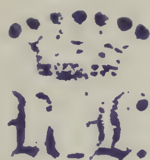

3 1761 04790211 9

K.
Nórholm 1881.

GEORG ZOEGA.

ET MINDESKRIFT

AF

A. D. JØRGENSEN.

KØBENHAVN.

UDGIVET AF SAMFUNDET TIL DEN DANSKE LITERATURS FREMME.

BIANCO LUNOS KGL. HOF-BOGTRYKKERI.

1881.

LIBRARY
JAN 18 1974
UNIVERSITY OF TORONTO

INDHOLD.

I.

SLÆGT OG FÖRSTE UNGDOM.

Georg, eller som hans navn oprindelig lød: Jørgen Zoega var ældste søn af præsten Vilhad Kristian Zoega i Daler, senere i Møgeltønder, og hustru Henriette Clausen. Gennem sin moder og sin farmoder var han i slægt med en række af Sønderjyllands mærkeligste og mest begavede mænd i forrige århundrede, et slægtskab, som kun blev af ringe betydning for hans ydre skæbne, men tydeligt giver sig tilkende i hans ejendommelige sindsretning og begavelse. Fra sin italienske fædreneslægt synes han derimod at have arvet den uimodståelige længsel, som fra den første ungdom drog ham til Italien og senere fastholdt ham i Rom, tiltrods for alt det som frastødte ham i Sydboernes måde at være på og den hjemvé, som bestandig drog ham tilbage til Norden.

Zoegas moder var en datter af overinspektøren på godserne Skakkenborg og Trøjborg, kancelliråd Otto Fredrik Clausen. Denne var igen en søn af sin formand på Trøjborg Nikolaj Clausen, der tillige var den første kongelige amtsforvalter i Løgumkloster, efter de gottorpske landes tilknytning i året 1713; han var som godsforvalter fulgt efter sin fader, der bar samme navn. Denne familie er såvidt vides kun mærkelig ved sit forhold til salmedigteren Brorson, der ligesom Zoega var fremgået af den og nøje

knyttet til den; hans moder Katrine Margrete var nemlig en datter af den ældre, hans hustru Katrine Stenbek en datter af den yngre Nikolaj Clausen. Brorson havde tilbragt en del af sine ungdomsår som huslærer hos morbroderen i Løgumkloster, han havde her sluttet venskab med sønnen Otto Fredrik og fattet kærlighed til datteren Katrine, med hvem han senere levede i et såre lykkeligt ægteskab som sognepræst i Randrup og senere i Tønder, i de år da han digtede sine uforlignelige salmer. Der kan ingen tvivl være om, at han jo i disse år har stået i den mest levende forbindelse med sin fætter og svoger på Skakkenborg (ved Møgeltønder), der var en studeret mand og havde ligget ved tyske universiteter, og denne forbindelse blev neppe helt opgiven, da Brorson efter sin hustrus død kaldtes til biskop i Ribe; han levede endnu en halv snes år efter at Vilhad Zoega, der var præst og provst i hans stift, havde ægtet hans frænke fra Skakkenborg.

Når der siges, at Zoegas fader var en livsglad, ædruelig og forstandig mand, i de fleste henseender forskellig fra sønnen, hvis sind ved den mindste anledning kom ud af ligevægt og som hele sit liv igennem havde det mest udprægede hæng til tungsind, så ligger det nær at tænke sig dette som en arv fra moderen og hendes slægt; thi det samme mismod, samme ængstelighed og forknythed genfinder vi hos Brorson, i forbindelse med den samme fine åndelige sans og den samme inderlighed, som i så høj grad udmærker Zoega. Moderen døde i hans ottende år og kort efter døde også Brorson, så der kan ikke ret vel have været tale om nogen ligefrem påvirkning, selv om det er sandsynligt, at drengen mere end éngang har været sammen med den berømte biskop; men der kan jo have ligget dybe anlæg i hans natur, kaldte til live af moderen og senere udviklede med hans svage helbred, anlæg som var fælles for ham og hans ældre frænde, som bredte

tunge skygger over deres tilværelse og gav deres liv og virksomhed en del af sin ejendommelige karakter.

Vilhad Zoega var en søn af præsten Jørgen Zoega i Vilstrup ved Haderslev og hustru Cæcilia Fabricius fra Løjt. Slægten Zoega var, som navnet viser, indvandret fra Italien; den synes at have taget navn efter en af Venezia-lagunerne: Giudecca, i folkemunde Zuecca; det nederste felt i dens våben genfandt Georg i Italien som den ældste form for Mediceernes skjoldmærke.

Mathias Zoega, siges der, ejede i sidste halvdel af det 16. århundrede et adeligt gods ved Verona, men var så uheldig at skyde en anden adelsmand i en tvekamp; han rømmede til Tyskland, blev sprogmester ved det brandenburgske hof, senere hovmester i Mecklenburg, og antog den lutherske tro. Dette gjorde det umuligt for ham senere at modtage den af paven tilbudte amnesti, hans gods blev inddraget og hans billed brændt offenligt i Rom.

Af hans børn blev Mathias kantor, først i Flensborg, derpå i Slesvig; dennes søn Povl blev under krigen med Karl Gustav præst i Vilstrup og fra ham nedstammede den sønderjydske gren af slægten, medens en anden kom til Island. Povl, hans søn Mathias og sønnesøn Jørgen var i henved 100 år præster i Vilstrup, den ene efter den anden, medens nabosognene forsynedes med deres sønner og døtre. Af Jørgens sønner blev Vilhad, som vi så, præst i Daler og Møgeltønder; Georg (Jørgen) blev hovmester hos gehejmeråd Von der Lühe i København og senere kasserer i General-post-amtet; Mathias blev degn i fødesognet; Povl Johan møller i Lindskov ved Møgeltønder. Af døtrene ægtede den ene faderens efterfølger i Vilstrup, Mathias Dyrhof, en anden sin faders søskendebarn, præsten Povl Kristian Zoega i Ravsted, en tredje købmanden Jens Nissen i Haderslev. De to sidste blev mødre til bekendte mænd, som vi også gentagne gange vil træffe på i Zoegas

historie: den deputerede ved finanserne, etatsråd Johan Zoega, og legationsråden, senere etatsråd Georg Nikolaj Nissen eller von Nissen, Mozarts biograf og efterfølger i ægteskab med Constanze Weber.

Jørgen Zoega i Vilstrup, oldgranskerens farfader, var gift med Cæcilia Fabricius, en datter af præsten Vilhad Fabricius i Løjt ved Åbenrå, i hvis hus han havde opholdt sig en halvanden år efter at være vendt hjem fra universiteterne i Kiel og Jena. Vilhad var en sønnesøn af købmanden Karsten Jensen og hustru Gyde Frodesdatter, som boede i Tønder i Kristian IV's tid og begge tilhørte den gamle sønderjydske slægt Smed (tor Smede, Fabricius), hvis forfædre kan følges tilbage til det 14. århundredes storborgere i Flensborg, og som alt i reformationsårhundredet havde fostret bekendte præsteslægter. Karsten og Gyde efterlod sig ligeledes et talrigt afkom af præster. Datteren Elsabe ægtede den bekendte præst Andreas Andersen (Amders) i Burkarl, der var stammefader til en række præster i Mellemslesvig, medens sønnen Hans Karstensen Smed («Johan Kristian Fabricius») blev præst i Løjt og kunde glæde sig ved en lignende efterslægt længere nordpå. Det er påfaldende blandt disse efterkommere at træffe navne på nogle af de mest fremragende Sønderjyder i forrige århundrede, hvis indbyrdes slægtskab forlængst er gået i glemme, ja end ikke nogensinde er bleven gjort gældende i de mangehånde literære mindesmærker, som knytter sig til deres navne.

Hans Karstensen selv var bekendt som lærd orientalist efter de tiders lejlighed; hans søn og efterfølger Vilhad roses ligeledes for sine ualmindelige studier, der blandt andet kom hans søstersøn Andreas Hojer tilgode. Fra Vilhad nedstammede Johan og Georg Zoega og den bekendte økonomiske forfatter Kristian Albrekt Fabricius fra Åbenrå, der var kommitteret i kommercekollegiet og etatsråd.

Broderen Andreas, præst i Brede, var farfar til præsten Andreas Gottlieb Fabricius i Humtrup ved Tønder, hvis navn findes på Skamlingstøtten, fordi det lykkedes ham ved sit veltalende indlæg for det danske sprogs ret i kirke og skole at omvende den gamle superintendent Struensee. Broderen Johan Kristian, præst i Hostrup ved Tønder, efterlod en søn af samme navn, der blev læge i Tønder (senere ved Fredriks hospital i Kobenhavn) og var fader til den beromte naturforsker Johan Kristian Fabricius, en af Linnés mest geniale disciple og grundlægger af den nyere videnskab om insekterne. Søsteren Katrine Gyde endelig ægtede præsten Johan Hojer i Karlum og blev moder til Andreas Hojer, Holbergs samtidige, en af vore mest udmærkede historiegranskere og grundlæggeren af den nationale lovkyndighed. Det er de selvsamme egenskaber og en fælles åndsretning, som udmærker de mest fremragende af disse mænd, Andreas Hojer, J. K. Fabricius og Georg Zoega: et ihærdigt arbejde med det videnskabelige emne i sin mest uforvanskede skikkelse, hvad enten det nu var literære mindesmærker, konstværker eller selve naturens frembringelser, en ædruelig kritik, og den lykkelige kombinationsevne, uden hvilken ethvert arbejde i videnskaben kun bliver forarbejde.

Til lykkelige gaver kom hos Zoega en lykkelig barndom og en indholdsrig og sorglos ungdom. Alt hvad skønt han senere så om sig kunde ikke udslette mindet om de blomsterklædte enge ved Vidåen og de hoje popler i Skakkenborg have, de glade dage hos fasteren i Vilstrup præstegård og hos den originale farbroder i Lindskov molle, og lige til det sidste var Nordslesvigs forskellige egne genstand for hans stadig tilbagevendende hjemvé. Men lige så lidt kunde senere tilskikkelser og al den pinagtighed, livet bragte ham, berøve ham den verden af tanker, den utrættelige higen efter det højeste, som de første ungdomsår

havde udviklet i så rigt mål. At han bukkede under i sine bedste manddomsår var ikke så meget at undres over som at han bevarede så megen kraft, både i karakter og evne, som han gjorde, og for en meget stor del må det vistnok tilskrives de lykkelige forhold, under hvilke han var voxet op og havde syslet med sine første planer for livet.

Vilhad Zoega var som de fleste andre præstesønner i Sønderjylland bleven uddannet på tyske skoler og universiteter; 14 år gammel var han fra Vilstrup kommen til skolen i Plön, derfra til universitetet i Jena. Efter 7 års ophold i Tyskland var han kommen tilbage til Nordslesvig og havde derpå en halv snes år gået sine forskellige frænder tilhånde i deres præstegerning, indtil han 32 år gammel af gehejmerådinde Schak kaldtes til præst i Daler (1753) og tre år efter til nabosognet Møgeltønder ved det grevelige slot Skakkenborg. En halvanden år efter sin første udnævnelse ægtede han som alt omtalt godsinspektørens datter Henriette Clausen, og året efter fødte hun, den 20. December 1755, sin ældste søn, der opnævntes efter sin farfader Jørgen Zoega i Vilstrup, som var død et par måneder før hans fødsel. Hvornår denne har ombyttet sit navns nationale form med det oprindelige Georg er der intet overleveret om, det synes først at være sket efterat han havde forladt hjemmet. I Møgeltønder fødtes der endnu to sønner og en datter Ulrikka Avgusta, der fra barndommen af var lammet og stadig lidende, men måske netop derfor ualmindelig udviklet, og den i hjemmet, som den to år ældre broder elskede fremfor alle andre. Af et senere ægteskab havde faderen endvidere en yngre datter.

Hvad opdragelsen i dette præstehjem angik, da synes den at have været særdeles ombyggelig, måske noget for ængstelig og reflekteret. Undervisningen besørgedes af de skiftende huslærere under faderens stadige tilsyn; han havde

selv i Vilstrup præstegård været lærer for sin søstersøn, den højtbegavede Johan Zoega og ses af sine breve at have været en tænksom og samvittighedsfuld pædagog. Sønnen Georg bemærker selv lejlighedsvis, at der var en stor forskel på tonen i hjemmet i hans egen og de yngre søskendes tid; han var dengang hjemme for selv at undervise disse sidste. «Den yngste af mine brødre», skriver han, «er 15 år gammel og har alle anlæg til min karakter, skønt han netop synes at være det modsatte af mig og også ansés for det af alle dem der nøjes med overfladen; der vilde ikke mangle andet end den klosteragtige opdragelse, som jeg fik i mine første år, for netop at få et sådant menneske ud af ham, som jeg er blevet. Til lykke for ham har tiderne siden dengang forandret sig».

Der er bevaret flere breve om Georg Zoega fra hans barndom, ligesom hans biograf har havt skriftlige udarbejdelser af ham fra denne tid for sig. Således skriver faderen om ham som tiårig dreng: «Min ældste søn har altid været meget lærelysten, men tillige svagelig, dog synes han nu at blive noget raskere; i det hele forfremmes mine tre sønner godt og giver mig gode forhåbninger. Kun kunde jeg ønske at have en bedre lærer til dem, særlig til Jørgen, der er et barn af et godt men omtåligt gemyt, med megen evne og lærenemhed og i det hele såre lovende —. Børnene ligger mig stadig på sinde». I en senere tid skrev han om sin ældste søn: «Han har lige fra sin barndom af været en ganske egen udgave af en dreng. Fik han begyndt på noget så gik han aldeles op i det, gjorde kæmpeskridt og kunde ikke helme før han havde bragt det til ende og til den højeste fuldkommenhed, han kunde nå».

Efter den tids skik dyrkedes især de fremmede sprog efter en omfattende målestok, men ved siden af forsømtes ej heller færdigheden i skriftlig fremstilling og udarbejdelser

i modersmålet. Der er bevaret en gengivelse af indholdet af et sådant arbejde. Det er en poetisk-oratorisk fremstilling af Kristi korsfæstelse og død. Man ser hvor dybt Klopstocks Messias, dette forunderlige digt, hvis læsning ingen gentager, men heller ingen glemmer, har grebet den 16årige dreng. Han udmaler de mørke scener afvigende fra digtets fremstilling, men i samme ånd og med samme religiøse lidenskab, om end med mere mådehold og større plastisk ro, således som det lå i hans tidlig udviklede sans for den klassiske simpelhed. — Andre ting skrev han i bunden stil, efter de mønstre der dengang forelå: Gellert, Haller og den ældre Canitz; han søger her et udtryk for sit unge tungsind, priser den stille sysselsættelse med åndelige emner, fjernt fra verdens støj og vilde adspredelser. En samling af slige digte tilegnede han som 15 års dreng sin søster Ulrikka.

Som det fremgår af det her meddelte var tysk det sprog, i hvilket Zoega fik sin første undervisning, og da der tillige siges at hans brevvexling med hjemmet førtes på tysk, må man antage at det også i reglen har været talt mellem forældrene og børnene, skønt dansk iøvrigt selvfølgelig var udelukkende omgangssprog i Møgeltønder, og det såvel i præstegården som i den øvrige by. Dette forhold var indtil den nyeste tid bekendt nok over hele Nordslesvig. Ligesom man i Sydslesvig talte plattysk, men lærte højtysk og derfor søgte at tale det så meget som muligt med børnene, og ligesom man i Nørrejylland i det daglige liv talte jydsk, men lærte skriftsproget og øvede børnene i det som talesprog, således talte man i Nordslesvig jydsk, men lærte højtysk. Det er let nok at få øje på skyggesiderne ved dette ejendommelige forhold, og det er en selvfølge, at det vilde ødelægge et sprog fuldstændig, dersom det blev rådende over hele folket eller blot hos en større del af det: men det er lige så vist, at

det til sin tid har havt sin store betydning for denne befolknings udvikling, under indflydelse af den rigere tyske literatur og videnskabelighed, uden i nogen mærkelig grad at svække de enkeltes danske nationalitet. Hvad Zoega angår, da er det klart nok af hans danske breve, at det sønderjydske mål fra barndommen af har været hans naturligste meddelelsesmiddel, han indblander dets ejendommelige former i skriftsproget, men foretrækker dette for tysk i de rent personlige udtalelser. Og hvad hans ublandet danske natur og hans levende nationalfølelse angår, da vil det følgende afgive tilstrækkelige vidnesbyrd om dem; jo ældre han blev, des inderligere sluttede han sig til sit fædreland og alt hvad der stod i forbindelse med det, des mere higede han efter at knytte sit navn og sin hæder til det og des dybere bar han dets sorg og ydmygelse som sin egen.

I påsken 1772 kom den godt 16årige dreng til gymnasiet i Altona, der bestyredes af den for sin nidkærhed og sjældne humane dannelse hæderligt bekendte konsistorialråd Georg Ludvig Ahlemann. Hvad der fortælles om Zoega fra denne tid viser, hvor alvorligt og ihærdigt han tog fat på sine studeringer. Han var især vel forberedt i græsk og engelsk og læste med stor forkærlighed Homer og de engelske digtere. Han samlede en lille klub af de fremmeligste elever med det formål at udvikle fremstillingsevnen, både skriftlig og mundlig, og alle kammerater anerkendte hans overlegenhed, både i kundskaber og udvikling. Da han efter et års skolegang, i foråret 1773, gik til universitetet i Göttingen, fik han af Ahlemann den ros, at han havde været et mønster for alle. Den afskedstale, som han efter skik og brug skulde holde, omtaler faderen som meget vellykket, den var kort og fint udarbejdet; han selv var ikke tilfreds med den, da såvel emnet — om sæderne og lovgivningen, — som tankegangen

havde været foreskrevet ham; han vilde alt dengang helst tænke selv og udtale sine egne tanker.

I Göttingen åbnede der sig rige verdener for den modtagelige yngling; intet andet tysk universitet kunde dengang og en rum tid efter måle sig med dette i henseende til de åndelige impulser, som udgik derfra, det alvor hvormed videnskaberne dyrkedes og den frie ånd der hvilede over studiet. Tyskland har deri havt en ikke ringe fordel fremfor de nordiske lande, at det videnskabelige liv bevægede sig frit mellem de forskellige højskoler, at der kunde vedligeholde sig en stadig kappestrid mellem dem, som gjorde det nødvendigt overalt at være om sig, at fremdrage den dygtighed som fandtes og give den lejlighed til at øve sig. Fik man end også dèr i rigt mål det bedrøvelige syn af universiteter med alle de skyggesider, som er så vel kendte fra forfaldsperioderne herhjemme: udelukkende arbejde med uddannelsen af præster og embedsmænd, uforsvarlig omgang med de åndelige kræfter som var tilstede, men måtte stå tilbage for andre hensyn og derfor tildels afgaves til udlandet, — så var der indenfor det store rige dog altid enkelte tilflugtssteder for det rent videnskabelige arbejde og den højere opfattelse af disse skolers kald og betydning i folkenes udvikling. Wittenberg, Rostok, Leipzig, Heidelberg, Göttingen, Tübingen, Berlin o. s. v. betegner hver for sig et ejendommeligt tidsrum i Tysklands kulturhistorie; de berømte navne i videnskaben samles i enkelte slægtled om ethvert af dem, for da igen at forsvinde og grupperes andensteds, under andre forhold og med andre opgaver. I Norden var dette umuliggjort ved folkenes indbyrdes fjendskab og universiteternes overvejende karakter af statsanstalter, medens lærersamfundenes selvstyre dog var stort nok til at danne oligarkier, der mere end én gang har tilføjet vor nationale videnskab uopretteligt tab.

Denne modsætning må der også tillægges en stor og skæbnesvanger betydning for de nationale tab i Sønderjylland, især i forrige århundrede. Det er ikke nok at give de unge adgang til rigelige understøttelser, når man ikke kan byde dem den samme uddannelse, den samme deltagelse i et frugtbart akademisk samliv og den samme velgørende følelse af åndelig frihed. Det var så langt fra at Københavns universitet med den håndværksmæssige uddannelse, som det så ofte slog sig til ro med, kunde sammensmelte Holsten med monarkiets andre dele, at det end ikke mægtede at bevare de danske Sønderjyder for deres nationale udvikling. Vi vil senere få en prøve på hvorledes disse forhold opfattedes af en student, der tænkte så klart og følte så varmt som Zoega.

I de år var Göttingen ifærd med at overfløje alle Tysklands højskoler. Dette skyldtes især to omstændigheder, forbindelsen med England og ansættelsen af professor Heyne. Universitetet var oprettet af kurfyrsten Georg August af Hannover, konge af England, og bestemt til at danne et midpunkt for de reale videnskaber; fra først af tænktes der særlig på de fysiske, senere især på de historiske fag; derimod var den theoretiske filosofi og den højere spekulation, der bestandig har været Tyskernes svaghed såvel som deres styrke, udelukket. Den stadige forbindelse med England havde i denne og flere andre henseender en velgørende indflydelse; der skaffedes hjælpemidler tilstede som ellers var sjældne i Tyskland, frem for alt et bibliothek der indeholdt en rigdom af engelsk literatur. Hertil kom en række bekendte navne blandt professorerne: Mosheim, Walch, Michaelis, Albrecht v. Haller, Gesner, Kästner o.a., og frem for alt Chr. Gottlob Heyne (fra 1763). Denne mand afgiver det bedste exempel på, med hvor stor fordomsfrihed højskolerne i deres gode dage valgte lærere og hvor rigt denne liberalitet kunde lønnes. Ved Gesners død var

pladsen som lærer i veltalenhed (historie, oldtidsliteratur) bleven ledig, og universitetets patron, førsteministeren Münchhausen, henvendte sig til Ruhnken i Leyden for at vinde ham for den højskole, der var hans livs stadige og kæreste tanke. Ruhnken vilde imidlertid ikke forlade Holland, men gav anvisning på Heyne, «der havde godtgjort sit kendskab til latinen ved sin udgave af Tibullus, til græsken ved sin Epiktetes»: «Sig ikke, at Heynes navn ikke er bekendt nok endnu, men tro mig at der i denne mand er en sådan rigdom af lærdom og genialitet, at han snart vil fylde hele det dannede Evropa med sin hæder». Og hvem var denne Heyne dengang? Man kunde neppe få ham opspurgt, da Münchhausen strax var villig til at kalde ham til Göttingen; han havde været ifærd med helt at opgive sin videnskabelige bane, da han overalt havde mødt hindringer på sin vej, ligesom han manglede alle ydre forudsætninger for at gøre sin lykke ved universiteterne. Men én gang vunden for Göttingen hævede han det til den første plads i Tyskland og blev det tro i 50 år, tiltrods for alle de glimrende tilbud, som fristede ham til at forlade det; end ikke stillingen som prokansler i København, i spidsen for hele Danmarks eg Norges lærde undervisningsvæsen, som man tilbød ham med den dobbelte løn af hvad han havde i Göttingen, kunde bevæge ham til at forlade dette sted, hvor han havde grundlagt sin berømmelse og dannet en kreds af udmærkede disciple.

Heynes betydning for oldtidsvidenskaben er for bekendt til her at skulle påpeges; han grundlagde den moderne filologi som en videnskab om hele oldtidens åndelige liv, dens konst, statsliv og historie ikke mindre end dens sprog, mythologi og digtning. Intet af alt dette var for ham biting eller af underordnet betydning, men han forstod ikke des mindre at underordne hele sin lærdom under selve den fyldige tilegnelse af det antike livs storhed, dets ædle

simpelhed i alle sine former, dets skønne udtryk i konst og digtning. Derved blev han en af Hellenismens myndigste apostle i den nyere tid og en af sit fædrelands betydeligste mænd; thi det må ikke glemmes, at hele den tyske åndsudvikling dengang gik i en lignende retning, man søgte på alle områder at genoptage den klassiske oldtids renere smag og frie tænkemåde. Winkelmann havde i sin konsthistorie anvist vejen, Lessing havde i sin Laokoon givet en prøve på den klassiske stil, overført i modersmålet og den moderne videnskab, Herder havde med sin glødende begejstring forkyndt antikernes herlighed i konst og digtning; Heyne endelig blev den, som ved sit ihærdige arbejde trængte ind i de klassiske literaturers enkeltheder og ligesom bredte oldtidslivet ud for hele den dannede verden, så det nu blev lige så let at tilegne sig det som det forhen havde været vanskeligt eller uoverkommeligt. To danske mænd skulde slutte til til disse og hver på sin vis fuldende den personlige tilegnelse af antikernes ånd: Zoega med sin dybe sans, sin videnskabelige klarhed og sit øje for alle konstens hemmeligheder, Thorvaldsen med sin uudtømmelige skaberevne og sin vidunderlige skønhedssans.

Det var intet under at Göttingen mere og mere blev en samlingsplads for alt hvad der var dygtigt og fremragende i den tyske ungdom, Goethe omtaler det som en tung tilskikkelse at det blev negtet ham at komme der. Zoega havde valget mellem Leipzig, hvor Heynes lærer Ernesti hvilede på sine lavrbær, og hvorhen faderen ønskede at sende ham, eftersom livet blandt studenterne dèr var mere civiliseret, — og Göttingen, som Ahlemann anbefalede af hensyn til de klassiske studier, og som hans discipel selv foretrak af lyst til at lægge sig efter de østerlandske sprog. Det sidste sejrede, og Zoega kom til at tilbringe tre betydningsfulde år ved Heynes universitet.

De få breve, som meddeles os fra denne tid, er til-

strækkelige til at vise, hvorledes han drev sine studeringer og i hvilken retning hans udvikling dengang gik. Faderen gav ham fuldkommen frihed til at følge sin lyst i valget af forelæsninger og hjemmearbejder; han ønskede kun at han skulde bruge sin tid vel, udvikle sin ånd og øve sit selvdømme; han forsynede ham rigeligt med pengemidler til at skaffe sig al den undervisning og alt hvad han ellers mente at trænge til udenfor det almindelige. Det har sin ejendommelige tillokkelse at følge enhver sådan udvikling i sin bugtede gang, så meget mere som det så sjeldent falder i den fortrinlig begavedes lod at hengive sig til sine indskydelser og kun at arbejde for arbejdets egen skyld.

Højskolen giorde strax ved første bekendskab et betagende indtryk på Zoega. «Jeg er nu på et sted», skriver han, «hvor man har den bedste lejlighed til at lægge sig efter enhver videnskab; i ethvert fag findes her mænd, som af alle agtes for fortrinlige. Kun i de skønne videnskaber finder jeg ikke alt hvad jeg havde ønsket og ventet. Rigtignok er hofråd Heyne en udmærket mand, men han sysselsætter sig kun med de gamle, der utvivlsomt er uundværlige, men dog ikke tilstrækkelige».

Hans trang til klar tænkning drog ham dog først i en anden retning, til et ivrigt studium af filosofien. Han føler sig især tiltalt af professor Feder, der læste over logik, metafysik og såkaldet praktisk filosofi; Zoega fandt hans foredrag lige så behageligt som grundigt, ham selv venlig og imødekommende. Dette gode omdømme holdt sig; året efter hørte han disse forelæsninger anden gang. Efterhånden følte han dog trang til et mere indholdsrigt stof. Professor Meiners læste over psykologien og over filosofiens og de ældre religioners historie, og han blev snart Zoegas egenlige yndling, den eneste af lærerne, som han synes under dette ophold at være kommen i nærmere personlig berøring med. De spaserede sammen om morgenen og

Zoega er fuld af ros over mandens grundige kundskaber, hans skarpsindighed og fine opfattelse. Efter halvandet års ophold i Göttingen udvikler Zoega planen for sine studier; han har meddelt Meiners den og til sin glæde erfaret, at denne til sin tid indrettede sig på lignende måde. Filosofien er hans yndlingsfag, men han har indsét, at den ikke kan studeres alene, den må tværtimod forberedes og stadig ledsages af filologi og historie, medens mathematik og naturvidenskaberne bør gå forud uden dog at kræve et fortroligere studium. Faderen billigede helt denne frie opfattelse af arbejdet på højskolen og var glad ved hans fremskridt og selvstændige valg.

Ved siden af dyrkede Zoega dog stadig andre guder, og det er ikke uden interesse at se, hvorledes forholdene i Göttingen i den henseende stillede sig. Vi har alt set, at han som dreng skrev vers og var stærkt påvirket af digterne, ligesom det første han savnede i Göttingen var «de skønne videnskaber». Imidlertid måtte han snart opdage, at han her ingenlunde stod ene med sin poetiske produktionstrang, Göttingen var tværtimod netop i de år skuepladsen for en af de mærkeligste episoder i den genfødte tyske literaturs historie, den såkaldte «Göttinger dichterbund». Det var en lille kreds af unge begavede mænd, som følte sig særlig grebne af Klopstocks digtning og nu sluttede sig sammen i et snævert forbund for i literaturen at virke hen til hans anerkendelse og hans ideers virkeliggørelse. I spidsen for dem stod, idetmindste formelt, Heinrich Ch. Boie, der dengang var en 28 år gammel og havde ligget ved universitetet i en halv snes år; han udgav en «Musenalmanach», den første i Tyskland, og det var nærmest denne omstændighed, som samlede de unge kraftgenier om ham og rev ham med, halvt imod sin vilje, til den række fantasterier, som er knyttede til forbundets navn. Dettes piller var nu Joh. H. Voss fra Meklenburg, den senere be-

rømte oversætter af Homer, den elegiske Ludvig Hölty fra Hannover, romanseforfatteren G. A. Bürger, J. M. Miller fra Würtemberg, forfatteren til den bekendte »Sigwart, eine klostergeschichte», og brødrene Stolberg. Foruden disse var der adskillige mere passive medlemmer, alle i deres første ungdom, blandt dem især C. H. Esmarch fra Angel, med hvem Georg Zoega sluttede et fortroligt venskab. Han var opdragen i huset hos Boies fader, der var præst ved Nikolaj kirke i Flensborg og hvis datter Voss senere ægtede. Denne sidste fortæller i et af sine breve, at han læser Pindar med Esmarch imod til gengæld at undervise ham i fransk, ligesom han roser ham for sit fortrolige kendskab til oldtidens forfattere. Om Zoega fortælles der, at han lærte italiensk af Hölty. Der kan altså ingen tvivl være om, at han en tid lang stod disse digtere nær; professor Feder, som han dengang især var optagen af, var den eneste af højskolens lærere, som stillede sig venligt til den ungdommelige kreds. Men allerede i det første år af Zoegas ophold i Göttingen forlod Esmarch universitetet for at vende tilbage til sit hjem og modtage en plads hos den senere finansminister Stemann i København, hvor vi senere vil genfinde ham. Forbundet tog afsked med ham i Millers bekendte sang, der har bevæget så mange i afskedens øjeblik og endnu genfindes i de fleste tyske visebøger: «Traurig sehen wir uns an, achten nicht des Weines!» Dermed var også Zoegas forhold til de unge digtere forbi, han omtaler dem kun en enkelt gang et par år efter og da som personligt fjernt stående. «Med hensyn til Klopstock», siger han, «hersker der her såre forskellige anskuelser; en lille kreds, som man kalder for «barder» og som Boie står i spidsen for, er hans svorne beundrere; et ulige større antal, og deriblandt mange af de mest ansete lærere, holder vistnok mindre på ham end han fortjener».

Det har da sin store interesse for forståelsen af Zoegas

åndelige ejendommelighed at se, hvad det var for et selskab, han her vragede efter at have stået det nær og til trods for den sympathi, han utvivlsomt nærede for enkelte af dets medlemmer. Hvad der frastødte hans sande og alvorlige natur var vistnok især det sygeligt overdrevne i beundringen for Klopstock og den lige så ubillige nedsættelse af Wieland og hele hans retning. Ved siden af drog hans danske følelse ham i en anden retning i digtningen.

Digterforbundet var blevet sluttet et halvt års tid før Zoegas ankomst til Göttingen; da de unge mennesker en efterårsaften i måneskin vandrede tilbage til staden fra en nærliggende landsby, kom ånden pludselig over dem som de gik gennem en egelund; de tog hverandre i hånden, dansede barhovedet omkring en gammel eg og tilsvor hverandre evigt venskab. Fra den tid af holdt de jævnlige møder for at oplæse og bedømme hverandres poetiske frembringelser såvel som for at hædre Klopstock, med hvem de snart trådte i personlig berørelse. Den begejstrede tidsalder, deltagernes ungdom og deres levende følelse af egen evne undskylder let de udskejelser, som samlivets hede førte dem til; men man forstår uden vanskelighed, at en nogenlunde ædruelig natur ikke kunde lade sig rive med til dem. Man høre hvad selv den koldblodige, senere så spidsborgerlige Voss kunde skrive om sit samliv med Stolberg og Hahn: «Vi tre gik omkring i mit værelse og i mørke indtil midnat og talte med hverandre om Tyskland, Klopstock, frihed, store bedrifter, og om hævn over Wieland, der ingen agtelse har for uskyldsfølelsen. Der stod netop et uvejr på himlen, og torden og lynild gjorde vor i forvejen meget heftige samtale så lidenskabelig («so wüthend») og tillige så højtidelig alvorlig, at vi i det øjeblik vilde have været istand til, jeg véd ikke hvilke store handlinger». Det var intet under at man i Göttingen påstod, at disse «skjalde» («barden») ved nattetide drog ud fra staden i

store flokke, klædte i dyrehuder, for i bjerghuler eller ensomme slotte at drikke øl og ofre til Odin og Klopstock. En værre skygge falder der dog over dem fra deres senere liv, da de få, som overlevede den første ungdom, faldt fra de høje idealer og på forskellige måder sluttede sig nøje til det snæverhjertede samfund, som de havde forsøgt oprør imod, medens de fuldstændig glemte det indbyrdes venskab som havde forenet dem.

Men selv om intet andet havde afholdt Zoega fra at søge optagelse i bardernes selskab, vilde sikkert hans danske følelse have gjort det. Der rådede nemlig her en så udelukkende tysk ånd, at man endog havde tænkt på at negte den unge Cramer, hofpræstens søn fra København, der var tysk født og opdragen, den attråede optagelse, fordi han så længe havde opholdt sig i udlandet; så lidt lod man sig påvirke af Klopstocks forsøg på at inddrage de nordiske folk under det fælles broderskab. Zoega derimod brugte det store bibliothek til at studere sit fædrelands historie og literatur, eller som han siger: «for at gøre mig bekendt med mine landsmænds skrifter og med værker, som vedrører Danmarks historie og statistik»; det var i sommeren 1774. De poetiske forsøg, som er opbevarede fra denne tid, peger i samme retning; det er tyske romanser i Bürgers smag, men emnerne er tagne af de danske folkeviser og oldsagn.

Efterhånden gik Zoegas studier mere og mere fra de filosofiske fag over til de historiske, og ligesom Meiners havde afløst Feder som hans hovedlærer, således afløste Heyne atter Meiners. Allerede i det første halvår havde han hørt denne berømte filolog forklare Pindar; det var en epokegørende forelæsning, thi det var første gang nogen tysk professor i mands minde påtog sig det, og det var aldrig sket med blot tilnærmelsesvis den lærdom og den poetiske forståelse, som Heyne rådede over. Den store digter

var dengang endnu så lidt kendt og læst, at der måtte trykkes en ny textudgave blot for at skaffe tilhørerne de nødvendige exemplarer til at følge forelæsningen. Pindar var og blev bestandig Heynes yndlingsforfatter, han kunde ikke blive træt af at beundre hans tankerigdom, billedernes storhed og rythmernes mægtige gang, og han søgte at meddele alle sine disciple den samme sans for de græske oder. Rimeligvis har Zoega dog endnu ikke været istand til at vurdere denne forelæsning efter fortjeneste, thi han nævner den kun i forbigående, på samme måde som han i det følgende halvår nævner den romerske literaturs historie og senere oldsagerne, som Heyne læste over. Først i den sidste halvdel af sit ophold i Göttingen ser vi ham samle hele sin opmærksomhed og alt sit arbejde om denne udmærkede lærde, hvis ypperste discipel han skulde blive. I vinteren 1774—75 hører han næsten ingen andre forelæsninger end Heynes over de græske oldsager, «et ganske fortrinligt kollegium», som han siger. En landsmand, som dengang kendte ham i Göttingen, fortalte senere at Zoega i hans tid kun hørte Heyne og næsten kun over de græske oldsager, de romerske fulgte han kun i fire uger. Han skrev aldrig efter foredraget, men fulgte det med stor opmærksomhed og glædede sig over de enkelte åndfulde bemærkninger. Heyne havde lagt mærke til ham og omtalte ham som særdeles begavet.

Heynes forelæsninger over de græske oldsager omtales også af dennes biograf, hans discipel og svigersøn prof. Heeren, som det ypperste af hvad han overhoved ydede. «Til disse forelæsninger gjorde han utrolige forarbejder», siger han; «særlig havde han lagt sig efter studiet af talerne til dette brug. Han begyndte med en geografisk oversigt, gik derfra over til et afrids af den ældre græske historie efter dens forskellige tidsrum: en skildring af den heroiske tid og fristaternes oprettelse; derpå gennemgik

han de enkelte hver især, Sparta, Theben og frem for alt Athen, dets institutioner og deres omdannelse. Så kom hans undersøgelse af de gamle Grækeres religion og alt hvad der stod i forbindelse dermed, særlig også som sidste led deres nationale lege og højtider. Derefter gennemgik han deres krigsvæsen til lands og til vands, deres sæder og det huslige liv. — Det var især disse forelæsninger, der ligesom åbnede oldtidens ejendommelige verden for den, som hørte dem første gang».

I det følgende sommerhalvår læste Heyne over Odysseen, til hvis rette opfattelse og fortolkning han har bidraget så meget. Zoega var også her hans stadige tilhører, medens han samtidig studerede Winkelmanns skrifter om den gamle konst.

Det må dog fastholdes, at disse studier endnu ingenlunde for Zoega var, hvad de senere blev, hans eget særlige fag; han søgte kun i dem som i alt andet en uddannelse for sit rige åndsliv, et fyldigt tankeemne. At valget af livsvej i virkeligheden var forberedt ved Heynes mægtige indflydelse, viste sig noksom senere, men det var ikke kommen til hans egen bevidsthed. At dette var så, stadfæstes af den oplysning, han selv kort efter lejlighedsvis kommer med i et brev, at han nemlig i det sidste halvår i Göttingen næsten udelukkende var sysselsat med historiske studier. Som forelæsninger, han hørte, nævnes Gatterers over statistik og diplomatik, Schløzers over politik og Murrays over nyere historie. Desuden fortæller han lejlighedsvis at han læste Jens Worms «Ordbog over danske, norske og islandske forfattere og deres skrifter», som netop dengang var udkommen. Han lagde mærke til, at der deri forekom tvende personer af hans navn, men han tilstår, at han ikke gjorde sig nærmere bekendt med dem, «da han brugte dette skrift i en særlig hensigt».

Efter de tre år i Göttingen fulgte en sommerrejse til

Schweiz og Italien og et vinterophold i Leipzig. Også dette år var af stor betydning for Zoega, han samlede en hel del menneske- og verdenskundskab, medens han i Altona og Göttingen så godt som udelukkende havde levet blandt og af sine bøger. Det var især rejsen, som i den henseende var af betydning.

Efter en kort rejse gennem Rhinegnene kom han til Zürich, hvor han i idylledigteren Salomon Geszners hus fandt en gæstfrihed og venlig imødekommen, der stod i stærk strid med hvad man på den tid var vant til hos literære berømtheder. Der fandtes dengang i Zürich et temmelig rigt literært og videnskabeligt liv og særlig var Geszner en mand af mange interesser, upåvirket af den helgentilbedelse, det følsomme Tyskland gjorde ham til genstand for. Den hjertelighed og fordringsløse ligefremhed, hvormed han omgikkes sin unge gæst, tiltalte denne over al måde, og endnu ved rejsens slutning, efter at have været fortryllet af Rom, mindes han samlivet i Zürich som dens bedste erfaring i sin art.

Men opholdet i Italien eller rettere i Rom overgik dog alt andet ved sit uudslettelige indtryk. Det var som en naturmagt, der drog ham til den hellige stad. Fra først af var det slet ikke påtænkt, at han skulde gå over Alperne, rejsen var tværtimod kun beregnet på en omvej fra Göttingen over Schweiz og Wien til Leipzig. Men i Wien, hvor han opholdt sig i den skønneste skærsommertid, vaktes hans lyst til at se det land, hvorfra hans forfædre var komne, og hans »italienske bekendskaber» bestyrkede ham efter evne i dette forsæt. »Jeg troede her at kunne skaffe min modtagelighed for det skønne den bedste og mest ublandede næring», skriver han efter sin tilbagekomst til sin fader, — »at kunne få de rette begreber om de gamles konstværker, og ved betragtningen af dem, som kendernes énstemmige dom erklærer for de ypperste, at lære, hvor

vidt menneskene har bragt det i de ædle konster, og hvorledes man må dømme om disse værkers skønhed, uden at følge sin individuelle smag. Dertil kom min lyst til at lære det folk at kende, fra hvilket jeg udleder min slægt, der en tid lang stod over alle andre folkefærd i Evropa, men som man nu ansér for fornedret under dem, og endelig til at se et land, der er så forskelligt fra alle de nordalpinske».

I Wien havde man sagt ham, at der i Venedig fandtes en holm, som bar hans families navn; han lod sig ro hen til den for dog at sætte sin fod på den jordbund, som måske engang havde tilhørt hans forfædre. I sine breve søgte han nu oplysning om disse forfædre, og hans fader fortalte ham, hvad der var overleveret om hin Mathias Zoega, der var rømmet fra Verona, dengang en venetiansk provins. Han opdagede at Mediceernes våbenmærke udgjorde en del af hans eget, uden at dette dog kunde få nogen historisk forklaring.

I Rom følte han sig snart som hjemme: «af alle stæder, som jeg har set», skriver han, «har jeg lært denne bedst at kende». De rige historiske minder ikke mindre end de mange levninger af fortidens konst overvældede ham, han blev der et par måneder og var i den tid stadig på færde. Vel forsynet med rejsepenge, som han var, forstod han snart at anvende sin tid på bedste måde, han tog aldrig ud uden at være ledsaget af en konstner, og hans eget blik for det skønne lærte ham snart at opsøge og finde det séværdige. På hjemvejen fra Rom stansede han kun et par dage i Nürnberg; hans åndelige sans havde ligesom lukket sig over de rige indtryk for at tilegne sig dem i hele deres friskhed.

I Leipzig fandt han ikke hvad han og især hans fader havde ventet. Heynes berømte lærer Ernesti tiltalte ham ikke, han var for fornem og tilbageholdende og kunde i

ingen henseende måle sig med sin forhenværende discipel. I det hele stod Leipzig tilbage for Göttingen i alt, hvad adgang til videnskabelig uddannelse angik, der var intet bibliothek af nogen betydning og de sociale forhold mindede om den store verden uden at være store. Mest mindeværdigt herfra synes det bekendskab at være, som Zoega stiftede med gehejmeråden, baron Fr. Vilhelm Wedel-Jarlsberg, hvis søn Fr. Anton han havde lært at kende i Göttingen og som nu modtog ham med største forekommenhed. Han skriver senere følgende om ham og deres samliv til sin ven Esmarch i København: »Han er virkelig en udmærket mand, hvor meget man end måske i København tror det modsatte eller foregiver at tro det. Hans kække og urokkelige iver for alt hvad der efter hans grundsætninger er sandt og godt, men som nødvendigvis må gøre alle jordens ministre til hans fjender, har indgydt mig højagtelse for ham. Og netop denne mand, der finder en fornøjelse i at trodse de store og ofte har gjort det på en påfaldende måde, omgås os andre som brødre, uden at lade os føle det allermindste som nedladenhed. Dette vil allerede være nok for dig til at synes om ham. Hans svage side er lysten til at glimre som forfatter; thi dette er tilvisse ikke hans bestemmelse. Du vil måske kunne sige mig, om hans værk om Danmarks ældste historie endnu ikke er kommen for lyset. Han viste mig det i Leipzig, gennemlæste det med mig og vilde vide min mening om det. Jeg syntes nu slet ikke om hans måde at tage sagen på og det ligger ikke for mig at skjule min sande mening, så vi kom i vidtløftige stridigheder, efter hvilke rigtignok hver af os beholdt sin mening; han plejede da at sige, at jeg vilde blive den første til at skrive imod ham, men at vi desuagtet vilde vedblive at være venner«. — Dette viser da tillige, hvor alvorligt Zoega havde lagt sig efter fædrelandets historie.

I foråret 1777 vendte han derpå hjem til Møgeltønder efter fem indholdsrige års ophold i Tyskland; han var nu over 21 år gammel.

II.

TO ÅR I FÆDRELANDET.

Forår 1777—79.

De syv år, som ligger mellem Zoegas første videnskabelige uddannelse og hans endelige bosættelse i Rom, er rige på omskiftelser og erfaringer. Vel var det kun en enkelt større uregelmæssighed, som kom ind i hans liv og virkede medbestemmende på dets senere gang; men de skiftende forhold, hvorunder han i disse år levede, fik en så stor indflydelse på hans udvikling, at dette tidsrum for en nærmere betragtning fremstiller sig som langt rigere og betydningsfuldere end man ved et flygtigt bekendskab med dets ydre historie skulde tro. Digterens, konstnerens og videnskabsmandens udvikling er jo for en væsenlig del knyttet til de indre erfaringer og den åndelige selvudfoldelse, hvis love er så indviklede og dunkle og ofte står i så forunderlig en modsætning til de ydre tilskikkelser og oplevelser.

De to første af disse år bringer den indre krisis i hans liv, medens de følgende fem lader den træde frem i det ydre; i fædrelandets forskellige egne, Møgeltønder, København og Kerteminde, gennemgår han de lidenskabelige brydninger skærsild, for at træde frem på den større skueplads som en selvbevidst personlighed og finde sin plads for livet.

Den første sommer efter tilbagekomsten fra Tyskland tilbragte Zoega i sin faders præstegård i Møgeltønder. — Børnenes lærer var ikke lige flink i alle de fag, som faderen ønskede dem underviste i, og Georg måtte derfor læse endel med sine to brødre, medens han samtidig skulde søge adspredelse og hvile i hjemmet og hos slægt og venner; der var anskaffet en ridehest til ham og alle havde glædet sig til hans hjemkomst.

Men den længselsfuldt ventede søn og broder svarede ikke helt til hvad man havde håbet; den joviale fader fandt hans ansigt dækket af en «mørk filosofisk mine», han talte kun lidt og sjælden uden særlig anledning; ridehesten havde han ingen brug for. Kun når man kom ind på alvorlige emner, som var genstand for hans studium, kunde han blive veltalende; med sine brødre kunde han strøjfe omkring i Skakkenborg store have og på bymarkerne, og med sin mindste lille søster kunde han lege og være munter. Den ældste af brødrene blev senere præst og var i et par år sin faders efterfølger, men døde tidlig; den yngste, Karl, blev ejer af Stenderupgård mellem Haderslev og Kolding, overlevede Georg i mange år og var ham bestandig meget kær. Han har senere skildret dette broderens ophold i hjemmet. «Min broder arbejdede flittigt», skriver han; «ligeledes anvendte han en del tid på mig og vor broder, ved at læse fransk og engelsk med os. Især var jeg bestandig om ham, såsnart der var lejlighed dertil, da hans måde faldt mere i min smag end den lærde, men pedantiske huslærers, og jeg sluttede mig til ham med en usigelig kærlighed».

Der forlyder intet bestemt om hvad Georgs flid gik ud på, dog ses det tildels at have været digteriske forsøg, ved siden af vistnok også filosofiske, og iøvrigt en spredt læsning. Welcker har havt adskilligt af dette for sig, andet har han hørt omtale som tabt. Han gengiver ind-

holdet af et sørgespil i 5 akter, «Clementina Salviati», og et mindre stykke, «Devkalion». Ligeledes har han opbevaret en afhandling «om filosofi og folkereligion», og en anden om «selvmord og tilstanden efter døden». Broderen omtaler endvidere, at der i en ildebrand gik endel papirer tabte for ham, som Georg havde efterladt fra denne tid, et par engelske digte, en ballade som han havde skrevet i en stormfuld nat på sin første rejse, et par idyller og mange småting, kortblade med strøtanker o. s. v. Der vil ikke være nogen grund til her at gå nærmere ind på noget af dette; Georg Zoega var ikke og blev aldrig nogen digter, hverken i henseende til herredømmet over sproget eller i fantasirige udkast eller blot i evne til at forme og organisere et stof. Ligesålidt lå den egenlig filosofiske tænkning for ham. Hans arbejder fra denne tid må derfor kun ansés for øvelser og udbrud af en stærk gæring i hans åndsliv. Afhandlingerne viser, hvilken rigdom af tanker han rådede over, hvor fortrolig han var med de mest modsatte livsanskuelser og hvor let det var for ham at give dem et fyldigt udtryk i sproget; men de bærer tillige præg af det tungsind og det skeptiske blik på tilværelsen, der hos ham ikke skulde blive et rensende gennemgangsled i ungdomsårene, men brede sig over hele hans senere liv.

Det var provst Zoegas ønske, at hans søn skulde søge sin fremtid her i landet, ved et af universiteterne. Kiel kunde i flere henseender efter hans fordannelse synes at ligge nærmest, her havde han også et tilknytningspunkt i den noget ældre frænde Joh. Kr. Fabricius, naturgranskeren, der som bekendt var professor her; men faderen foretrak dog København, og medens man nøjedes med at knytte forbindelser i Kiel på anden hånd, tog sønnen selv til hovedstaden.

Det var i Oktober måned 1777; Zoega gik med skibs-

lejlighed fra Flensborg til København, og kom hertil syg og udmattet af sørejsen; først fjerde dagen efter at han var kommen i land indfandt sygdommens befriende krisis sig. Han boede hos sin farbroder og navne, der var postkasserer, og kom her til at dele værelse med sin fætter Georg Nikolaj Nissen, der netop lå af en gigtsygdom. Disse uheld gjorde et stærkt indtryk på hans alt for let modtagelige sind, og da Københavns gader samtidig på grund af årstiden var vanskelige at færdes i, kan man ikke undres over, at han nogen tid følte sig højst ulykkelig under disse omgivelser. Imidlertid kom han dog over dette; vinteren blev et såre indholdsrigt tidspunkt for hans udvikling og det følgende forår og sommeren ikke mindre; først i Avgust måned forlod han igen hovedstaden for at vende tilbage til sit hjem med fejlslagne forhåbninger og brudt mod.

Hans biograf Welcker har næsten kun havt øje for skyggesiderne ved dette ophold i København, men det går på ingen måde an at følge ham i denne opfattelse. De stemningsudbrud, som kommer frem i brevene, kendes fra hele hans senere liv og bør ikke vildlede; det er først ud på sommeren at han virkelig føler sig ulykkelig, fordi alt slår fejl, og hans livserfaringer fremkalder en voldsom krisis i hans tankeverden.

Det var ikke så ganske lidt og ikke så ubetydeligt, hvad København kunde byde ham i denne vinter. Til fortsættelsen af sine studeringer fik han adgang til Suhms store bibliothek, ligesom selvfølgelig universitetets bogsamling og høresale var åbne for ham. Den italienske opera, som endnu i denne vinter var forenet med skuepladsen, besøgte han flittig; selve sproget var blevet ham dyrebart og mindede ham om sine længslers mål, han synes alt dengang at have brugt det i en del af sine optegnelser. Han kan heller ikke have været uberørt af

skuepladsens store begivenhed i denne saison, opførelsen af «Balders død», der vakte en så overordenlig opsigt og i sine følger blev epokegørende i vor literatur. Endvidere fandt der i vinterens løb en konstudstilling sted på Charlottenborg, den første efter 8 års forløb. Det var især Wiedewelts forskellige værker, som gav den sin betydning; han stod dengang på højdepunktet af sin hæder og udstillede her sit betydeligste værk, gravmælet over kong Fredrik V, i halv naturlig størrelse. At Zoega ikke har ladet denne lejlighed til at gøre sig bekendt med en af tidens ypperste mestere i skulpturen, den konst som han selv satte over alle andre, gå ubenyttet hen, kan vi forudsætte som en selvfølge; han har sikkert underkastet alt hvad han fik at se på denne udstilling og hvad han ellers kunde overkomme af gammel og ny konst her i byen, et grundigt studium og en skarp kritik.

Også med hensyn til personlig omgang var Zoega særdeles heldig stillet under sit ophold i København. Som alt nævnt var han i huset hos sine slægtninge og blev her i et og alt behandlet som led af familien; han roser selv det tvangfri samliv der her førtes. Farbroderen var kommen hertil som hovmester hos Von der Lühe og var derefter kommen ind i General-post-amtet, hvor han nu var kasserer med titel af justitsråd. Han var ved Von der Lühe bleven dragen ind i den Struenseske regeringskrisis; således nævnes han på kongens rejse til Holsten i Juni måned 1770 som sekretær, og i Struensees velmagtsdage var han sekretær i kabinettet ved memorialexpeditionen. Hans senere hustru Katrine Boye var dengang kammerpige hos dronning Karoline Mathilde. Han var derfor også blandt dem som den 17. Januar 72 arresteredes samtidig med kabinetsministeren; dog slap han ligesom de fleste andre med husarrest og efter en undersøgelse af sine papirer fik han sin frihed tilbage. Han roses som en vel-

villig mand, der gjorde alt muligt for at skaffe sin brodersøn en passende plads.

Samtidig havde han sin søstersøn G. N. Nissen fra Haderslev i huset. Han var tildels bleven opdragen i Møgeltønder, tildels i København; året efter blev han student og optrådte omtrent samtidig som forfatter i forskellige tidsskrifter. Nogle år efter blev han fuldmægtig hos sin morbroder, i postvæsenets kassererkontor, derefter slog han ind på en diplomatisk løbebane. Han blev legationssekretær i Regensburg, senere i Wien, og ægtede her Mozarts enke Constanze Weber. I årene 1810—20 opholdt han sig igen i hjemmet som censor ved de politiske blade. De sidste år af sit liv tilbragte han atter i udlandet, sysselsat med at skrive Mozarts biografi, som enken udgav efter hans død. Han blev nobiliteret i Østrig («von Nissen») og var dansk etatsråd. Ved sine mange forbindelser under opholdet i Wien fik han gentagne gange betydning for sin fætter i Rom, og efter hans død tog han sig med megen iver af hans børn, ligesom det skyldes ham at der blev samlet et så righoldigt materiale til hans biografi.

Foruden disse husfæller havde Georg Zoega endnu en anden nær slægtning i København, hvis omgang han sikkert skyldte meget, ligesom han senere bestandig var ham en trofast ven. Det var den daværende renteskriver, senere deputeret ved finanserne og etatsråd Johan Zoega, næst Georg den betydeligste mand af denne slægt. Han var født i Ravsted præstegård, mellem Tønder og Åbenrå, og var 13 år ældre end fætteren (født 7. Okt. 1742). Hans moder var en søster af Vilhad Zoega i Møgeltønder, faderen derimod en sønnesøn af Povl Zoega i Vilstrup, Vilhads oldefader.

Johan var fra barndommen af svag og forvoxet og opnåede kun en alder af 46 år. Den ros der ydes hans

karakter og begavelse er så enstemmig, at han må antages at have været en ualmindelig elskværdig, opofrende og grundhæderlig natur, ligesom han var en mand af sjældne evner, der kun ved uheldige omstændigheder bortdroges fra en betydningsfuld virksomhed i videnskabens tjeneste. Han var den syvende af atten søskende og kom som niårs dreng i huset hos sin morfader i Vilstrup; her undervistes han et par år af sin morbroder, Georgs fader, der dengang lå hjemme efterat have tilendebragt sine studeringer. Efter at han derpå igen havde været hjemme nogle år sendtes han til skolen i Plön og derfra i sit 17. år til sin frænde Dr. J. Kr. Fabricius i Tønder, med hvis sønner han delte undervisning af en fortrinlig huslærer og af selve den udmærkede læge. Denne vakte hos sine lærlinge den sans for naturen og den lyst til naturgranskningen, som skulde gøre sønnens navn berømt og knyttede Zoega til disse slægtninge for hele livet. Efter endnu et par års skolegang i Altona samledes de alle i København, hvor Fabricius var bleven læge ved Fredriks hospital, medens hans sønner og Zoega begyndte at studere medicin. Kort efter afbrød dog den yngste søn, Joh. Kr., såvelsom Johan Zoega den praktiske del af dette studium for i Upsala at lægge sig efter den videnskabelige botanik under Linné. Deres ophold her varede i næsten to år, fra 1762—64, og de tilbragte denne tid i den berømte naturforskers nærmeste selskab, om vinteren i staden og om sommeren på landet hos ham. Linné lagde mærke til deres ualmindelige evner og den ihærdighed, med hvilken de dyrkede deres videnskab, Zoega særlig kendskabet til mosarterne og Fabricius til insekterne. Man fortalte som bekendt, at han plejede at ytre: «kommer Zoega til mig med et mos eller Fabricius med et insekt, så tager jeg hatten af og siger: I er mine mestre!» Som bevis på det venskab han nærede for Zoega kan særlig anføres, at han opnævnte en phalæna (nat-

sværmer) og senere en urt efter ham (Zoegea), ligesom han optog enkelte af hans beskrivelser i sine skrifter, «en ære som han sjælden viste nogen botaniker». Da de unge Danske skiltes fra det svenske universitet, medgav Linné dem anbefalinger; om Zoega skriver han: «I en dobbelt henseende har han udmærket sig hos os: ved sit altid åbne, frimodige, glade, stille og alvorlige sind, hvorfor jeg også har havt stadig glæde af hans omgang og hans ulastelige og elskværdige væsen, — og ved sin umættelige attrå efter at lære den guddommelige visdom at kende, som naturkyndigheden indebærer, og i hvilken han i kort tid har gjort så store fremskridt, som mange andre vilde have brugt åringer til». Han fremhæver derpå hans særlige kendskab til mosarterne og spår ham en lykkelig fremtid i videnskabens tjeneste. Det tegnede også en tid lang til, at dette skulde gå i opfyldelse; efter at være vendt tilbage til København og Dr. Fabricius's hus fik han ansættelse under Oeder i den botaniske have, han brevvexlede med Linné og gik bestandig videre i den videnskab, der svarede så vel til hans stille tænksomme karakter. Men de planer som man forskellige gange havde fattet for at knytte ham til et af universiteterne, kom ikke til udførelse, og i året 1770 blev haven nedlagt som selvstændig institution, hvorefter han afskediges. Linné beklagede dette tab bittert i sine breve og tænkte på at skaffe ham ansættelse udenlands. Da han nogen tid efter fik at vide at man drog ham ind i statstjenesten, udbrød han: «nu forlader et fremragende medlem af vor kreds planternes kongerige, Zoega, hvem jeg bestandig vil have i kærligt minde».

Fabricius lykkedes det ved sin formue at komme over videnskabsmandens kritiske år; da man så endelig gjorde alvor af at gøre brug af hans ualmindelige evner fik han ansættelse i Kiel, hvor han bestandig følte sig ulykkelig og hvor han ikke nær fik det udrettet, som han kunde

have ydet i København. På den måde gik vor højskole glip af to af Linnés ypperste disciple, gennem hvilke nye lærlinge kunde været vundne for hans videnskab.

Oeder gik som bekendt ind i finansstyrelsen under Struensee, og Zoega fulgte ham som finanssekretær i det norske kammer; fra dette øjeblik af opgav han botaniken og kastede sig over statshusholdningen, der i ham fandt en trofast og dygtig udøver. Uden forbindelser lykkedes det ham ikke blot at overleve Struensees fald og kollegiernes omdannelse, men han steg i årenes løb hurtig til renteskriver, kommitteret og deputeret, ligesom han blev medlem af vigtige kommissioner og fik en fremragende indflydelse på de store reformer, som kronprinsen indledede i de første år efter sin tiltrædelse. — Da blev han pludselig bortreven midt i sin smukke embedsbane og midt i gennemførelsen af de forholdsregler, som skulde grundlægge en ny tidsalder i rigets økonomi og alle folkets standsforhold (1788).

Det år Georg Zoega opholdt sig i København betegnes særlig ved et stadigt samliv med fætteren, der havde et åbent øje for hans ualmindelige åndsretning og de evner han rådede over, og gerne vilde gore sit til at bevare ham for en videnskabelig løbebane. Vi har fra denne tid en skildring af den kreds, i hvilken Johan Zoega bevægede sig, nemlig Frederikke Bruns barndomserindringer. Hendes fader Balthasar Münter var som hovedpræst ved Petri kirke fulgt efter en vis Hauber, hvis efterladte familie i mange år var deres stadige omgang. Især omtales datteren, der var gift med en købmand Andersen, som ualmindelig kundskabsrig (endog i de gamle sprog), begavet og dannet. I hendes hus kom som daglige gæster J. Kr. Fabricius og O. F. Müller, vore ypperste naturkyndige, medens Johan Zoega boede der i en række år som medlem af familien, indtil sin død: «i det inderlige

venskab med denne åndfulde tænker fandt den ædle kone sit livs sene lykke». I samme hus og i stadig omgang med dem boede Fr. Karl Trant, der dengang var justitsråd og kommitteret i toldkammerkollegiet, senere deputeret ved finanserne ligesom Zoega, med sine to søstre. Frederikke Brun kendte dem fra sin første barndom, da de boede i nærheden af hendes forældre og omgikkes dem daglig; «det var blide kærlige sjæle, ved hvilke jeg altid tænkte på den hellige familie i Bethania», siger hun i sit ejendommelige sprog.

Foruden disse ældre venner omtaler den åndfulde forfatterinde også Georg Zoegas mest fortrolige jævnaldrende omgangsven fra opholdet i København, K. Hjeronimus Esmarch. Hun lærte ham at kende nogen tid efter, måske netop som følge af hans forhold til Zoega og hans frænder, og var da 14 år gammel; en ældre ugift dame fra Lübek, Auguste v. Wickede, var den tredje i deres venskab. Esmarch gjorde hende bekendt med digterne fra Göttingen; han stod endnu i stadig forbindelse med Heinrich Voss, der nu var gift med hans plejesøster fra Flensborg og som udgiver af «Musenalmanach» stod i midpunktet for de literære bevægelser, som endnu stadig samlede sig om Göttingen og almanaken i Hamburg. «Esmarch var en udmærket ung mand», siger Fr. Brun, «sandhedskærlig, alvorlig og i besiddelse af de ædleste kundskaber». «Han havde i Göttingen studeret sammen med den høje adel blandt de tyske digtere, Stolbergerne, Voss, Hölty, Bürger o. s. v., stod endnu i forbindelse med flere af dem og var en fortrolig ven af Voss. Hvor meget måtte han ikke fortælle mig om alle de herlige mænd og hvilken glæde var det ikke, når han bragte mig afskriften af et nyt digt af en af dem; — med særlig kærlighed hængte jeg ved den tidlig afdøde Hölty's skyggebilled, jeg blev formelig greben af en stille lidenskab for den hulde digter».

Endnu andre omgangsvenner fra denne tid nævnes senere lejlighedsvis. Således den unge baron Wedel-Jarlsberg, der senere var dansk afsending i Neapel, gehejmeråd Stemanns sønner, Esmarchs elever, især Otto («Bruder Bär»); endvidere nævnes en Hahn, Rambusch, Memmert o. a., som det synes Esmarchs hele omgangskreds.

Som det fremgår af det her anførte må Zoega siges at have været endog ualmindelig heldig stillet under sit ophold i København; han havde ved skæbnens gunst direkte eller indirekte adgang til næsten alt hvad der dengang var her af virkelig betydning, i konst og videnskab ikke mindre end i det dannede samfund og hvad der dengang var de mest fremtrædende offenlige anliggender; gennem sine venner stod han så at sige i forbindelse med noget af det ypperste som fandtes i de åndelige strømninger, lige fra Göttingen til Upsala.

Men selv kunde han ikke finde nogen plads eller noget fast stade i denne nye verden, og hans ånd var i en for heftig gæring til at vise tålmodighed overfor de vanskeligheder som mødte ham. Han tænkte først på en plads som hovmester i et større adeligt hus, således som hans farbroder og Esmarch havde modtaget den; men dertil viste der sig ingen udsigt. Da han stod i begreb med at modtage stillingen som huslærer hos en rig købmandsfamilie, afslog farbroderen den på hans vegne, da han mente at et menneske med hans kundskaber ikke skulde nøjes med så lidet; den velmenende mand så ikke, at det, hans unge frænde frem for alt trængte til, var ro og god tid til at fortsætte sine studeringer og klare sine mangfoldige tanker og planer. Han begyndte nu at gøre forsøg i den af fætteren fulgte retning og blev volontær i hans kontor, — det var det fynske renteskriverkontor —, men her mødte der ham den vanskelighed, at «man var overlæsset med kammeralistiske subjekter», rentekammer-

sagerne forekom ham desuden at overgå alt andet i verden i kedsommelighed, og i kommercekollegiets konsulatkontor søgte han forgæves at opnå en plads. Man skulde have troet, at han nærmest vilde henvende sin tanke på universitetet, men i den henseende var han øjeblikkelig på det rene med stillingen. Allerede i sit første brev til hjemmet skriver han: «At komme frem ved det herværende universitet, kan jeg slet ikke tænke på; thi til pedant og smigrer egner jeg mig ikke». Et par måneder efter omtaler han sin tanke at komme ind i finansfaget: «thi håndværks-lærd duer jeg ikke til». «Jeg har studeret med lidenskab og for at trænge så dybt ind i det, jeg var sysselsat med, som min tænkeevne tillod, ikke for at samle en mængde ideer, som jeg senere lejlighedsvis kunde kramme ud med; men det er rigtignok ikke den rette vej til at tjene brødet med sin lærdom, og jeg vilde selvfølgelig have gjort rettere i at vælge en fagvidenskab og lære den, således som man plejer at lære sligt». Han tænker på Göttingen eller Kiel, men indrømmer at udsigterne dèr er ringe; dog havde han måske gjort rettere i at tilbringe vinteren i Kiel end her. «Med hensyn til København», skriver han i foråret, «ser jeg mig storligen skuffet. — Som videnskabsmand kan jeg her slet ingen anvendelse finde, jeg kan ikke tvinge min ånd ind i deres ideer, som her udelukkende angiver tonen, og jeg har heller ikke den gave offenlig at kunne rose hvad jeg i mit hjerte forkaster, ja jeg vilde foragte mig selv, om jeg kunde det». Der kan ingen tvivl være om, at han jo i den henseende må være bleven såret dybere end vi nu kan finde grunden til; muligvis har han også lagt fætterens erfaringer til sine egne. Da han samme efterår igen fra sit hjem drager til Fyn, skriver han til Esmarch: «Ubehageligt er det for mig igen at skulle leve blandt Danske, mod hvilke jeg i Kobenhavn har fattet en så stærk antipathi»;

men han indrømmer, at denne dog måske er uretfærdig. Noget senere udtaler han sin beklagelse over at Esmarch selv har fundet sin bestemmelse i København: «Du har en alt for blid og eftergivende karakter», skriver han, «til at kunne trives blandt et folk, hvis yndlingsfag er andres undertrykkelse og nedværdigelse. Stolthed, trods og hårdhed er nødvendige ingredienser for den, som vil leve blandt dem uden at blive deres træl, og af alt dette troede jeg dog at have en hel del mere end du».

Man må kende Zoegas lidenskabelige sind for at kunne se disse udtalelser i deres rette lys; hans senere forhold til sine landsmænd og alt hvad der var dansk tilbagekalder tilstrækkeligt deres almindelige karakter. Men helt uberettigede var de sikkert ikke. Da hans fader efter sin kaldelse til Daler måtte gå til København for at lade sig examinere af det theologiske fakultet, eftersom Daler lå i en nørrejydsk enklave, fik han tiltrods for sine udmærkede kundskaber, der forhen overalt havde skaffet ham særlig udmærkelse, kun den anden karakter, og man sagde ham, at det var fordi han ikke havde hørt professorernes forelæsninger. Det var så «krigens gang». Men hvad Zoega i sit mismod giver et så uretfærdigt udtryk, det har vistnok ofte grebet forstyrrende ind i forholdet mellem hans særlige landsmænd og vor nationale højskole og havt sin del i de misforståelser, som i vort århundrede fjernede så mange dygtige mænd fra deres rette fædreland.

Ud på foråret synes Zoegas misfornøjelse med sin stilling at være vågnet i hele sin styrke; fine og ømtålige naturer som han er jo under en stærkere indflydelse af de skiftende årstider end folk i almindelighed. Da slog pludselig hans stemning ud i en stærk forelskelse i en ikke smuk, men god og sympathetisk ung dame i hans omgangskreds; hendes navn og forhold nævnes ikke. Den måde, hvorpå han gjorde denne følelse til genstand for de

mangfoldigste betragtninger viser imidlertid, at den ikke kan have været synderlig dyb, ligesom han da også selv betegner den som fremgået af hans hjælpeløse stilling og den trang til deltagelse, som den affødte hos ham. Blandt andet mistænkte han sin fætter for at have lagt an på at rejse hans mod og handlekraft på denne måde, i alle tilfælde så han det gerne, at forholdet udviklede sig. Imidlertid kom der noget imellem, som pludselig fjernede ham fra genstanden for sin kærlighed; der siges ikke hvad det var, men efter alt at dømme var det snarest en bagtalelse uden grund. Zoega faldt i en heftig sygdom, der aldeles ødelagde ham legemligt og åndeligt og fuldstændig forstyrrede ligevægten i hans sind. Han fattede den dybeste livslede og væmmedes ved sin tilværelse.

Sommeren kom og han genvandt sit helbred uden at kunne finde sig tilrette med sig selv. Man førte dem atter sammen, som det synes på et landsted ved Strandvejen og i stort selskab. Hun nærmede sig atter til ham, opsøgte ham på en ensom havesti og beklagede sig over hans sturske væsen. Efterhånden blev han mere meddelsom, «således som det plejede at gå, når han troede at blive forstået». «Jeg mindes det endnu tydeligt», skriver han senere til Esmarch, hvorledes vi stod ved Peblingesø (Sortedam) i aftenskumringen, dèr hvor vejen går ind til Østerport, og så hen over det stille krusede vand til Blågård og buskaset langs søens østlige rand. Den dejlige slummerende natur har i sådanne øjeblikke en uimodståelig magt over vor sjæl, man glemmer enhver storm og al utålmodighed, der er fred og idel tilfredshed over os. Vi talte ikke, men det forekom mig at vort første bekendskabs dage var vendte tilbage, alt forekom mig at være så let og frit og fortroligt; vi var uadskillelige resten af aftenen som i hine dage, da min fætter plejede at sige: hvad gud har tilsammenføjet, det skal intet menneske adskille. —

Men som denne aftens beruselse svandt, bidrog den kun til at lade mig føle hele min bedrøvelige stilling dobbelt. Den tanke, at en kær varmtfølende pige var mig god, vilde foretrække mig for enhver anden, og så se mig således henkastet, reduceret til en elendig afmægtig skabning uden mål og håb, så selv ønsket om at eje hende måtte gøre mig latterlig i mine egne øjne, — jeg vil ikke beskrive dig denne tilstand, det er måske en af de forfærdeligste som kan tænkes».

Da denne nye tilnærmelse fandt sted havde Zoega alt gentagne gange i de bønligste og mest lidenskabelige udtryk bedet sin fader om at måtte forlade København, hvor han så alle sine forhåbninger skuffede og troede sig sat langt tilbage i udvikling og evne til at udfylde et kald i livet. Han så ikke, at det var en nødvendig brydning i hans indadvendte og forkælede natur og at han i virkeligheden havde gjort et betydningsfuldt skridt frem til en sundere vurdering af sin egen fremtidsopgave. Lige så stor en lykke som det er at have havt en rig og frugtbar ungdomstid, lige så vist er det for de allerfleste et nødvendigt gennemgangsled i personlighedens udvikling, at have set det virkelige livs krav og de menneskelige vilkårs uberegnelige tilfældigheder under øjne.

I Avgust måned 1778 sejlede vor ven altså med en skipper tilbage til Sønderjylland; han kom til Møgeltønder syg på legeme og sjæl, fattigere på håb og forventninger end han var dragen derfra. «Min søn har det her ret godt», skriver hans fader nogen tid efter, «men han har den samme mørke mine og det samme stille væsen, hvormed han forlod os. Han sysler stadig med sine bøger og med at undervise sine søskende».

Et enkelt bekendskab fra dette hans sidste ophold i hjemmet skal her dog endnu omtales. Det var hans henved 25 år ældre frænde, præsten Andreas Gottlieb Fabricius

i Humtrup, der foran er nævnt blandt hans slægtninge, den mand som først rejste det danske modersmåls sag i Sønderjylland. Man har ment, at hans frimodige indlæg til fordel for folkesprogets anvendelse i kirke og skole var en enestående og halv tilfældig handling fra hans side, som neppe berettigede hans navn til på Skamlingstøtten at sættes ved siden af de ypperste forkæmpere for danskhedens ret; men den omtale, Georg Zoega skænker ham under deres samliv i dette efterår, viser dog, at han i det hele var en mere end almindelig selvtænkende og selvstændig mand, og at hans dristige skridt overfor landets højeste kirkelige styrelse stod i god sammenhæng med hans øvrige færd. «Jeg har her endnu lært en mand at kende», skriver Zoega, «som jeg syntes godt om, pastor Fabricius, som du har set i København. Han forekom mig at være en mand af langt friere grundsætninger og med en langt finere følelse end de ellers findes i denne stand. Til gengæld er han da også bekendt som en underlig bagvendt mand, og de gode folk ler ad ham, fordi han ser længere end de».

Midt i Oktober tiltrådte Zoega en plads som huslærer i Kerteminde. Hans elev var en dreng på 15 år, som var noget beslægtet med ham, der siges ikke hvorledes; han havde arvet en del penge og skulde opdrages til godsejer, medens stiffaderen Jakob Brøgger, forhen inspektør på Skakkenborg, netop nu tiltrådte en lille bestilling som konsumptionsinspektor i den nævnte by. Meningen var at Zoega skulde undervise drengen en halvtredje år og derpå rejse udenlands med ham som hovmester. Han havde selv ønsket denne beskedne plads og afslået to andre, som tiltalte faderen mere; det var ham om at gøre at blive overladt til sig selv og ensomheden for at klare sine tanker og ordne sine kundskaber.

Opholdet i Kerteminde kom til al lykke kun til at

vare et halvt år, det var længe nok til at øve sin beroligende indflydelse på Zoega uden at trætte ham ved sin ensformighed. Intet tidsrum af hans liv ligger tydeligere for beskuelsen end dette, da ensomheden bragte ham til at føre en vidtløftig og åbenhjertig brevvexling med sin fortrolige ven i København. Den har væsenlig karakteren af en fortløbende dagbog over hans tanker og stemninger, betydeligt og ubetydeligt mellem hinanden, de mest forfløjne indfald afvexlende med de tungeste bekendelser, sygelige åndrigheder blandede ind i de reneste udbrud af hans stemninger. Enhver som selv har havt en ungdom rig på krydsende ideer, skiftende stemninger og indre kampe, vil læse disse breve med deltagelse og mere end éngang føle sig henreven af den styrke, hvormed alt dette finder sit udtryk, den genialitet, der lyser frem i hans blik på livet. Og enhver der selv har havt den frembrydende personligheds børnesygdomme, trangen til at bruge store ord, fordi tankerne er overvældende, følelsen af at stå udenfor livets almindelige interesser, den lidenskabelige sympathi for naturen i modsætning til samfundet, for de udannede i modsætning til de dannede, vil genfinde sig selv i Zoegas hensynsløse udtalelser til sin ven.

Det er klart nok af tonen i disse breve, såvel som af en sammenligning mellem tiden før og efter opholdet i Kerteminde, at her ligger hans livs egenlige selvbesindelse. Her opgør han regnskabet med alt det, som forhen har foresvævet ham som de højeste formål i livet, han lærer at skelne mellem det væsenlige og det uvæsenlige i vore bestræbelser, han lærer altså resignation. Det er ensomheden i den skønne natur, som helbreder hans sind eller dog begunstiger dets helbredelse. Det ubundne liv, med en indskrænket daglig gerning, uden lyst til selvstændigt arbejde, lader ham fordybe sig i efterårets tungsindige uro, vinterens skiftende mørke og klarhed og det

første forårs glæde. Egnen var rig på afvexling og storladne scener; havet med de fjerne kyster, den øde strandklint, bakkerne i skoven, lune dalstrækninger, byer og herregårde, ensomme skovfogedhuse og fiskerhytter, — han har øje for alt og forstår at skildre det alt således som den øjeblikkelige stemning viser ham det, snart mørkt og trøstesløst, snart opløftende ved sin storhed, snart bedårende ved sin blide skønhed og sin fjernhed fra livets alfarvej. Tilfældet var ham ualmindelig gunstigt, ikke blot blev han henvist til en sjælden rig natur, men vinteren var også ualmindelig mild og smuk, alt i Februar fangede han en sommerfugl og i begyndelsen af Marts var der fuldt op af dem. Han strøjfede da også omkring tidlig og silde, snart i lange og anstrængende marcher: »fire timer på fastende hjerte, i tætknappet grå trøje, rund hvid hat, uldstrømper trukne op over benklæderne og med tjornekæp i hånden«; — snart i små ture til sine yndlingssteder, for at se solen stå op over Sælland, eller for at stå på klinten i en storm, eller for at se til den gamle jæger i Hverring skov, hos hvem han havde aftalt at ligge på landet til sommeren. — Her forsonedes han da igen med sit fædreland.

De mennesker, han levede sammen med, gjorde intet videre indtryk på ham; han forekom dem selvfølgelig noget sær, men han roser deres tolerance og klager kun sjælden over deres åndløshed. Stedets præst, Johan Ernst Hejlmann fra Haderslev, var den eneste som han omgikkes noget nærmere; de havde en del fælles interesser og gensidig agtelse, og forskellen mellem dem i alder og livsstilling var iøvrigt så stor, at Zoega ikke kunde føle sig trykket eller bunden af denne omgang. Det han søgte var nogen originalitet, livserfaring og selvtænkning, og alt dette fandt han hos Hejlmann. De kom også lidt omkring på de nærmeste herregårde eller til Odense, men iøvrigt

var han væsenlig indskrænket til selve den lille købstad og dens omgivelser.

Efterhånden som tiden skred frem blev Zoega noget roligere under disse fredelige omgivelser. I begyndelsen faldt han endnu jævnlig fra én stemning i en anden, fra den højeste anspændelse til livslede og slaphed. Livet i naturen virkede formildende; de bitre minder fra det foregående år fremdroges og gennemtænktes påny for efterhånden at overvindes og bære deres frugt. Den velgørende følelse af at leve for øjeblikket, at være glad i sin tilværelse og i sin syssel med de tanker, den afføder, gjorde efterhånden sin ret gældende. Han synes selv at være forundret derover, og vennerne i København kendes ikke rigtig ved denne ligevægt i sindet. Den er heller ingenlunde af varighed, men den indfinder sig altid hyppigere, og da han ud på foråret kaldes bort fra sin ensomhed, er det som han et øjeblik fortryder på at blive forstyrret, at han ikke skal nyde godt af sine mange mærkesteder, hvis fortrolighed han har vundet i den løvløse tid, nu da de snart skal klædes i deres højtidsskrud.

For at fuldstændiggøre billedet af denne mærkelige mand, der senere skulde stå for sine samtidige som et sjældent mønster på tålmod, som en stilfærdig filosof, der i en mærkelig grad havde tilegnet sig den antike ro og harmoni i hele sin personlighed, — således som han var på overgangen fra sit 23. til 24. leveår, vil det være nødvendigt at indføre ham selv talende, ikke just således som den støjende lidenskab ofte førte ordet for ham, men dog med hele den energi, som lå i hans ord, og den spændighed, hvormed han greb og fastholdt sin tanke.

En sen aften i December skriver han til sin ven: «Du har ret, Esmarch, mangen en gang ler jeg ad mig selv, men med en vis bitterhed, når jeg tænker på det forbigangne og de forhåbninger, jeg havde om en fremtid, og

så sammenligner det med nutiden. Men nok om det, det er mine svage øjeblikke; hvad jeg er, er jeg i mig selv. Det utilfredsstillede i mig, denne søgen uden at finde, det at det står for mig i drømme og forsvinder, når jeg slår øjnene op, — det er ofte forfærdeligt; men vilde det ikke være ligedan i et palads som i en hytte?

Hvad du siger om forsynet og at vi helt skal kaste os i dets arme, er sandt og godt; hvis man blot kunde! men Esmarch, jeg kan ikke! Hvad er forsynet? hvad véd vi om det? Jeg siger vi og mener dog kun mig selv alene. Jeg tror, at I andre har overbevisningen, og held eder at I har den. Du har fundet et sted i mit brev, som bringer dig til at gyse; jeg mindes ikke hvad det kan være; men i min sjæl er der meget, som bringer mig selv til at gyse, og dog må det være således. Gud har givet mig en ånd til fører, en gud, som kun er det for mig, og ham må jeg følge.

Ét mishager mig hos dig: at du altid nedsætter dig selv. Hvad er evner og kundskaber, og hvem udenfor os kan dømme om os? Mennesket er alt i sig selv og ved sig selv og al sandhed er i ham. Jeg siger dette kun bag et tæppe; thi de andre vilde forarges derover, ej heller vilde de kunne fatte det. De siger, at min stolthed vil ødelægge mig, og jeg under dem den glæde at sige så: thi hvad var jeg uden den?»

Juleaften fik han et brev fra sin fader, fuldt af bebrejdelser; han svarede dagen efter blandt andet følgende: «De beklager Dem over, at mit sprog er gådefuldt —. Der gives ting, som efter deres natur ikke bør fremstilles, før de har nået en vis modenhed, uden hvilken de må synes urimelige og at være et intet. Det er således for de fleste, som afviger fra det almindelige spor, og således er det også for mig. Jeg har læst, set og oplevet meget, som har bragt mig på ideer, der ikke er hverdags, der

måske er fejlagtige, men som jeg nu må forfølge indtil jeg får overbevisningen i hænde. Derved har min sjæl fået en tone, som er ejendommelig for den, og har sat sig formål, der måske er chimære, sværmeri, uopnåelige, men som må forekomme mig som sande, gode og ædle. Vi er ikke vore egne dommere, men er heller ikke vor egen styrelse; enhver må gå den vej, der er lagt for ham; hvo som ikke gør det er intet». «Der er kun én, som gennemskuer os, der ser tingene i deres indre forhold, der dømmer en ret dom. At min nærværende stilling ikke svarer til Deres ønsker og forventninger, véd jeg, og det er ofte en pinlig tanke for mig. Også jeg ventede, at det vilde være kommen anderledes, og det kan være min egen skyld, at det ikke er blevet anderledes. Den slags undersøgelser er ligeså utålelige som ufrugtbare. For mit eget vedkommende har det intet at sige; thi jeg har den tro, at hverken min lykke eller mit værd afhænger af den glans, med hvilken jeg fremtræder i verden».

Samme dag skriver han til Esmarch om denne sag og her tilføjer han: «Jeg er nu fast og urokkelig og må være det; thi efterhånden har jeg brudt med alverden og står nu helt alene imod dem alle. Således er det i sin orden, det var nødvendigt, at det kom således. Somme tider isner det jo nok over min pande, men i det hele er jeg dog vel tilmode derved. Min ånd er oppe, jeg vilde påtage mig at stanse et fjeld, som vilde falde over mig. Det er vidunderligt i menneskets natur, hvorledes hans kræfter voxer under byrden, rejser sig med dobbelt styrke, så han føler i sig, hvad han forhen ingen anelse havde om. Sådan noget lignende fortæller man om palmetræet, og det kan jeg så godt forstå. Kun uforsagt til modstand og til arbejde, indtil fuldendelsens time slår. Tidt og ofte er mit øje så lyst, at det trænger igennem alle de tætte skyer og ser hvorledes det dages bagved dem til en ny

tilværelse og alt er så lyst og så venligt. Jeg véd sikkert, at det ikke er drømme, at et menneske kan hengive meget og dog intet tabe. Kun at vi fatter det store forsæt, at vi samler hele vort væsen til et højt udødeligt mål og trofast følger den genius, der skal være vor fører gennem mørkets egne».

Esmarch meddelte ham forskellige gange efterretninger om den unge pige, som han i København havde været forelsket i; hun blev forlovet. Zoega gennemgik atter og atter deres kærligheds historie i sine tanker, men han kom stadig til det resultat, at han dog ikke rigtig havde elsket hende, hvorfor han heller ikke vilde høre tale om, at det var et tab for ham, at hun nu tilhørte en anden. Også disse betragtninger bidrog til at klare hans tanker og hans blik på livet. Således skriver han den 3. Januar: «— Se, hvis jeg havde grebet en genstand, og det var mit alvor og jeg havde den overbevisning, at den var min, — de skulde kunne hugge hænder og fødder af mig, jeg skulde nok holde den fast med tænderne. Derfor kan et menneske kun elske én gang i ordets høje fulde mening og så kan han aldrig aflade. — Eros og Thanatos*) mødtes mellem gravene ved Memfis. De brødes, så pyramiderne rystede i deres grundvold, natten og forrådnelsen brølede op af de hellige hvælvinger og Ægyptens flod stansede af rædsel. Men Eros sejrede og Thanatos vred sig i støvet. — Hvad var også menneskets tilværelse, hvis gud ikke havde givet os lidenskaber, ligeså uendelige som han selv, og at vi hengiver alt, sammenfatter alt i én alt opslugende tanke, at der er uendelig fylde tilhøjre for os, en uendelig tomhed til venstre. Og det er overbevisningen om, at vor ånd er evig, fordi gud har nedlagt uendelighed i os».

---

*) Kærligheden og døden.

Og den 17. Januar: «— Tilvisse, kun kærlighed gør os til alt det, vi kan være, byder os alt det, vi kan nyde. Men dens bestemmelse, dens retning? Mon kun en kvinde kan have tilfredsstillelsens fylde for os? kun denne ene særskilte skabning? Mon der ellers intet er i det hele store univers, som kan fængsle os, slukke vor tørst efter tilværelsens fylde, så vi genfinder vor attrås urtanke og hensigt? Jeg kan ikke svare fyldestgørende derpå. Men det aner mig dog, at der gives endnu en anden kærlighed foruden kvindekærlighed, der er lige så varm, lige så livgivende. Hvem der kun var enig med sig selv og havde overbevisningen om sin bestemmelse».

Faderen svarede blidt og kærligt på hans julebrev, og den 5. Februar skriver Georg igen om sit forbigangne liv og sine nuværende planer: «— Jeg faldt endelig på den tanke, at jeg måtte søge mig noget ejendommeligt, uafhængigt af navn, form og methode, noget, som kunde sysselsætte alle mine kræfter og hele min attrå, hvori jeg kunde finde hele min tilværelses formål. Det er ikke ret længe siden og endnu kun på visse punkter, at jeg er bleven enig med mig selv, at jeg har begyndt at gå den vej, som jeg nu er bestemt på at gå, og som dog måske kun er overgangen til en bedre. Jeg har aldrig havt et så fast forsæt som nu, har aldrig kunnet have det. Jeg har en slags overbevisning om, at forsynets styrelse har ført mig derhen, hvor jeg nu er; thi jeg er kommen der gennem en række indre og ydre tilskikkelser uden eller imod mine egne ønsker og planer; så længe jeg selv valgte, var det vaklen, rådvildhed og omsider tomhed og lede».

Endvidere til Esmarch, den 11. Marts: «— Mennesket har kun én ædel, høj, sand bestemmelse: nydelsens fylde i sin virksomhed, når ånden fra himlen falder på os, ildsjælen, den hellige og almægtige, gnisten til den evige flamme, så vor attrå selv er formålet, kampen selv sejrs-

krone. Alt andet er trælledåd, uden høstens glæde, møje uden tak, hengivelse af sig selv for det, som er intet. Et væsen, som ikke er alt, hvad det kan være, ikke stiler henimod det, er intet, ligger stadig i livsledens tilintetgørende følelse. Og dog er det således med de fleste af os, lige fra den dag vi begynder at tænke, til den der hyller vort blik i nat og mørke, og deri må vi søge grunden til, at de ædle i alle tidsaldre, de som havde menneskefølelse i sig og troede på menneskeværdighed, har givet vor tilværelse varighed ud over graven, at bestemme denne ubestemthed, at bringe spirerne i os til frugt i en varmere sol. Derfor gav også den hele menneskeslægt dem ret; thi alle sjæle var stemte for denne tone, og det blev den helligste tanke i enhver religion».

Vi fejler neppe i at betegne denne tankeretning som det dybeste og varigste udbytte af de to års sjælekampe: bevidstheden om at han måtte afvente kaldet, berede sig til at modtage det, for da med et helt og fuldt hjertes styrke at hengive sig for hele livet. Uden at kende det vidste han, at det måtte komme, ligeså vist som morgenrøden følger på den længste nattevagt; uden at vide, hvorhen det vilde føre ham, var han besluttet på at adlyde det som en guddommelig røst. Det er denne lydighed i livets højeste anliggende, som giver Zoegas liv sit ædle præg og i forening med den videnskabelige genialitet gør ham til en så fremragende mand.

III.

KÔBENHAVN OG ROM.

Forår 1779—85.

I et lykkeligt øjeblik blev Georg Zoega reven ud af de små forhold i Kerteminde. Han havde netop fået tid til at forsone sig med dem, han fandt endog en glæde i at slå sig til ro her, upåagtet af verden; det gik imod sommeren og han lovede sig store ting af den genfødte natur; da kaldtes han pludselig herfra på kort varsel. Den 20årige kammerjunker Albrekt Kristoffer v. Heinen til Hollufgård på Fyn skulde gøre en udenlandsrejse og man søgte en pålidelig ledsager til ham; man lod forespørge om Zoegas forhold hos pastor Hejlmann, henvendte sig derpå til farbroderen i København og gennem ham til faderen i Møgeltønder; tilbuddet blev selvfølgelig strax modtaget. Zoega glæder sig særlig over, at ingen af hans frænder eller venner havde pånødt ham; man må være bleven opmærksom på ham i Odense, hvor han netop dengang jævnlig kom i et læseselskab.

Palmesøndag, den 28. Marts 1779, forlod han da Kerteminde og ankom anden dagen efter om morgenen til København; han traf samme dag sammen med sin rejsefælle, rimeligvis i huset hos hans svoger, gehejmeråd Linstow, der styrede hans sager. Opholdet i København blev længere end påregnet, det varede en hel måned. Af den dagbog, som Zoega alt nu førte på italiensk, ses det, at han i denne tid blev forestillet for Guldberg såvel som for Bernstorf, ligesom han gentagne gange var på Charlottenborg for at se antikerne, i konstkammeret o. s. v. Sine slægtninge og venner genfandt han vel omtrent allesammen, og han synes denne gang at have gjort et lysere og lettere

indtryk på dem. «Hils Otto», skriver han kort efter til Esmarch, «Trant og i det Münterske hus, særlig jomfru Münter (d. e. Frederikke Brun). Du kan allenfals sige hende, at jeg ordenlig forelskede mig i hende den sidste aften, da vi sad i sofaen, som denne gang i ingen anden københavnsk pige; thi «den smukke hage» var ingen «københavnsk» pige. Hils endvidere Fris, Grube, Fabricius, Rambusch o. s. v.»

Imidlertid kedede det ham dog at drive tiden hen uden alvorlig sysselsættelse, og endnu værre gik det på Hollufgård, hvor de lå hele Majmåned, så han var ikke langt fra at fortryde det hele. Det har dog vistnok havt megen interesse for ham at tilbringe denne måned under disse omgivelser. Hollufgård var ikke blot et historisk interessant sted som gammelt sæde for slægten Marsvin, men den var også af v. Heinens fader, som havde giftet sig til den, bleven omgiven af store haveanlæg med orangeri osv. Desuden gjorde man udflugter, ikke blot til det nærliggende Odense, men Zoega genså også Kerteminde, og de tilbragte en 8 dage hos kammerherre Albrekt Kristoffer Schaffalitzky på Arreskov, efter hvem den unge v. Heinen synes at have været opnævnt.

Endelig kom de da afsted; den 1. Juni gik de over Lille Belt og dagen efter var de i Slesvig; Zoega havde undervejs truffet sammen med sin fader i Åbenrå. Rejsen gik så videre i god mag, over Kiel og Hamburg til Harz, og derfra over Wolfenbüttel til Göttingen. Zoega undlod undervejs at hilse på Claudius og Klopstock, således som han først havde besluttet og som Esmarch synes at have anmeldt; kun Lessing opsøgte han i Wolfenbüttel, uden dog at få noget udbytte af sin korte visit. Göttingen var rejsens første mål og her opholdt de sig i 8 måneder, fra den 7. Juli 1779 til den 5. Marts 1780.

Zoega fandt byen og universitetet meget forandret i

de 3 år siden sit første ophold; alt var blevet forskønnet, købstadslivet forfinet, studenterne civiliserede og professorerne mere tilgængelige. Han selv var ikke mindre forandret. Medens han forhen havde spredt sin opmærksomhed og sit arbejde på en række højst forskellige fag, mødte han denne gang med det bestemte forsæt særlig at høre Heyne. Også dette havde klaret sig for ham i ensomheden. Således skriver han fra Kerteminde den 16. December: «Heynes mindeskrift (om Winkelmann) må jeg have; ingen mand af den klasse elsker jeg så højt som Heyne. Konstens studium er endnu blandt alle ting, som man kalder videnskab, det der interesserer mig mest, og det bedrøver mig ofte, at jeg nu helt må lade det hvile. Men måske», tilføjer han, «dersom jeg var kommen dybere ind i det, vilde det være gået mig dermed som med forskellige andre fag, som jeg har havt en lignende forkærlighed for. Jeg tror forresten, at jeg vilde tage fat på det på en måde, så det ikke så snart skulde blive tørt for mig». Da han derfor hørte, at han igen skulde tilbringe længere tid i Göttingen, glædede han sig især til Heyne: «Han er af den slags videnskabsmænd», skriver han, «som jeg har størst højagtelse for. Det er vistnok såre sjældent at finde så megen klassisk lærdom forenet med så megen fin og blomstrende følelse, et så skarpt filosofisk blik med en så stille og blid ånd. Feder er også en meget elskværdig mand; Meiners sætter jeg pris på, men ikke så meget som forhen, som da overhoved den spekulative filosofi nu mindre falder i min smag end den dengang gjorde».

Strax efter sin ankomst til Göttingen henvendte han sig altså til Heyne og blev meget vel modtagen; allerede tre dage efter skriver han til Esmarch: «Hr. Heyne vil gøre et stort subjekt af mig, hvis det vil lykkes og vi må have held med os; jeg er også på en vis måde bestemt

på at anvende al min flid derpå. Jeg har nemlig frivillig og motu proprio ladet mig hverve hos ham til arkæolog; dog er jeg endnu ikke rigtig enig med mig selv, om jeg vil gøre tjeneste som tungt bevæbnet rytter eller — ad genium sæculi — som dragon. Jeg begynder nu strax at høre hans kollegium, det er rigtignok midt i, men en skabende ånd må selv sætte til, hvad der mangler foran. Så læser jeg dag og nat, indtil jeg er inde i alt, hvad andre véd, og når jeg så drager herfra, giver Heyne mig en opskrift med på alt det, som er ham selv dunkelt, som må afgøres ved selvsyn og som jeg så skal give ham nye efterretninger og oplysninger om. Det, synes jeg, lyder da godt nok; nu kommer det kun an på, om jeg kan få det indrettet således, at vi bliver her hele vinteren, således som jeg for øjeblikket håber. Heyne har stort tilløb; overhoved drives filologien, der i min tid var en temmelig foragtelig sag, nu med stor iver og af mange».

Her lød da det kald til ham, som han med så megen selvovervindelse havde beredt sig til at modtage.

Man skulde tro det; men Zoega kom ikke så hurtig til målet. Efter i nogen tid med al sin energi at have kastet sig over de græske oldsager og læsningen af Homer, som han idelig vendte tilbage til, stødtes han igen tilbage derfra og opgav alt. Det stod da for ham, at den egenlige lærdom aldrig vilde blive hans sag, at bøger ikke var skabte for ham og at det var en beklagelig fejltagelse, at han ikke som dreng var bleven sat til et videnskabeligt håndværk; han opgav al læsning, lagde sig efter mekaniske sysler og drev omkring i den frie natur. Så vendte han tilbage til sine tidligere drømme og planer. «Jeg har endnu vidt udseende projekter, som jeg altid har havt det», skriver han to måneder efter sin ankomst, «nogle, som jeg bærer skjulte i mit bryst, nærede og plejede med modervarme, for extravagante til at kunne meddeles selv

min bedste ven, end ikke i omrids; min tilbagekomst til verden har ikke kvalt dem eller indsnævret dem. Et vist mål af lærdom er nødvendigt for mig, og hvad jeg i den henseende mangler vil jeg her i god ro samle, uden at hengive mig til noget bestemt fag. Den første samtale jeg havde med Heyne, satte mig nogle fluer i hovedet, som måske vilde have ført mig på vildspor, hvis jeg ikke kort efter var bleven mindet om, at således kan det ikke lade sig gøre. — Jeg har nu igen sat mig det for at blive min genius tro, at holde fast ved natur, sandhed og menneskelighed, og at give afkald på alt systemvæsen og alle højlærde ting. Jeg forkaster dem ingenlunde, de kan være gode nok for andre, men ikke for mig, de vilde nødvendigvis sløve min sans og alt for meget tilspidse min tanke».

Den hemmelighedsfuldhed, som Zoega lægger over sine inderste planer, er neppe uigennemtrængelig. Han kommer senere jævnlig tilbage til den tanke at samle sig på en alt omfattende poetisk-historisk forfattervirksomhed, vel nærmest at ligne ved den Herder udfoldede, eller senere hos os Grundtvig. Han skriver i de sidste dage fra Kerteminde: «Herder har jeg rigtig syntes om, han har henrykt mig». Men hans sans for det klart formede og det tydeligt begrænsede afholdt ham bestandig fra fuldt at hengive sig til denne selvbehagelige leg med ord og billeder, som enhver vælger efter øjeblikkets indskydelser. Herder var ham nu for løs i sine påstande om konsten; Lessing, som han før havde sat så højt, tiltalte ham ikke i sin «Nathan der Weise»; han forlangte nu en virkelig viden og virkelige ideer hos videnskabsmanden, hos digterne virkelig poesi. Goethe blev derfor mere og mere den, han satte højest i den samtidige literatur. Allerede i Kerteminde skriver han efter at have læst Jung-Stillings levned: «Goethe roses her fra hjertets side og jeg føler

en overbevisning i mig om, at manden taler sandhed, skønt næsten alle påstår det modsatte. Måske går jeg i det hele for vidt i min forkærlighed for «dette udmærkede menneske»; men overalt genfinder jeg mig selv i ham og hvilken målestok har vi stakkels dødelige vel ellers?» I Göttingen skriver han: «Fjerde del af hans skrifter indeholdt meget for mig, skønt det for det meste var brudstykker. Plinius siger etsteds om en billedhugger, at hans modeller havde større værd end andres fuldendte arbejder, således tænker jeg også om Goethes henkastede ideer. Af Herder har jeg læst et skrift om plastiken, om hvilket jeg havde store forventninger; men det er kun en smuk deklamation, ved hvilken man ikke må tage det så nøje med data og slutninger».

Denne modenhed i domme om de literære frembringelser viser, hvor nær Zoega i virkeligheden var ved at gribe sin rette opgave, den havde kun ikke endnu fremstillet sig for ham i hele sin skønne virkelighed. Det er betegnende for hans dybe og fyldige personlighed, at han ikke kunde vindes af en lærer, selv om det var Heyne, eller af bøger og kobberstik; først synet af selve oldtidens efterladenskaber, livet under Sydens klare himmel, i den evige stad ved Tiberens bredder, var istand til at bryde igennem hans urolige gærende tankeverden, at bortvejre alle betænkeligheder og fuldt og for bestandig gribe hans idérige ånd. Derved træder han ind i rækken af videnskabens førstefødte, blandt de oprindelige naturer, der er store både ved deres dybe sammenhæng med tiden og dens bestræbelser og ved deres frie stade over den.

Det gik nu som sædvanlig op og ned med hans arbejder; fuldstændig lediggang med mørkt tungsind afvexler med videnskabelige sysler af forskellig art og poetiske forsøg. Han skrev på et drama «Francesca», hvis behandling efter Welcker minder om Ossian. På lignende måde gik

det op og ned i hans forhold til sine samtidige i Göttingen. Snart væmmes han ved at se på alle disse professorer og studenter: «blandt alle mulige væsener, som mennesket kan have omgang med, er de de utåleligste», siger han; «denne blanding af pedanteri og abekateri vender maven på én, så man får afsmag på alt. Jeg har nok lært en og anden fyr at kende her, som jeg en tid lang syntes om, men de har dog alle deres rem af huden og i længden kan ingen holde det ud med dem. For tiden har jeg slet ingen omgang med nogen uden med mig selv, og det har hidtil ikke været den bedste». Til andre tider er han derimod helt optagen af sine venner. Af fremmede har han sluttet sig til en Skotte Lorimer, der var kirurg, og en jurist Schücking fra Münster; denne sidste sætter han især højt. Af Danske omgikkes han især brødrene Andreas og Kristian Birch og Niels Iversen Schow, alle fra København. Den sidste omgikkes han hele vinteren, og det er bekendt, hvor smukt et eftermæle der blev sat ham af denne hengivne ven, som kom til at beklæde den plads ved universitetet, der under andre forhold nødvendigvis vilde være tilfalden Zoega.

Schow var en halvanden år ældre end denne, dimitteret fra Århus, theologisk kandidat og magister i filosofien; han opholdt sig i Göttingen fra foråret 1779 til 1783 og kom få år efter til Rom, hvor han atter traf sammen med Zoega. Den skildring, som han giver af sin ven fra opholdet i Göttingen, er meget værdifuld, skønt han i ingen henseende selv kunde sættes ved siden af ham; den giver det tilsvarende ydre billed af manden, i modsætning til det, vi lærer at kende af hans breve og optegnelser. Den bør derfor også, idetmindste delvis, optages her.

«Han var lille af vækst», skriver Schow, «og af en fin legemsbygning; han talede lidet og allermindst om sig selv og sine anliggender; hans udvortes var i det hele uan-

seligt; i hans åsyn var alvorlighed blandet med godmodighed, hans fyrige og gennemtrængende blikke bebudede en ualmindelig åndskraft*). I blandet selskab var han i sine meningsytringer tilbageholden og syntes hellere at ville høre andre end tale med; men dette var klogskab, der altid var og blev et hovedtræk i hans karakter: i vennelag var han munter og åben. Hans hele væsen var ligefremt, hans gemytsstemning jævn, hans karakter fast, hans legemsbevægelser lette, hans gang rask. Hvad han følede for skønne konster følede han også for naturen: i Göttingens hele omegn var ikke en skøn plet, han jo kendte og af og til besøgte; det var ham en inderlig glæde, når de venner, med hvilke han besøgte disse steder, kunde deltage i hans følelser. Hans kundskaber vare allerede den tid meget udbredte, og hans ideer vidt omfattende; han havde en uhyre hukommelse og især lethed i at lære, tale og skrive sprog; hans efterladte breve, der snart ere italienske, snart franske, tyske og danske, er prover derpå; de ere skrevne hurtigen, og dog kun sjælden vil man træffe sprogfejl. Engelsk forstod han til fuldkommenhed og talede det. I hans ideer var klarhed. Han afsagde ugerne nogen dom; men dømte han, var hans dom rigtig. Han havde en rigtig følelse af, hvad i enhver ting kunde være passende. I hans levemåde var den strængeste orden og husholdning. Han afskyede udsvævelser og higede uafladeligen efter forlystelser af en ædel art. — Hans forhold var beskedent og han bestræbte sig at leve i samstemning med alle mennesker. Følgerne heraf vare en blid jævnhed i hans hele væsen og en be-

---

*) Hertil kan holdes Zoegas egen ytring om sin profil, som Schücking skulde klippe til Esmarch: »med alt, hvad der er af svagt ved min hage, stærkt ved næsetippen og vildt uforklarligt ved øjenbrynene«.

standig ro i hans ideers bearbejdelse. I følge sit indre væsens beldige organisering havde han den fordel, ynglinge af hans anlæg sjælden have, at fornuften i en så tidlig alder stod i et rigtigt forhold til indbildningskraftens ild og sanselighedens voldsomhed. Ensidighed skyede han, og han indså allerede, hvor mangeartede ideer og erfaringer man fra tidligste alder må indsamle, for siden i et enkelt videnskabeligt fag at kunne udrette noget stort. Hans frie og ufængslede ånd passede ikke til fremmede lærebygninger og derfor havde han altid havt modbydelighed for de såkaldte brødstudier: dette, måske mere end noget andet, bestemte ham tidligen til et fag, i hvilket endnu vare mange ørkener, hvorigennem han ved egen kraft kunde bane sig en vej».

Denne sidste bemærkning er selvfølgelig kun et bevis (til adskillige andre) på, hvor lidt Schow anede sin vens åndelige liv, eller rettere, hvor lidt han overhoved forstod sig på, hvad en «fri og ufængslet ånd» attrår og kæmper for; den videnskabelige genialitet er ganske rolig for overalt at finde «ørkener at bane vej igennem», og har det, at et studium tillige er «brødstudium», intet tillokkende for den, så har det dog vel endnu mindre noget skræmmende.

Det var ikke undgået Schow, at Zoega endnu ikke på den tid havde opgivet alt andet for arkæologien og historien. Han fortæller, at han hørte forelæsninger over økonomi og teknologi (Beckmann), naturhistorie (Blumenbach) og de ældre folks religiøse ideer (Meiners). Han læste stadig digtere, især Homer, som han forstod «med usigelig færdighed»; dernæst Petrarca og Tasso, efter dem især Ossian og forskellige engelske digtere, mindre de franske. I Kassel, hvortil de gjorde en lille rejse, lagde Schow mærke til, at han var en øvet kender af malerier. Endelig omtaler han Heynes dom om ham: «Heyne

agtede ham meget hojt; han frygtede alene at hans store anlæg, da han endnu ikke havde bestemt sig for noget fag, skulde ved hans tilbagekomst til fædrelandet anvendes i civile forretninger og tabes for videnskaben. Men det forudså han: fik Zoega ro at anlægge en plan for hvilket somhelst videnskabeligt fag, vilde han med fasthed udføre den og derved udrette noget ualmindeligt».

Brødrene Birch synes Zoega først henimod slutningen af sit ophold i Göttingen at have gjort nærmere bekendskab med. Den ældste, Andreas, var 3, den yngste, Kristian, 4 år yngre end han; denne var jurist, den anden theolog. Andreas blev senere bekendt som udgiver af det nye testamente efter græske håndskrifter, han døde som biskop i Århus; det var selvfølgelig gennem ham bekendskabet med Zoəga først blev sluttet. Men Kristian tiltalte ham dog i en ganske særlig grad, forholdet ligner en formelig forelskelse og er betegnende for den lidenskab, hvormed Zoega greb alt, hvad der gjorde et dybt og helt indtryk på ham. Da han kort efter sin afrejse fra Göttingen skrev til Esmarch og deri undskyldte sin lange tavshed, anfører han bl. a. følgende: «Nogen del deri havde også den omstændighed, at jeg endnu i Göttingen lærte en yngling at kende, som interesserede mig meget og som jeg elskede så højt, at jeg i de sidste dage ikke kunde sysselsætte mig med andet end ham. Han hedder Kristian Birch og er fra Kobenhavn, har et ædelt hjerte og et lyst hoved og er en billedskøn yngling, endnu ganske rå og uformet, så jeg kunde ret have gjort noget ud af ham efter mit hoved, dersom vi var bleven sammen længere; jeg har alt havt megen indflydelse på hans ånd i den korte tid vi var sammen, og håber at det skal vedvare i fremtiden».

Zoega havde læst italiensk og engelsk med ham og Birch tilbragte gerne sine aftener hos ham. Dagen efter

sin afrejse skrev han ham til, et brev som til en lidenskabelig elsket kvinde. Det må vistnok mere tilskrives Zoegas egen trang til meddelelse, den stærke spænding i hele hans væsen, nu da han stod i begreb med at ile sine ønskers mål imøde, end Birchs særlige sans for hans ideer og planer. De verdener, som den ældre ven åbnede for ham i deres samtaler, blendede og overvældede den unge, hans ideale sans vaktes for første gang, og Zoega, der som Sokrates i det skønne legeme anede den skønne sjæl, blev selv henreven ved den magt, hans tale havde over sin tilhører. Denne forelskelse kaster et skær tilbage over opholdet i Göttingen; den giver os et indblik i den mægtige trang til forståelse og meddelelse, som glødede i Zoega, men som han aldrig her i livet skulde få helt udtalt og helt tilfredsstillet. «Thi hvis lyksaligheden nu bestod i virksomhed», skriver han tre uger efter sin afrejse til Birch, «og gud kun havde givet os én dag at virke i, og nogen så rettede og rettede på sit værktøj lige til aften, så tænker jeg han fik intet udrettet, og således frygter jeg for det skal blive tilfældet med mig. Om der da skulde være en dag hinsides natten, og om der gives mennesker, som tager deres bestemmelse med sig histover? —»

Modsætningerne ligger altid nær op til hinanden hos Zoega, men dog måske aldrig så nær som i dette brev. Det er skrevet påskedag, den 26. Marts 1780 i Regensburg; man kunde gerne kalde det vendepunktet i hans liv, i alle tilfælde var det en vigtig mærkedag. Han var overvældet af de første tre ugers rejse. «Hvad jeg i disse tre uger alt har oplevet og følt, nydt og lidt!» hedder det i samme brev. «Hvis det bliver ved på den måde, kan dette affældige legeme ikke holde det ud. Tingene gør alt for meget indtryk på mig, og der er alt for mange

ting, som gør indtryk på mig, — og så denne karrighed i min ånd, der vil rive alt til sig, — og så igen denne trang til at være virksom for andre, der er så naturlig for os alle, at meddele sig, at genfinde sin tilværelses sandhed i de væsener, som er udenfor os! — Vi har altså rejst gennem Hessen, Pfalz, Schwaben og Baiern, alt i disse korte tre uger, vi har set forbavsende meget af allehånde, og dog tænker jeg også meget; thi mine øjne er vågnede, og hvor lille end et menneskeøjes flade er, lader der sig male utrolig meget på den, når man forstår at inddele den rettelig. Med tiden håber jeg endnu at gøre nogle fremskridt i denne konst; men et svært studium er det dog altid.»

Samme dag gik han ombord på et Donau-fartøj til Wien og begyndte samtidig en udførlig dagbog over alt, hvad han så og tænkte. Den er skreven på italiensk og findes blandt hans efterladte papirer, Welcker har meddelt noget af den på tysk. At den skulde være en sprogøvelse, som denne forfatter mener, er en underlig forestilling; den har tværtimod vistnok netop en overordenlig betydning i Zoegas egen udvikling. Samme dag som han udtaler mistvivl om nogensinde at få sit værktøj tildannet således som det skal være, begynder han disse optegnelser, der viser os det rette værktøj blinke i hans hånd. Denne dagbog er hans første sammenhængende, aldeles selvstændige literære arbejde; den er et alvorligt studium til trods for sin lette form, en øvelse i at se meget, se det nøjagtig således som det er, og dog med den åndelige overlegenhed, at det spredte samles og ordnes, det væsenlige træder frem foran det tilfældige. Ved at læse disse henkastede skildringer får man en umiddelbar følelse af at forfatteren her er kommen i sit rette element. Det springende, ufuldstændige, ofte sønderrevne, som betegner hans breve, har her veget plads for en fordybelse i emnet,

der er særdeles velgørende; hans øje er utrætteligt, hans opmærksomhed stadig spændt og hans tales rigdom i at gengive det sete og tænkte uudtømmelig. Han omfatter alt med sin interesse, naturen, konsten, historien, tilfældige tildragelser, skipperhistorier o. s. v. Dagbogen fortsættes på rejsen fra Wien til Venedig, under opholdet i denne stad og på vejen til Rom. En nyere konstkender fremhæver hans ypperlige karakteristik af Venedig i arkitektonisk henseende; enhver ven af naturen vil føle sig fængslet af hans skildringer af egne og dagstider. Hvor meget det end kan synes at stride imod hvad der hidtil er fortalt om hans stærkt bevægede indre liv, er det ikke des mindre vist, at denne opfattelse og gengivelse på første hånd netop er Zoegas ypperste evne; alle hans åndelige erfaringer, hele det fond af poesi, som var nedlagt i ham og aldrig lod ham falde til hvile i hverdagslivet, hele hans tidligere liv gik fra nu af op i denne herskende evne og blev på én gang dens drivhjul og dens højeste smykke.

I Rom opholdt de rejsende sig i 4 måneder, fra 27. Juni til 30. Oktober; derpå i henved 5 måneder i Neapel og så igen 8 uger i Rom, fra 29. Marts til 23. Maj 1781. Disse sidste betegner Zoega selv som de frugtbareste af hele rejsen og de kom da også til at afslutte den; thi 5 uger efter fik de i Turin efterretning om, at v. Heinens svoger gehejmeråd Linstow var død, og de tog da vejen op over Alperne og igennem Tyskland i så stor skynding, at de få uger efter var nord for Ejderen. Således gik Zoega glip af de to års ophold i Frankrig, Holland og England, som han havde glædet sig til.

Af de to års ophold i udlandet var selvfølgelig det halve år i Rom af alt overvejende betydning. Han var denne gang i alle henseender forberedt til at få det størst mulige udbytte af dette ophold; i Göttingen havde han tilegnet sig omtrent den hele arkæologiske og historiske

viden, som var nedlagt i de forskellige literaturer, og på vejen derned havde han fundet og øvet sin overordenlige evne til at se og opfatte; det var blevet hans lidenskab at iagttage.

Det var derfor ingenlunde oldsagerne alene, som tiltrak sig hans opmærksomhed, han omtaler det tværtimod som et held, at han havde så mange kommissioner fra Heyne på ved selvsyn at klare en række tvivlsmål for ham, da han ellers let vilde været udsat for at forsømme dem. «Ingen steds kan det antikvariske studium egenlig drives med nogen frugt uden her», skriver han, «men heller ingen steds bliver det én så let imod; thi netop her ser man ret dets ufuldkommenhed og ubetydelighed, her hvor der er så uendelig mange ting at betragte og en så kvælende strøm af meningsløs tale om dem». Men selve staden, som den lå dèr som det mest storslåede mindesmærke over årtusenders verdenshistorie, en hob af de sælsomste ruiner og dog en levende by fra nutiden, sædet for den højeste kirkemagt, samlingsstedet for oldtidens konstskatte og den nyere tids malerier, den rige og storladne natur op imod bjergene og Campagnas øde flade, — alt dette virkede sammen på Zoega og betog ham aldeles. I modsætning til den almindelige tale om Sydens enerverende varme fremhæver han den højere energi hos det romerske folk, kvindernes skønhed, livets lettere og hurtigere pulsslag under Italiens sol. Tanken om at vende tilbage hertil for at drikke denne trylledrik i altid dybere drag, dukker strax op i ham og voxer fra dag til dag; Rom bliver for ham den by, «som man enten ikke skal se, eller ikke forlade».

Opholdet i Neapel var ved siden heraf uden væsenlig betydning; det sysselsatte ham end ikke så meget, at det kunde holde de hærskarer af betænkeligheder og tvivlsmål nede, som jævnlig overfaldt ham udenfor Rom. Han følte

sig her bunden ved forholdet til v. Heinen; han lagde igen mærke til, at hans ledsager var et ganske almindeligt menneske og tilmed kammerjunker; han tænkte atter med vemod på sit fædreland og ønskede sig tilbage til det for at finde et fristed i en landlig egn, hvor han i ro kunde tænke over livet og de indtryk, han nu havde modtaget.

«Enhver som upartisk vil sammenligne», skriver han, «må tilstå, at Rom taber overfor Neapel, og dog vilde jeg så gerne ombytte dette for hint. Landet her er et paradis, men for mig er det lutter forbudne træer, lutter lukkede brønde; der falder mig intet andet ind ved det, end at det ikke lader sig negte det er dejligt». Og en anden gang: «Hvorfor skulde jeg ikke tilstå det for dig, at jeg ofte længes tilbage til Fyn, ofte bebrejder mig det selv, at jeg afkortede de lykkelige dage, som jeg nød dèr, der vel ikke var uden sorger, men dog de lykkeligste, som jeg har kendt i uafbrudt følgerække. Men sandt er det, at således kunde det ikke blive ved. De havde som alle andre ting ødelæggelsens spire i sig selv. Jeg var vel tilmode, men i dunkel utilfredsstillet følelse, således omtrent som en helt fordum må have været tilmode, hvem en dejlig troldkvinde holdt fangen i sine duftende havers labyrinth. Han følte ubrugte kræfter i sig, en hemmelig trang, en sydende attrå, og når hendes søde ånde tilviftede ham kølighed, opluede den de skjulte flammer og selve følelsen af salighed vækkede bevidstheden om ikke at fortjene den. — Nok, det tilfredsstillede mig dengang ikke, jeg rev mig løs for at søge noget nyt; om jeg har fundet noget bedre, vil jeg ikke undersøge». «Jeg har efterhånden gjort så mange iagttagelser og erfaringer, at både hjerte, hjerne og tunge står fare for at blive mig til besvær. Hver tanke har en modstående tanke, hver følelse en følelse, hvert ord en modtale. Hvor finder jeg sandheden i sit blivende væsen? — Jeg havde en tid lang

gjort det til en lov for mig at lade alt dette stå ved sit værd og blot samle data for engang i otium at gøre brug af dem; men jeg fandt snart, at på den måde taber man evnen endog til at samle data: uden visse grundideer bliver alt overflade. — Hvorfor blev jeg ikke skabt som andre mennesker, der lader sig instruere, holder fast ved deres instruktion og holder alle andre for dårer i samme grad som de fjerner sig fra deres egne meninger».

Således kastedes han tilbage fra iagttagelser til betragtninger, fra videnskab til filosofi, fra sindets ligevægt til de skiftende stemninger. Og således skulde det blive ved hele hans liv igennem; nat og dag, sommer og vinter skulde aldrig aflade i hans sind; det var vilkåret for at han kunde blive hvad han blev, at livets strøm aldrig stivnede eller udtørredes for ham i sit trælsomme løb gennem kendsgerningernes riger.

Det andet ophold i Rom var, som han selv siger, den bedste del af hele rejsen; han gik igen helt op i sine undersøgelser uden at lade sig påvirke af noget andet, han holdt op med at læse for blot at samle umiddelbare indtryk og erfaringer. «Siden vi forlod Neapel», siger han, «har jeg bestandig været rask, i Rom havde jeg for meget at tage vare til at jeg kunde fejle noget. Jeg har havt lejlighed til at samle en mængde bemærkninger til historie og oldsager, med hvilke jeg er sikker på at gøre mig min ven Heyne forbunden, og på ham stoler jeg især med hensyn til min fremtidige skæbne». — Det blev nu hans bestemte plan snarest muligt at søge lejlighed til at komme tilbage til Rom: «denne stad er dog den eneste, i hvilken det er umagen værd at leve».

Fra Turin skriver han et vidtløftigt brev til Esmarch om Italiens politiske tilstande, der viser, hvor meget han også i den retning havde iagttaget. Mangfoldigheden af statsforfatninger, ligefra Venedig til Rom, Neapel, Florens

og Sardinien, tiltaler ham i høj grad, særlig i modsætning til Danmarks ensformige absolutisme. I kampen mellem de politiske partier ser han det offenlige livs eneste rationelle tilværelsesform, hvor den ikke findes er der død og trældom. Man ser af hans udtalelser, i hvor høj grad revolutionens ideer alt dengang var de dannedes fællesejendom: «det er dog en prægtig ting med disse navne: stat, republik, som vi slet ikke kender i vore despotiske riger», skriver han; «thi om de end i og for sig er et intet, så frembringer de dog en vis stemning, i hvilken mennesket, der sukker efter frihed, føler sig vel tilmode».

Den 28. Juni modtog de to rejsefæller i Turin efterretningen om Linstows død, og samme dag forlod de byen for at drage nordpå, alt hvad postvognene kunde yde i retning af hurtig befordring. Zoega gik til Göttingen, medens Heinen drog lige hjem til København, hvor han få uger efter blev udnævnt til kammerherre. Rejsens pludselige afbrydelse havde som alt uventet bragt Zoega ud af fatning; han havde troet sin fremtid sikret, når han efter endnu et par års ophold i udlandet kom hjem som en fuldt rustet videnskabsmand, med Heynes anbefalinger og Linstows understøttelse. Fra Mannheim skrev han til Esmarch og bad ham tale med Trant, der var kommitteret i toldkammerkollegiet, og hans frænder, om de muligvis vidste noget råd. Johan Zoega, der imidlertid var rykket op til kommitteret i rentekammeret, lagde også strax en meget fordelagtig plan for sin fætter, der siges ikke hvorpå den gik ud, da den heldigvis ikke kom til udførelse. Heyne vilde nemlig ikke høre tale om andet end en rent videnskabelig sysselsættelse; han stolede på Guldbergs interesse for arkæologien og oldtidshistorien og pålagde Zoega ufortøvet at henvende sig til ham med de anbefalinger, han vilde medgive ham.

Efter en 8 dages rejse gennem Sønderjylland og Fyn,

hvor han besøgte Hollufgård og Kerteminde, ankom han mandagen den 23. Juli (1781) til København. I ugens løb tog han ud til Fredensborg og havde her en lang samtale med Guldberg, der af farbroderen var bleven forberedt på hans komme. De enedes om en foreløbig sysselsættelse med ordningen og beskrivelsen af fire forskellige møntkabinetter, som fandtes i København, deriblandt Guldbergs eget; han skulde særlig fremdrage sjældenhederne, som man dengang plejede, og udgive dem i kobberstik og med beskrivelse. Hertil skulde der føjes en almindelig indledning om oldtidsstudiet; Zoega skulde udvikle sine ideer om dets rette behandling og hvad der ellers kunde betegne ham som en selvstændig videnskabsmand, for hvem ministeren kunde finde rimelig anledning til at gøre noget mere end almindeligt.

Dette andet større ophold i København varede ligesom det første henved 10 måneder; det optoges for største delen af hans første strængt videnskabelige arbejde, løsningen af den enkelte begrænsede opgave, som var stillet ham.

Guldbergs tanke var den for bestandig at knytte ham til den store samling af mønter og medaljer, som henstod uordnet på Rosenborg og som alt længe havde ligget ham på sinde. Der var året tilforn nedsat en kommission under forsæde af konferensråd Nielsen for at modtage medalje-samlingen, gennemsé den og bringe den i orden, og kort før jul var det ved en kabinetsordre befalet, at der på Rosenborg skulde indrettes et passende værelse for den, under tilsyn af etatsråd stempelpapir-forvalter Müller og billedhuggeren Wiedewelt. Kort efter bestemtes der endvidere 6000 rdl. af fonden »ad usus publicos» til indkøb af mønter og medaljer, og arbejderne på Rosenborg begyndte. Imidlertid skulde Zoega efter sit eget gentagne gange udtalte ønske gøre en udenlandsrejse på to år, for

fuldstændig at sætte sig ind i numismatiken og ved sin hjemkomst overtage samlingen, ordne og beskrive den.

Det ses let af hans breve, hvor hurtig han satte sig ind i denne specialitet og med sit sikre blik opdagede svaghederne ved dens daværende standpunkt. De større møntværker gav sig næsten udelukkende af med at beskrive sjældenhederne, det var dem man satte pris på i samlingerne, ligesom man samlede på misfostre i naturaliekabinetterne. En virkelig fyldestgørende oversigt over det almindelige, der selvfølgelig havde størst historisk interesse, savnede man aldeles. Et andet svagt punkt i numismatiken var de slette tegninger, der endog ligefrem ved skødesløshed forvanskede fremstillingerne, således at beskrivelserne jævnlig afveg aldeles fra billederne. Det var en fejl, som Zoega kom til at kæmpe imod hele sit liv igennem, og det er betegnende for hans skarpe øje, at han strax opdager den, første gang han kommer til at sysle med slige gengivelser. Hans bestræbelser for at fremtvinge kobberstik, som virkelig kunde bøde på savnet af originalerne, hvad enten talen var om de enkelte figurer på en mønt eller om konstværker og oldsager, blev senere epokegørende i videnskaben og er endnu den dag idag et stærkt fremtrædende fortrin i alle hans skrifter.

Det er ingenlunde usandsynligt, at Zoega ved denne tid fik lejlighed til at drøfte denne tanke med Danmarks største konstner før Thorvaldsens tid, Johannes Wiedewelt. At han gjorde bekendskab med denne udmærkede mand, der var så stærkt påvirket af Winkelmann, tør vel ansés for en selvfølge; Wiedewelt arbejdede dengang på udsmykningen af møntkabinettet, der var bestemt for Zoega, og denne undlod desuden aldrig at gøre sig bekendt med, hvad han fandt af konst på sine forskellige opholdssteder. En 4—5 år efter udgav Wiedewelt en «Samling af ægyptiske og romerske oldsager» (1786 fol.), 27 kobber-

tavler med 38 sider text, efter Guldbergs samling, altså vistnok tegnede i disse år, før denne statsmands fald og fjernelse fra hovedstaden. I fortalen til dette værk udtaler Wiedewelt den samme tanke, som Zoega så stærkt fremhæver i brev til Heyne: «Intet er tilsat eller forbedret», siger konstneren, «og originalernes fejl ere beholdte i tegningerne. Således kræve kendere med rette at se dem og denne fordring har jeg umaget mig for at fyldestgøre».

Forholdet til Guldberg blev efterhånden næsten fortroligt; Zoega kom til ham, når han var færdig med sine mange forretninger og fandt ham da livlig, elskværdig og åndfuld; han talte gerne om videnskabelige emner og var fordomsfri og liberal i sine anskuelser. «Jeg havde iaftes en samtale på to timer med statssekretæren Guldberg», skriver han den 6. November til Heyne, «en mand, som i enhver henseende langt overgår mine forventninger». Også statsministeren Joakim Goske Moltke gjorde han bekendskab med; han havde samme interesse for oldsagsstudiet og forstod ligeledes at sætte pris på Zoegas kundskaber i denne retning. Fredrik Suhm havde han besøgt en af de første søndage efter sin ankomst til byen; han lå da som sædvanlig på landet i Øverrød; dagbogen viser, at han senere gentog dette besøg for museets skyld, ligesom han kom hos Abraham Kall o. a.

Af personlige venner og frænder traf han her i byen de samme, som under sit første ophold; den første søndag, han var her, tog de i Dyrehaven med ham. Esmarch var bleven volontær i rentekammeret og befordredes et par år efter til embedet som toldforvalter i Holtenau ved Ejderkanalen. At forholdet til alle hans kendinge var yderst venskabeligt, fremgår noksom af den trofaste hengivenhed, som de alle viste ham i en senere tid og som han ikke mindre gengældte; ingen var længere blind for

det høje mål, han havde sat sig, og den energi, hvormed han forfulgte det.

I det sidste fjerdingår af sit ophold i København, da han havde tilendebragt sine møntundersøgelser, kastede han sig over studiet af Platon. Han formåede ikke at opdrive nogen nyere og bedre udgave end den fra 1534, men den læste han gentagne gange, helt betagen af den attiske filosofs veltalenhed. Han havde forhen nok læst et og andet af samme forfatter, men uden ret at kunne få smag for ham; nu forekom intet ham herligere og dybsindigere end denne vismands samtaler, i hvilke filosofi og poesi er knyttede sammen til et uløseligt hele. Dette studium danner tillige indledningen til det senere udtømmende kildestudium af hele den antike literatur i Grækenland og Rom, og således begynder han da i København at trænge ind i oldtidens liv ad begge de veje, som han senere forfulgte med så stor ihærdighed: monumenterne og literaturen.

Den 22. Januar (1782) havde Zoega indgivet en skriftlig ansøgning til kongen om et rejsestipendium, men da der jo ikke kunde være tale om at tage afsted før foråret, forhastede man sig ikke med at afgøre sagen. Først 3 måneder efter, den 20. April, underskrev kongen en kabinetsordre, skreven og paraferet af Guldberg, i hvilken der tilstodes tre rejseunderstøttelser; den anden post lyder således:

«Endvidere ville Vi og lade studiosum philologiæ et antiquitatum Zoega gøre i to år en rejse, egenlig bestemt til at studere den lærde mønte- og gemmers kundskab, på det den rare samling, Vi af begge have, dog til ære og nytte engang kan holdes i orden og gøres brugbar. 600 rdl. have Vi årligen i disse to år tillagt ham, og det også fra 1. April 1782: hvilket Du ville bekendtgøre ham.

Instruktionen ville Vi fra Vores kabinet lade ham give. Fonden ad usus publicos må også udrede dette».

Finansministeren Stemann, til hvem ordren var rettet, meddelte Zoega dens indhold et par dage efter, og den 8. Maj indgav denne en «underdanigst promemoria» til ministeren, der er det ældste i vore arkiver opbevarede aktstykke fra hans hånd. Han beder om at pengene måtte blive anviste hans fader fjerdingårsvis på Tønder amtstue. Samme dag stedtes han til foretræde hos arveprinsen.

Den følgende lørdag, 11. Maj 1782, tog han i den tidlige morgenstund afsked med Guldberg og forlod byen kl. 9 om formiddagen. Dagen efter gik han i hårdt vejr over Beltet; da han om aftenen lå i Nyborg havn, syg som han var af den 11 timers fart i smakke, oplivedes han af nattergalen, der lod sig høre første gang i dette år. I Kerteminde, hvor han besøgte Hejlmann, blev han gjort opmærksom på et ægyptisk mindesmærke, der brugtes til vasketrug i byfogdens have; han undersøgte det og opdagede 5 rækker hieroglyfer foruden en billedlig fremstilling på det. Man viste ham derefter et andet lignende på Brolykke; begge antages at være førte til Fyn af Jørgen Fris, der i året 1618 på en udenlandsrejse besøgte Ægypten. De sendtes efter foranledning af Zoega til København for at indlemmes i Guldbergs samling, men da denne imidlertid havde forladt byen, fik Abraham Kall dem, og efter hans død indlemmedes de i konstmuseet. Efter at have taget afsked med sine venner på Fyn, gik han over Lille Belt til Sønderjylland, hvor han tilbragte et par dage i den dejligt beliggende Tørning mølle, ved foden af slotsbjerget, og ligeså i Møgeltønder. I de sidste dage af Maj forlod han sit fædreland, for aldrig mere at gensé det. Dette anede dog hverken han eller nogen anden dengang, og der gik endnu mange år, før han opgav den sidste tanke om at vende tilbage. Han var den-

gang henved 27 år gammel; 27 år senere skulde han stedes til hvile i den stad, om hvilken han havde sagt, at man aldrig burde se eller aldrig forlade den.

Zoega regnede selv sin videnskabelige løbebane fra begyndelsen af den «numismatiske rejse»; alt hvad der lå forud var kun forberedelse og forøvelse. Af hvor stor betydning disse forberedelser imidlertid havde været har vi her havt lejlighed til at se.

Rejseplanen var nøje fastsat i Guldbergs egenhændige instrux; Zoega skulde opholde sig sex måneder i Wien, ni i Italien, tre i Frankrig og tre på tilbagevejen i Mannheim, Kassel, Dresden og Berlin. Hans hovedstudium skulde være mønter og gemmer fra den græske og romerske oldtid, men derhos skulde han dog ej heller forsømme middelalderens og andre ikke-klassiske tiders og folkeslags mønter og sigiller. Til slutningen hed det: «Jeg, som kender hr. Z., behøver ikke at anbefale ham at søge tid til under rejsen at uddanne og udvide sine sprogkundskaber, sin geografiske og historiske viden i forening med mythologi og antikviteter».

Rejsen gik temmelig hurtig gennem Nordtyskland; han opholdt sig nogle dage i Holsten, hvor han så grev Schmettaus møntkabinet i Plön; var derpå en fjorten dage i Göttingen og gik herfra over Gotha, Nürnberg og Regensburg ad Donau til Wien, hvor han ankom den 5. Juli. Det var den første hovedstation på hans rejse, thi her skulde han nyde godt af omgangen med abbeden Eckhel, verdens første numismatiker. Dette skete også ganske efter ønske; han fandt ved Guldbergs og Heynes anbefaling den største imødekommen, fri adgang til de store velordnede samlinger, til Eckhels forelæsninger for en lille udvalgt kreds af møntelskere, ja endog til alle hans hånd-

skrevne optegnelser, i hvilke Zoega fandt den hårdt savnede vejledning til en fuldstændig oversigt over denne videnskab. Han blev her selv en af tidens fortrinligste møntkendere, og dette studium blev for ham en ypperlig forskole til alle senere undersøgelser af de klassiske folks konst og historie; øjet øvedes i at opsøge de mindste ubetydeligheder og at lægge mærke til hver forskellighed i form og anordning. Zoega hvilede ikke, før det arbejde var gjort, som var det egenlige formål for hans rejse; han dannede sig en udsigt over den hele videnskab, gjorde selv forskellige opdagelser, som han glædede sig til at træde frem med efter sin tilbagekomst til København, og erklærede sig så færdig til afrejsen fra Wien. Denne fandt sted femmåneders dagen efter ankomsten, og nu gik det sydpå til Italien.

Opholdet i Wien var uden betydning udenfor dette særskilte fag; han omgikkes kun få uden på videnskabens vegne, den danske afsending, gehejmeråd Viereck, og den pavelige nuntius Gerampi var de eneste, han lærte at sætte pris på. Selve staden var ham imod og stod efter hans mening i enhver henseende tilbage for København, lige fra klima til dannet omgang. Han bemærker, at en sammenligning med vor egen hovedstad falder ham naturlig, da han ansér den for sit sandsynlige fremtidshjem. Og dog var det stadig Rom, som stod ham i tanke. »Du véd«, skriver han til Esmarch, »at der også bor folk bag bjerget, og at vi har en vis forkærlighed for disse folk og for den hele egn bagved bjerget med alt, hvad dermed står i forbindelse, lige fra templernes pragt til pigernes hårpynt, en forkærlighed, som alle fornuftige folk dadler, og det med rette, forsåvidt de er fornuftige. I denne nærhed bæres det mig ofte for, at jeg kan vejre luften dernede fra: så ønsker jeg mig vinger, ligesom Ovidius i Tomi. Du må nok smile ved dette, når du sammenligner

hans fædreland med mit: men hvad vil igrunden alle disse ord sige? man påstår, at Kap-vinen hører hjemme ved Rhinen». Og da han så skulde afsted, skriver han dagen før rejsen: «Nu, da jeg ser Alperne for mig og tænker på, at Italien ligger der bagved, så er jeg tilmode som den der efter en trælsom dag går til et gæstebud om aftenen».

Torsdagen den 30. Januar 1783 ankom Zoega efter et par måneders rejse fra Wien til Rom. Han traf her sin ven fra Göttingen Andreas Birch, der gjorde forstudier til sin bibeludgave; de omgikkes daglig i de to måneder før Birchs afrejse, og i selskab med ham gjorde Zoega to bekendskaber, der blev afgørende for hele hans senere liv; det ene var med Stefano Borgia, det andet med Maria Pietruccioli.

Den pavelige legat i Wien, Gerampi, havde anbefalet ham til sin ven Borgia, der dengang var monsignore della propaganda fide, senere kardinal. Ingen katholsk prælat har vistnok siden reformationen indlagt sig så store fortjenester af de Danske, som han; han fortjener derfor i fuldeste mål at mindes på dette sted, hvor det netop kommer an på at eftervise de første tilknytningspunkter for den hundredårige forbindelse mellem Rom og København, den forbindelse, hvis første led fra dansk side Georg Zoega skulde blive.

Stefanos fader, Camillo Borgia, var en af patricierne i staden Velletri ved den gamle Via Appia fra Rom til Neapel, kejser Avgustus's fødested. Byen ligger henved 5 danske mil fra Rom, i en fortryllende egn. De første tre mil er temmelig øde, indtil Albano: «herfra er egnen fortryllende», hedder det i en rejseberetning af Zoegas ven Gierlew, «jeg drømte mig midt i mit fædrelands skønneste egne; disse skove med deres ranke, frodige træer ligner dets herlige bøge- og egelunde, disse skønne indsøer,

denne udsigt til det fjerne hav genkalder mig levende Danmarks yndige egne; disse dybere dale, disse højere bjerge her er naturens stærkere træk, hvori den udtaler sig i alt; mere hensmeltende, blide linjer dannede den hist. Nu lå Gensano for os og snart modtog det gamle Ariccias lunde os i sine kølige skygger. Med idelig vexlende maleriske udsigter snor vejen sig her mellem frugtbare dale og vinplantede høje op mod Volskernes gamle hovedstad Velletri; fjernt ser man ud over den umådelige slette, hvori Rom hviler, og mildt smelter i den klare luft Middelhavet sammen med himlen». I disse her nævnte byer tilbragte Zoega senere de skonneste måneder af året, her levede han sammen med Canova og Thorvaldsen, med Borgia og Frederikke Brun og mange andre udmærkede mænd og kvinder.

Camillo Borgias slægt var spansk, den havde som bekendt spillet en stor rolle i kirkestaten og leveret to paver. Hans broder Alessandro var erkebiskop af Fermo og havde påbegyndt den samling af oldsager, som brodersønnen senere gjorde til en af de betydeligste i Evropa. Camillos ældste søn og navne bestemtes til faderens efterfølger, medens den anden, Stefano, modtog kirkelig vielse og fik et familie-fideikommis, som i Rom var stiftet for at underholde en af slægten som prælat; en tredje broder blev novis i Johanniter-riddernes orden. Men imidlertid døde den ældste broder, Stefano arvede godset i Velletri og den tredje vendte tilbage til den verdslige stand for at indgå ægteskab og tage bopæl på slægtens gods.

Stefano var en meget begavet mand, lærd efter italiensk målestok, gavmild og en stor ynder af videnskaben. Han blev sekretær for kongregationen «de propaganda fide», der bestod af lutter kardinaler, men hvis forretninger så godt som udelukkende bestyredes af sekretæren; han havde her overtilsyn med alle den katholske kirkes missioner.

Denne stilling benyttede han i rigt mål til at skabe en enestående oldsagsamling, især fra Ægypten og Asien; missionærerne måtte samle hvad de kunde overkomme for at være deres højeste foresatte til behag, og der var dengang endnu nok at få i alle den gamle verdens ældste kulturlande. Borgias samlinger omfattede alt muligt, naturalier såvel som håndskrifter, konstsager, mønter, gravkar, mythologiske fremstillinger, indskrifter, o. s. v. o. s. v.; det meste opstilledes i den store villa i Velletri, men endel stod dog i hans bolig i Rom; alt var gjort tilgængeligt for videnskabsmænd og yndere.

Borgia var personlig en elskværdig mand, blid af karakter, livlig som alle Italienere, men med megen ligevægt i sindet. Han var jævn og ligefrem i omgang, om han end aldrig glemte sin slægts og sit embedes værdighed; hans samtale var livlig, fuld af fin skæmt, altid rede til svar. Hans lærdom var overfladisk, som den dengang plejede at være i Italien, foruden sit modersmål kunde han kun latin, græsk og de østerlandske sprog var ham lige så fremmede som de evropæiske. Selv var han kun optrådt som historisk forfatter for at forsvare pavens lenshøjhed over Neapel; men det var hans lyst at formå andre til at skrive lærde værker, hvis udgivelse han da bekostede. Helst skulde det være om emner, til hvilke hans samlinger leverede det egenlige grundlag, og af sådanne behandledes i årenes løb ikke så ganske få af hans yngre venner.

De første Danske, som nød godt af Borgias gæstfrihed var Andr. Kr. Hvid, theologen Adler (fra Arnes i Slien) og Andreas Birch; senere Wahl, Zoega, Fred. Münter, Nils Schow, Torkel Baden, Engelbreth, Wad, Ramus o. a. Især efterat have lært Zoega at kende fattede han høje tanker om hans landsmænd og trådte snart i et nærmere forhold til dem, end nogen kardinal til den nation, hvis

særlige protektor han var. Danske sås jævnlig i hans omgivelse, han gav dem uhindret adgang til sine samlinger og søgte på forskellig måde at knytte dem til sig. Ligeledes satte han pris på de få Tyskere, som kom til ham, han agtede deres flid og kundskaber. Selvfølgelig stod hans hus dog også åbent for de indfødte oldgranskere og konstelskere, skønt han tiltroede dem mindre dygtighed; blandt hans venner, der også trådte i nær berørelse med Zoega og de andre Danske, nævnes ridderen d'Agincourt, Dolomieu og Marini, alle tre ivrige og ret heldige videnskabsmænd.

Det var ved kgl. resolution af 18. November 1776 bleven bestemt, at der årlig skulde udredes en sum af 300 rdl. som rejseunderstøttelse for en studerende, at nyde 3 år ad gangen; dette stipendium lagdes nogle år efter over på fonden ad usus publicos og forøgedes ikke ubetydeligt. Den første, som kom til at nyde det, var filologen Andreas Kr. Hvid, der i året 1777 kom til Italien og indførtes hos Borgia. Få år efter tildeltes det to på én gang, Cramer og Fredrik Münter, som gik til Göttingen og derfra senere til Italien; ligeledes fik Adler, Tychsen og Schow det i de følgende år. Således grundlagdes ved sammenstødet af heldige omstændigheder en forbindelse med den evige stad, hvis tråde kan følges fra år til år og som har havt en overordenlig betydning ikke blot for vor konst, men også for vor literatur og videnskab.

Det andet bekendskab, som Georg Zoega strax efter sin ankomst til Rom gjorde gennem Birch var med dennes vært, maleren Pietruccioli, og hans datter Maria. Denne var en pige i sin første ungdoms blomst; hun var en fuldkommen skønhed, ansigtet den reneste Madonna-type, hendes medfødte ynde gjorde hende efter kenderes mening til den skønneste kvinde i Rom. Zoega kunde ikke modstå det indtryk, hun gjorde på ham; han blev aldeles

betagen af hende og inden han igen kom til sig selv, var det for sent for ham at løsrive sig. Han skriver den 5. April til Birch, som imidlertid havde forladt Rom: «— Mariuccia hilser Dem hjertelig. Denne pige gør mig vanvittig; jeg véd ikke, hvad jeg skal gribe til for ikke at ødelægge enten hende eller mig selv. Alt flere gange har jeg sat mig for ikke at gensé hende, og dog går der aldrig mange dage uden at vi kommer sammen. — Strax efter påske går jeg til Neapel. Et brev fra statssekretæren vil afgøre min bestemmelse. Det vil blive min skytsengel, som nøder mig til at forlade Rom, da mine egne kræfter ikke vilde strække til». Rejsen til Neapel fandt sted kort efter, den fremskyndedes ved efterretningen om, at Wedel-Jarlsberg stod i begreb med at forlade denne stad; det gjaldt da om at benytte hans indflydelse til at få de derværende samlinger at se, før det var for sent. Zoega gennemgik med feberagtig hast alt, hvad der var at se, han blev færdig med det i tre uger og ilede tilbage til Rom. «Jeg passerede kongerigets grænse», skriver han, «som et menneske, der vender tilbage til sit fædreland, og jeg så Rom langt borte fra som en pilegrim, der stirrer ud efter røgen fra sin fædrene hytte. Var jeg dog født i Rom eller var jeg aldrig kommen dertil! — Mariuccia hilser Dem og pålægger Deres pige, hvo hun end er, at kysse Dem i hendes navn. Men hun siger, at hun vil komme til Danmark og besøge Dem: ikke ilde, jeg søger en ledsager! Strax jeg har dette brev færdig går jeg hjem at besøge hende». — «Jeg vilde ønske, at jeg var fra Rom», hedder det i samme brev, «og dog skælver jeg ved at tænke på afrejsen. Jeg har bildet mig i visse ting, som jeg ikke kan klare: jeg kan ikke mere trække mig tilbage, og hvis jeg kunde, så vilde jeg dog mangle vilje dertil, og her er jeg nu uden venner, uden et råd. Jeg føler skæbnens magt, som river mig med sig, jeg

følger med hengivelse, jeg véd ikke, om det bliver til lykke eller til vanheld».

Denne krisis endte i en afgørelse, som for bestandig knyttede Zoega til Rom; i Juli måned gik han over til den katholske tro, og torsdagen den 7. Avgust, 27 ugers dagen efter sin ankomst til staden, ægtede han Maria Pietruccioli; han forlod samtidig de fremmedes kvartér og flyttede ind i hjertet af byen, ligeoverfor S. Maria Rotunda; han omgikkes fra nu af kun indfødte.

Man kan tænke sig hans sorgblandede lykke. Hans hustru var meget ung og elskede ham med lidenskab; hun var beredt til at forlade sit fædreland og følge ham til Danmark; men han kunde ikke skjule for sig selv, at hun manglede de nordiske damers opdragelse, ikke mindre end deres huslige egenskaber. Imidlertid håbede han endnu at overvinde dette. Det var hans plan at fuldføre sin rejse efter aftalen med Guldberg, forlade Rom i løbet af efteråret og i det følgende år at gå tilbage til København for at modtage ansættelse ved møntkabinettet. Derefter vilde han betro ministeren, hvilke forpligtelser han havde påtaget sig i Rom og søge fornyet rejseunderstøttelse for at hjemføre sin hustru. I Schweiz vilde han lade ægtevielsen gentage efter protestantisk ritus og derefter rimeligvis fortie sin overgang til katholicismen. Denne var nemlig sket med så stor hemmelighedsfuldhed, at end ikke Borgia, der var chef for propagandaen, havde nogen anelse om den. Hvor stærkt følelsen for fædrelandet netop nu rørte sig hos ham, ses bedst af et brev til Esmarch, som er skrevet 14 dage efter ægteskabet; det er imod sædvane dansk og han skriver derom: «Jeg skriver dansk, fordi jeg er led og ked af det tyske sprog og alt hvad der er tysk. Jeg er nu helt dansk og vil søge at anstrænge alle mine evner for engang at gøre vort folk ære. Også har jeg alt den forfængelighed at tro, at jeg hidtil ikke har

gjort det skam, særlig her; jeg er her i mange forbindelser, neppe har vel nogen fremmed her så mange venner og fjender som jeg».

Hvad overgangen til den katholske tro angår, da var den tilvisse uden dybere og selvstændig betydning for Zoega, men den stod dog i forbindelse med en oftere ytret sympathi hos ham. Således forsvarer han som ganske ung helgentilbedelsen, og i et brev fra Kerteminde omtaler han sin forkærlighed for den katholske kirke som en sag, der er vennen noksom bekendt. Det faldt ham derfor heller ikke vanskeligt at finde grunde til bagefter at forsvare det gjorte skridt, da det blev bekendt for alle. Det var dog nok kun hans fader, som med bekymring modtog efterretningen derom og søgte at vinde ham tilbage for sin ungdoms tro; iøvrigt var Zoega i god overensstemmelse med sin tid ved ikke at tillægge trosbekendelsen nogen selvstændig betydning. Det var i det hele en selvfølge, at en mand med det alvor, den sandhedskærlighed og det mod til at tænke en tanke til ende, som Zoega havde i så rigt mål, ikke kunde slå sig til ro med andres religiøse eller filosofiske overbevisninger, han måtte selv gøre sig rede for den ting. Hans første ungdoms forskellige udkast og breve viser dette på mange måder. Senere trådte disse spørgsmål mere tilbage, han var øjensynligt kommen til ro i en bestemt livsanskuelse. Esmarch synes gentagne gange at have opfordret ham til at blive frimurer, men det skete ikke; den hemmelige visdom havde han ingen tillid til, og hans indre uro var ikke af den art, at han ventede ved andres hjælp at finde en afgørelse for sine tvivlsmål. Overfor faderens angreb var det ikke vanskeligt for ham at finde protestantismens Akilles-hæl: fordringen på at stå i forhold til en åbenbarelse i forbindelse med protesten imod den kirke, som i uafbrudt følge når op til apostlenes tid. «Med hensyn til religionen», skriver han,

«så tror jeg, at den sande religion er i menneskets hjerte og kun har en tilfældig sammenhæng med den ydre; alt det ydre er kun skin, og så finder jeg dog et større skin for en kirke, der ved alle sine misbrug og forvanskninger kan hidledes fra sin første stifter i uafbrudt følge, end for en anden, der har nogle iøvrigt ret brave mænds urolige ånd at takke for sin tilblivelse for få år tilbage og egennyttige fyrsters kaprice for sin oprettelse, og i hvilken der ikke kan negtes hver enkelt lærer og hver pro tempore fyrste samme ret til at forny og reformere, som hine dengang havde. — — Efter de forestillinger, jeg har om gud og i hvilke jeg er sikker på ikke at fare vild, kan menneskets tilkommende skæbne ikke være afhængig af undersøgelser, som kun få uden vanskelighed kan anstille, og som de der anstiller dem kun har ringe håb om at udgranske tilbunds». Faderen kunde efter sine forudsætninger ikke gå ind på denne betragtning, men holdt på det åbenbarede ord i skriften, og således stod de på den kontrovers, der ikke lader sig bringe til afgørelse uden ved den enkeltes valg på sit eget ansvar.

Mere uforbeholdent udtaler han sig for sin fætter i København. «Jeg har taget en hustru», skriver han, «og tror ikke på dr. Luther; det er rigtignok sandt, men jeg vidste ikke af, at dette kunde vedkomme andre end mig selv. Jeg havde den gode fordom om mit fædreland, at den, som opfylder sine forpligtelser i sit kald, iøvrigt kunde leve umolesteret. — Jeg havde valget imellem, enten at gøre en pige, som i enhver henseende var mig kær, ulykkelig for bestandig, eller at underkaste mig alle de ceremonier, som her er forbundne med at tage til ægte».

At han ikke tog fejl af sine følelser for signora Maria viste sig i et langt og i det hele lykkeligt ægteskab; thi så grundforskellige de end var, viste han hende stadig den

største ømhed, den mest opofrende kærlighed. Hendes ideale skønhed henrykkede vistnok fra først af hans øje, der var så modtageligt for det ædle; men når han et par år efter siger, at han endnu elsker hende som sit liv og at han ikke vilde tro at have købt hende for dyrt, om han skulde komme til det resultat, at han havde ofret sig selv aldeles, og når han efter hendes død klager over at have tabt sin Isis, livets indhold, — så viser det uimodsigeligt, at hun var langt mere for ham end genstanden for en flygtig ungdomsrus. Og dog skulde dette ægteskab bringe ham talrige lidelser og bitre skuffelser, som atter havde deres grund i de romerske sæder, men måtte virke lammende på en mand med nordiske forudsætninger. Vi må da vel sande Zoegas egne ord, at med denne hustru blev hans liv fuldt af uro og bekymringer, uden hende vilde han måske aldeles have forfejlet sit mål.

De planer, Zoega havde lagt med hensyn til sig selv og sin hustru og deres rejse til Danmark, blev snart krydsede af uventede tilskikkelser. Han lod sig lettelig overtale af Borgia til at blive vinteren over i Rom, istedenfor at gå til Paris og Tyskland. Han steg mere og mere i denne prælats yndest, deres omgang blev stadig fortroligere uden at han dog endnu fik nogen anelse om sin unge vens ægteskab. Det varede ikke længe, før Zoega sattes i arbejde med at ordne og beskrive den rigeste afdeling af Borgias samlinger, de romerske kejsermønter fra Ægypten; det var tillige en ypperlig øvelse for ham og henhørte i strængeste forstand til de studier, på hvis vegne han rejste. Men planen var nu tillige at udgive et sådant arbejde i trykken og derved at grundlægge sit navn som forfatter.

Det var i Juni måned, fortæller han et par år efter, at Borgia opfordrede ham til at ordne og registrere hans græske mønter, der lå i sække; han var selv dengang aldeles optagen af græske studier og havde opgivet Ægypten

som indhyllet i et uigennemtrængeligt mørke. Efter at dette forholdsvis lette arbejde var udført, faldt det Borgia ind at ønske den række udgiven, som omfattede de af de romerske kejsere i Alexandria slagne medaljer. Da præget på disse for en helt overvejende del viste fremstillinger af den græske mythologi, var der ingen særlige vanskeligheder forbundne med deres forklaring, og Zoega tog med glæde fat på dette arbejde, for dermed at indlægge sig nogen literær ære i Danmark; han gav en kort beskrivelse af hvert stykke, både af dem i Borgias samling (dengang c. 400) og af dem han andensteds havde undersøgt eller fandt beskrevne. Borgia lod dem samtidig stikke i kobber, og det var aftalen, at bogen skulde være færdig trykt i den påfølgende sommer, samtidig med at Zoega vendte hjem til sit fædreland. Men alt som arbejdet var i fuld gang forøgedes samlingen; i September købte Borgia en ny samling, der nu måtte indordnes i rækken, medens der blev stukket supplementtavler, og da man var ifærd med dette, kom der atter i December et stort tillæg. Endelig var da i Januar 1784 katalogen færdig, og Zoega fordybede sig i studiet af nogle enkelte ualmindelige stykker, hvis fortolkning efter Borgias og hans venners mening lykkedes så godt, at man var henrykt over det nye lys, som her gik op over oldtidens studium: «han omfavnedes som et fænomen iblandt dem». Han gik altid videre, uden at det lykkedes ham at sætte en grænse for sit arbejde. Da han endelig i Marts måned forlod Rom, havde han foruden katalogen udarbejdet en afhandling om de kejsermønter, i hvis påskrift der forekom ægyptiske bynavne; heri var hovedresultatet af hans iagttagelser nedlagt, idet han iøvrigt forbeholdt sig i et senere skrift at komme nærmere ind på enkelthederne. En række kritiske anmærkninger, som skulde tilføjes i randen, angående

mønternes tidsbestemmelse, lovede han at sende hjem fra rejsen, efterhånden som trykningen skred frem.

Den 12. Maj ankom Zoega efter et længere ophold i Florens til Paris, uden endnu at have nogen anelse om den statsforandring, som 4 uger tilforn var foregået i København. Efterretningen om den nedslog ikke blot hans mod, men bragte ham aldeles ud af sig selv; hele hans medfødte ængstelighed og modløshed brød frem og han anså sig selv for tabt. Med nød og neppe kunde han samle sig til de nødvendigste arbejder, skønt den danske afsending såvel som den pavelige nuntius prins Doria tog sig venlig af ham; dels ved deres, dels ved «biskoppen af Babylons» hjælp fik han adgang til alle de sjældne samlinger af mønter og medaljer i det kongelige kabinet. Han så snart, at alt hvad han havde skrevet om de ægyptiske kejsermønter var ufuldstændigt og tildels forfejlet; han skyndte sig da med at stanse trykningen i Rom og opgav hvad han hidtil havde ansét for vel begrundede resultater; det blev ham blandt andet klart, at han først måtte lære koptisk.

Imidlertid havde han fået brev fra Guldberg, der opfordrede ham til at skrive til Bernstorf, til hvem han havde anbefalet ham. Zoéga skrev «med den skyldige ærbødighed, men uden alt supplikantvæsen», men afventede ikke grevens svar. Dette er dateret den 26. Juni og skrevet egenhændigt. Han opfordrer Zoega til at sende ham et brev til kronprinsen, som han da vil gøre den bedst mulige brug af til hans fordel: «det vil ikke mangle unge dygtige videnskabsmænd på den nødvendige understøttelse herfra, selv om efter et personskifte nogle formål ikke mere vil blive begunstigede i samme mål». Hans fader sendte strax efter modtagelsen af det første modløse eller rettere fortvivlede brev fra Paris en anvisning på 60 species-dukater for at gøre det muligt for ham på en

sommelig måde at fortsætte hjemrejsen; han skrev samtidig til sine frænder i København for at berede ham en venlig modtagelse. Alt stillede sig også forholdsvis gunstigt. Johan Zoega overlevede heldig det store brud, ligesom han havde overlevet Struensees fald, han kom som deputeret ind i det nye finans-kollegium. Georg Zoegas anliggende blev særlig afhængigt af overhofmarskalk Numsen, der var gift med overhofmesterinde fru v. d. Lühe, hos hvem postkassereren forhen havde været hovmester og nu «formåede alt». Men imidlertid havde Zoega fattet og forkastet en række planer, indtil han stansede ved den tanke at gå tilbage til Rom; faderens brev udeblev den postdag, da han havde ventet det, han troede sig forladt af alle. Så solgte han hvad han kunde undvære, anmeldte sin forandrede beslutning hos Borgia, skrev hjem for at retfærdiggøre sig og gav sig på rejse, eller rettere på vandring den 19. Juni. Efter en yderst besværlig rejse ankom han den 24. Juli til sine længslers mål.

Strax efter faldt han i en hidsig og farlig sygdom; den 7. Avgust kunde han med et par ord melde hjem, at den egenlige fare var overstået, men først 4 uger efter kom han op, og hele efteråret igennem var han yderlig medtagen. Han fandt fra den første dag i Borgia en virksom og gavmild ven, der gjorde alt for at redde hans liv og genoprette hans sundhed; først ved denne lejlighed opdagede han, at Zoega var gift, og fik da tillige at vide, at han var katholik. Hans unge hustru fødte Zoega en datter i de samme dage, da han droges med døden. Oktober måned tilbragte han på Borgias gods i Velletri, sysselsat med at ordne og katalogisere de ægyptiske oldsager; en renskrift af dette arbejde findes endnu med mange senere anmærkninger blandt hans efterladte papirer; han kalder sig her som altid senere på trykte skrifter: «G. Z. dansk videnskabsmand» (dotto danese).

Imidlertid forhandledes der ivrigt om hans tilbagerejse til fædrelandet. Esmarch havde alt skrevet til ham fra Flensborg den 4. Juli, efter dagen tilforn at have talt med hans fader i Tønder; hans sager stod ingenlunde dårligt, forsikrede han. Den 4. September skrev han igen fra Holtenau, med efterretninger fra Møgeltønder og København. Borgia, siger han, havde alt den 24. Juli skrevet til Adler, at han sikkert ventede ham samme aften til Rom, der var korresponderet og forhandlet om ham, værelserne på Rosenborg var nu færdige og alle venner ventede ham med længsel; Esmarch skulde giftes samme efterår og forsikrer, at kun vennens tilbagekomst mangler i hans lykke. Så kom der en ny kurre på tråden. Rygtet om hans ægteskab og forandrede trosbekendelse meldtes af en eller anden uven til København og udbredtes her selvfølgelig med lynets hurtighed; man skrev til ham for at formå ham til skyndsomst at retfærdiggøre sig. Den 8. December skrev han til Johan Zoega, den eneste mand i København, på hvis venskab han satte så megen pris, at han under alle omstændigheder søgte at stå fuldstændig retfærdiggjort for ham. Han henstillede helt til ham at klare de misforståelser, som nu selvfølgelig blev uadskillelige fra sagen, bad ham ikke at lade konfessionsskiftet komme frem og voldgav iøvrigt sin skæbne til de mænd, i hvis hænder den var lagt; i værste tilfælde kunde han blive hvor han var. «Jeg venter alt af Deres venskab», således slutter han sit brev, «og jeg gentager, at intet krænker mig så meget ved den hele sag som det, at jeg må opgive håbet om at gensé Dem. Lev vel, og mindes mig engang imellem således som man mindes de afdøde». At dette ikke var nogen øjeblikkelig indskydelse eller endog en beregnet smiger ses af et samtidigt brev til Esmarch, i hvilket han omtaler København som en by, i hvilken der kun er én mand, som han elsker.

Det lykkedes fætteren at redde stillingen; man enedes den 30. December i statsrådet om at se bort fra hans giftermål og trosskifte, bevilge ham en understøttelse på 600 rdl. til hjemrejsen under navn af et forlænget stipendium og derpå sikre hans udkomme herhjemme ved at give ham 800 rdl. årlig (2560 kroner) og fri bolig. Men da efterretningen herom nåede ham den 11. Januar 1785, havde han alt truffet en anden bestemmelse; ængstelig som han var og tilskyndet af sine romerske venner havde han dagen tilforn fremstillet sig for paven og havde af ham fået tilsagn om en foreløbig årlig understøttelse af 300 scudi (specier). Der begyndte nu nye forhandlinger gennem fætteren; Georg forlangte udsættelse med hjemrejsen på grund af sit svækkede helbred og tilsidst enedes man om indtil videre at opgive enhver tanke om den. Den 2. April 1785 indberettede Johan Zoega til hofmarskalk Numsen, at hans fætter «havde indladt sig i sådanne forbindelser, at han ikke kunde vende tilbage hertil»; den 30. Juni udstedtes en kabinetsordre, ved hvilken udbetalingen af de 600 rdl., som «Vores etatsråd Zoega så rettelig haver tilbageholdt», kontramanderedes, og den 30. Avgust sendte Numsen denne ordre til finansministeren. Man synes således på alle sagens trin at have villet lade en mulighed åben for en tilbagekaldelse, indtil en afgørelse endelig måtte finde sted.

Således var da også striden mellem Rom og København om denne begavede mand endelig afgjort. «Det er som om skæbnen med uimodståelig magt igen har ført dig til Rom, — og hvo véd i hvilket øjemed», skriver Esmarch ved efterretningen om tilbagerejsen fra Paris. Vi efterlevende, som kan oversé et hundredårs senere udvikling, indrømmer med glæde og taknemlighed, at ligesom Georg Zoega kun i Rom kunde blive hvad han blev, således løste han også netop dèr den højeste opgave, livet

kunde stille ham til hæder og varigt gavn for sit fædreland. Knyttet til højskolen og samlingerne i København vilde han tilvisse have spredt en større umiddelbar glans over det danske navn, hans skrifter vilde være bleven knyttede nøjere til vor literatur, hans videnskab til vore læresale; men han vilde kun have udrettet en del, måske kun en ringe del af hvad han fik udrettet dèr, hvor han efter sin hele natur hørte hjemme, og vore landsmænd vilde i hin kritiske alder hårdt have savnet det, som Zoega var for dem under deres ophold i Rom, et ophold, som for mange af de bedste iblandt dem var afgørende for hele livet.

IV.

OPHOLDET I ROM.

1785—1809.

Der er noget højst forunderligt og gådefuldt i den forskellige måde, hvorpå mennesket stiller sig i forhold til stedet, fødestedet og opholdsstedet. Medens de allerfleste holder fast ved den plet, eller dog den egn, det land, i hvilket de er kommen til verden, findes der nogle, som hele deres liv igennem drives omkring af en indre uro, der ikke lader dem fatte kærlighed for noget enkelt sted; medens atter andre gør deres valg med en sikkerhed og styrke, der bliver udenforstående uforklarlig. Der synes heri at være en tvingende naturbestemmelse, og det viser sig da også, at dannelsen mægtig bidrager til at frigøre den enkelte derfor; alt de græske filosofer holdt det for en af filosofiens (åndsdannelsens) herligste frugter at kunne

have det godt og være tilfreds overalt og under alle forhold. Det er derimod naturfolkenes særkende at kunne dø af hjemvé, ligesom det for en overvejende del er almuesmænd, der gribes af en umættelig vandrelyst eller opgiver fædrelandet for at slå sig til ro i fremmede verdensdele.

Men det viser sig i dette som i så meget andet, at de genialt begavede mennesker igen til trods for al dannelse og filosofi vender tilbage under naturbestemmelsen og en indre uforklarlig trang. Hjemmet, modersmålet, fædrelandet finder i dem sine mest beåndede talsmænd; men på den anden side er det også blandt dem vandrelysten og opholdsvalget virker mest uimodståeligt.

Mærkelig for os i Norden er især den lidenskab, hvormed til forskellige tider vore ypperste mænd har vendt sig mod Sydens lande. Vi genfinder det alt i hedenskabets sagn og vikingetidens ejendommelige færd. Det er Odin, som uden hvile farer hen over land og sø, og i Valhal, hvor guderne lever af flæsk og mjød, nyder han intet uden Sydens klare vin; hans tanker flyver ud over verden som fredløse fugle. Vi genfinder det i middelalderen; Erik Ejegod drager til Italien og til Jerusalem til trods for alt det, som søger at holde ham tilbage; Sigurd Jorsalefarer bliver tungsindig indtil vanvid, da han finder sig bunden til de norske kongsgårde. Og i den nyere tid, da vi havde løsrevet os fra Rom og fra Sydens påvirkning, vågner den igen med samme gådefulde magt og griber nogle af vore bedste mænd: Steno, vor mest geniale naturgransker, og Thorvaldsen, vor største konstner.

Det var et tilbageslag fra reformationstidens ensidige fordømmelse af det romerske væsen, som i sidste halvdel af forrige århundrede faldt som en fortryllelse over Italien og særlig over pavestaden. Med den protestantiske orthodoxi, der havde udtømt sig i forbandelser over middel-

alderens hellige stad, brast de fordomme, som havde været den nordevropæiske kulturs styrke og svaghed. Den trang til en dybere forståelse af livet og historien, til en inderligere tilegnelse og genoptagelse af folkelivet på den ene og det almene kulturliv på den anden side, som drev Evald tilbage til Nordens oldtid, medens den lod Baggesen vandre fredløs omkring gennem alle lande og alle forhold, den fængslede også Zoega til Rom. Det er dette, som giver denne mand sin fremragende historiske betydning for os. Lad ham indtage sin plads i videnskabens udvikling, i oldkyndighedens grundlæggelseshistorie, lad Tyskerne indordne ham blandt Winkelmanns og Heynes disciple og blandt lærerne for den tyske skole i Rom, dèr vil han dog altid kun være et nummer, om end et nok så betydningsfuldt; men for os er han nummer ét. I ham bryder trangen til at genoptage oldtidens ideer i historie, filosofi, politik og konst frem med genialitetens magt og former hans liv og hele hans personlighed. Zoega bliver derved for Danmark hvad Winkelmann havde været for Tyskland, samtidig med at de i videnskabens historie står jævnbyrdige ved hinandens side. Folkenes forskellige karakter fører det med sig, at Winkelmann finder sine ypperste disciple iblandt forfatterne: Lessing, Herder og Goethe; Zoega derimod i den store billedhugger, hvem det blev forundt at genføde den græske skønhedsverden.

Som vi alt har set, var dette «valgslægtskab» med Rom tidlig gået op for Zoegas bevidsthed; han udtaler sig ofte nok om det, både før og efter den afgørende krisis i sit liv. «Kun i Rom kunde jeg finde min bestemmelse», skriver han til sin fætter Johannes: «på ethvert andet sted vilde jeg været nødt til at indskrænke mig til noget vist middelmådigt, og jeg havde engang hengivet mig til sysler, som er elendige, når de ikke er fortrinlige, fordi de i sig selv ligger udenfor det daglige behov». Men han

har endnu en anden og højere forklaring i baghånden, således som han samtidig udtaler det til sin fader: «Min store, min eneste grund til engang at ville være Romer, som jeg alt for flere år tilbage har tilsigtet, var at indånde en luft, som giver min ånd sin føde på en helt anden måde end luften i ethvert andet land». Rom er ikke blot det sted, hvor genstandene for hans studier findes, samlingerne, ruinerne, traditionerne; det er tillige det sted, hvor han indånder historiens luft, den eneste, som kan bevare hans åndelige sundhed. Alle disse mønter og obelisker og skindblade og marmorbilleder, som han beskriver så nøjagtig og gransker dag efter dag i fjerdedelen af et århundrede, er for ham kun det legeme, i hvilket han søger den udødelige ånd.

Den 10. Januar 1785 fremstillede Zoega sig for paven og fik af ham løfte om en ansættelse med 300 scudi (1200 kroner) i årlig løn, indtil anden passende stilling kunde findes til ham. Han blev foreløbig tolk i de nyere sprog ved Collegio di Propaganda fide, hvis sekretær Borgia var. Denne ansættelse var det da uden tvivl, som foranledigede ham til 14 dage efter at leje en bolig i Strada Gregoriana ved Monte Pincio, en bolig, som han beholdt indtil sin død, 24 år efter.

Når man fra den gamle stads ruiner går nordpå ad den store hovedgade Via del corso, som fører til byens nørre port, ved kirken St. Maria del popolo, ses Monte Pincio rage op over gadevrimlen til højre, mod nordøst, medens man til venstre har Tiberen og hinsides den Vatikanet med Pederskirken og den gamle borg. Sletten, på hvilken denne del af byen er bygget, er den gamle Marsmark, bakken imod nord var i oldtiden «havernes høj» (Collis hortorum). Til den store og prægtige kirke Maria

del popolo — efter sagnet bygget af det romerske folk (popolo), fordi pave Paskalis her havde fordrevet de onde ånder fra Neros grav, — hørte et Avgustiner kloster, som indtil Napoleons tid havde en vingård på Monte Pincio, dèr hvor kejseren lod anlægge en stor lysthave med den berømte udsigt over Tiberstaden. En lang trappe førte fra højden ned til Piazza di Spagna, den spanske plads, ved hvilken afsendingen fra Spanien havde sit palads og udøvede jurisdiktionen. Syd herfor og for kirken S. Trinità de' Monti lå Villa di Malta, dengang Malteser-riddernes sommerbolig, men temmelig forfalden; af de spredte huse udlejedes flere til fremmede og her boede senere Frederikke Brun, Wilhelm v. Humboldt og før deres tid hertuginde Amalie af Sachsen-Weimar og Herder. Lige syd derfor lå det anselige Collegio Urbano, grundlagt af pave Urbanus til missionens tjeneste, til troens udbredelse (di propaganda fide); her havde Borgia sin bolig og her i nærheden lå også Zoegas, som der siges overfor Villa di Malta, med en prægtig udsigt over hele det store og storladne Rom. Endnu lidt længere mod syd ligger sognekirken S. Andrea delle Fratte; indenfor dens mure er Zoega jordfæstet.

De 24 år, som han tilbragte under disse omgivelser, falder i to lige store halvdele, idet freden i Tolentino, i Februar måned 1797, gør skel imellem de første 12 rolige og de sidste 12 omskiftelige år, indtil hans død i Februar 1809. Med denne fred blev århundreders stilhed afbrudt i pavestaten, en række af de ypperste konstværker bortførtes, og Rom droges ind i revolutionskrigenes malstrøm. I det samme år fuldførte Zoega sit værk om obeliskerne og dermed i det væsenlige sine ægyptiske arbejder, og i det samme år, kort efter fredslutningen, kom Thorvaldsen til Rom. Det vil være naturligt at behandle hver af disse to tidsrum særskilt.

Zoega begyndte sin husholdning med en sikret ind-

tægt af 300 scudi, som fra først af var tilståede ham som tolk, senere beregnedes som honorar for udarbejdelsen af det store værk om obeliskerne; da forarbejderne hertil tog deres begyndelse i foråret 1788, er det sandsynligt, at han alt fra denne tid af har været fritagen for andre forretninger. Det var en selvfølge, at han måtte se at skaffe sig forøgede indtægter ved andet erhverv og dette var ej heller så vanskeligt. Uden nogensinde at ville nedlade sig til at være Cicerone, underviste han jævnlig de rejsende i oldkyndighed, vistnok også i sprog; Borgia skaffede ham videnskabelig sysselsættelse, f. ex. med at sammenligne håndskrifter af den græske bibeloversættelse i Venedig, hvilket udførtes for engelsk regning o. l. Derimod var denne hans faderlige ven så hensynsfuld aldrig at tage ham i sin private tjeneste og derved bringe ham i et tvetydigt forhold til sig. Værket om kejsermønterne bekostede han med stor rundhåndethed, medens Zoega gjorde hele det literære arbejde uden løn; først da det var afsluttet forærede Borgia ham det hele oplag (forår 1788). Zoega vurderede den rene indtægt heraf til 300 zecchini, omtrent 2500 kroner.

Også fædrelandet havde bestandig sin del i ham. Vel afslog han sin faders tilbud om en årlig pengehjælp, men han modtog gennem fætteren i København, der aldrig slap ham af syne, et betydeligt tilskud fra venner i hjemmet (i foråret 88) «med løfter for fremtiden». Det var fra første færd hans ønske at opnå en stadig understøttelse fra hoffet, imod at påtage sig visse forpligtelser overfor de danske rejsende, på samme måde som Sverig og Rusland havde deres agenter i Rom. Allerede første gang han følte det lidenskabelige ønske for bestandig at kunne slå sig til ro ved Forum Romanum vågne i sig, opstod denne tanke; senere tabte han den aldrig af syne. Den første vinter efter bosættelsen blev den danske afsending til

Neapel, Schlanbusch, liggende en 6 uger i Rom med en heftig forkølelse; han omgikkes daglig Zoega og viste ham meget venskab. De drøftede planen om en ansættelse som agent og Schlanbusch lovede at foreslå Bernstorf at bringe den til udførelse. Dette skete nu vel ikke, men omtrent fra denne tid af fik Zoega en årlig understøttelse af 220 rigsdaler (704 kroner) af kronprins Fredrik, imod at meddele ham et og andet om de romerske oldsager, udgravninger o. s. v.

Gennem Münter og Abildgård kom han derimod i forbindelse med konstakademiet og dets «præses», arveprinsen. Den 22. Februar 1790 blev Münter, og den 29. Marts næstefter Zoega optagen som medlem af akademiet, og arveprinsen meddelte, at han havde «tilstået hr. Zoega i Rom et honorarium af 100 rdl. (320 kroner) årlig, imod at han månedlig aflægger rapport til akademiet angående konsternes tilstand i Italien».

Det er herefter klart, at Zoega vilde have kunnet glæde sig ved en sorgfri tilværelse, dersom han overhoved havde havt den evne at frigøre sig for sorger og bekymringer. Men dette synes ikke at have været muligt for ham; han levede bestandig under trykket af en usikkerhed og en frygt for fremtiden, som står i en mærkelig modsætning til den harmoni og sindsligevægt, som alle énstemmig roser ham for. Efter tungsindige og ængstelige folks vis søgte han derfor også at sikre sig selv og sine børn for alle mulige tilfælde. Da hans fader døde i året 1790, og hans søskende ikke vilde tillade, at han blev udelukket fra skiftet på grund af sin overgang til katholicismen, således som skifteforvalteren mente, ej heller vilde modtage hans afkald på arv, siden han havde kostet sin fader over halvfjerde tusend rigsdaler fra den tid han kom i latinskole, så lod han en del af sin arvepart (en 2000 kroner) stå hos brødrene, uden at ville hæve renterne af den,

for at der kunde være noget efter hans død, også udenfor Rom. Her rugede han derimod selv over en skat af omtrent 13000 kroner i guld, uden al tvivl hovedmassen af arven, uden at have mod til at sætte den på rente. Dette viser da tillige, at han aldrig kan have været i overhængende pengetrang, og at det er en aldeles uberettiget overdrivelse, når Nils Schow i sin biografi gentagne gange kalder hans «skæbne» «skrækkelig hård», hans «forfatning» «skrækkelig»; det er et indtryk han må have fået ved læsningen af hans breve, der jævnlig er skrevne i meget mismodige timer. Af disse ses det dog også, at han i endel år havde en neppe betydelig gæld, som han efterhånden afbetalte. I vinteren 1796—97 fik han i den henseende en betydelig hjælp af prins Emil af Avgustenborg og Bourke, og der blev derefter kun en rest af 200 scudi, som han håbede snart at kunne få betalt. — Det er ikke muligt for os at bedømme, hvorvidt han i disse dispositioner virkelig handlede så upraktisk som det synes. Usikkerheden kan jo i Rom have været så stor, at det var det klogeste at nøjes med kun at bevare sin ejendom, og frygten for at blive ladt i stikken af sine beskyttere, dersom de fik nys om hans lille formue, kan have forhindret ham i at søge andensteds hen. At nogen slags gærrighed eller lyst til at samle rigdom var med i spillet, modsiges på det bestemteste af hans vægring ved at modtage understøttelse af sin fader, hans villighed til at frafalde al arv, og hans stolte vægring ved at lade sig betale som Cicerone. Havde han villet lægge an på det, så er intet vissere end at han med sit navn, sit kendskab til oldsager og oldtidens forfattere og sin konstsans i få år kunde være bleven en rig mand på de fremmedes bekostning, uden derved i mindste måde at vække forargelse i Rom.

Zoegas husholdning var tarvelig, men anstændig og vel omtrent svarende til de fordringer han stillede til livet.

Det ses af hans breve at hans hustru ikke blot havde en kone til hjælp med sine børn, men også en kammerpige. Han kunde i sit hus jævnlig modtage nordiske og tyske gæster, og mænd og kvinder af alle stænder sender jævnlige hilsener og taksigelser til ham selv og hans elskværdige hustru. Den 7. Marts 1795 beder han Münter fortælle Wad og Ramus, «at hr. Uhden fra Berlin, som her har været begges ven, igår har holdt bryllup med min kones kammerpige, som begge også have kendt i mit hus, og agter inden få uger at begive sig på rejsen til Tyskland». Det var oldgranskeren, professor Wilhelm Uhden, og kammerpigen var Anna Maria Magnani, der senere på en så skæbnesvanger måde greb ind i Thorvaldsens liv.

Ligeledes hørte det med til Zoegas årlige adspredelser, at han efter andre ligestillede familiers vis lå på landet i efterårsmånederne (villeggiatura); vi finder ham ved denne tid af året, i vinhøstens skønne årstid, i Ariccia, Genzano eller Velletri, og også her har han gæster hos sig, ofte i længere besøg.

Det var i virkeligheden ikke så meget næringssorger, der trykkede ham og formørkede så mange timer af hans liv, som legemlig svaghed, børnenes sygdom og død, og måske frem for alt de sociale forhold i Rom, der var så grundforskellige fra alt hvad han var vant til og måtte sætte pris på som udtryk for en højere åndskultur. Hans helbred havde neppe nogensinde været stærkt, men efter den voldsomme feber i Rom, som blev fordreven med de mest voldsomme midler, og efterat han med fuldstændig selvforglemmelse i flere år havde drevet de farlige studier i Roms iskolde gallerier, var det så godt som nedbrudt. Det blev en grund mere til at forhindre en senere tilbagevenden til fædrelandet og derved i dobbelt henseende en kilde til mismod og tungsind.

Hans hustru fødte i deres henved 24årige ægteskab

ialt 11 børn, hvoraf dog de 3 var dødfødte. Af de øvrige overlevede 3 deres forældre; den ældste, datteren Lavra, den yngste, ligeledes en datter, Emilie (død i Roskilde 1868), og sønnen Fredrik Salvator (levede endnu 1870 i Frankrig). De øvrige 5 døde som børn, tildels efter langvarige sygdomme; 3 af dem var sønner og alle opnævnte efter Zoegas yndling i den romerske historie, Marcus Avrelius; de var ham især kære, da han så gerne vilde have en søn at opdrage; først efter deres død fødtes Fredrik. Døtrene Emilia og Isidora blev henholdsvis 6 og 16 år gamle. Børneplejen blev efterhånden en ikke uvæsenlig del af Zoegas forretninger; de romerske kvinder egnede sig ikke til det, ej heller var hans hustrus helbred altid godt.

Dog vilde dette neppe have nedbøjet ham i så høj grad, hvis ellers hans ægteskab fuldt ud havde været hvad det burde; men også i den henseende måtte han købe opholdet i Rom dyrt, måske alt for dyrt. Det var som bekendt skik og brug i Rom, som også tildels i det øvrige Italien, at næsten enhver kone af de højere stænder såvel som af mellemstanden havde sin «cavaliere servente», som havde uhindret adgang til hende hver tid på dagen og kunde vise sig offenligt med hende hvor det skulde være. De romerske kvinder var uden synderlig opdragelse, uvidende og uden interesser; deres naturlige skønhed og ynde, såvelsom letheden i deres konversation dækkede for en del denne mangel, men kunde ikke forhindre dem i at kede sig overordenlig i deres hjem, da de ikke gad tage sig af huset og børnene, hvis de nogenlunde kunde slippe. Det var netop dette som gjorde valget af en cavaliere servente, hvis første pligt det var at underholde og more sin dame, så nærliggende. Signora Maria var en ualmindelig skønhed; Zoega omtaler i de første år hendes blidhed og tålmodighed i modsætning til sin egen umilde og utål-

modige karakter, men han nævner også hendes heftige, lunefulde sind. Der kan ingen tvivl være om, at de jo i flere år levede særdeles lykkelig sammen og at hun tilfulde opfyldte de krav, som en mand med Zoegas alvor og inderlighed måtte stille til sin hustru. Men senere blev det anderledes; hun begyndte at kede sig i sit hjem, børneplejen blev overladt til manden og et tyende, som det var skik i romerske huse, og hun glemte da ligeledes sine pligter som hustru. Zoegas hentydninger til «de mange ting, som forbitrer mit liv», og hans venners omtale af de huslige forhold lader ingen tvivl om, at han måtte tage følgerne af at have vundet dette skønne barn, der vel gengældte hans heftige kærlighed, men ikke forstod hans rige ånd og ikke kunde hæve sig over sin barndoms, sine omgivelsers og sine sjælesørgeres moral. Der fortælles at hun ofte selv sagde til sin mand, at han burde have ægtet en god dansk pige. I denne tilståelse ligger der en så vemodig selvbebrejdelse, at den ej kan andet end afvæbne enhver uskånsom dom over hendes færd. Ved siden heraf er der talrige vidnesbyrd om, at Zoega vedblivende følte sig inderligt knyttet til hende; han omtaler hende jævnlig med hengivenhed og efter hendes død føler han tungt, hvilket tab han har lidt. «At jeg har tabt min Isis, at jeg har tabt min kone, — hvorfor skal jeg meddele Dem det», skriver han til Frederikke Brun, der havde vist hende så meget venskab og dog dømte hende så hårdt. Til sine søskende skrev han i samme anledning et såre tungsindigt brev; han skildrer heri hendes lange håbløse sygeleje, der næsten berøvede ham al hvile, — «og nu hun er gået ind til et bedre liv, finder jeg mig så tom og så fortabt og længes ofte tilbage til den sørgelige tid». Sysselsættelsen med de mange ting, der skulde bringes i orden efter dødsfaldet, har adspredt ham noget, men ofte «sønderrev den tanke ham, at han fra nu af

skulde leve sin tid i uvant ensomhed». Han genfinder sin hustru i den lille datter, der er «blomstrende som en rose, fuld af marv og kraft som moderen i sine tidligere år, og som hun af et heftigt ubetvingeligt sind. Hendes vildhed volder mig utallige bekymringer og hendes kapriciøse elskværdighed gør at man tilgiver hende alt. Jeg ser moderen genfødt i hende, kun at hun mangler de regelmæssige træk, der udmærkede hende fremfor alle andre kvinder». Maria døde den 6. Januar 1807 og han overlevede hende kun i to år.

Også i omgangen med sine nye landsmænd følte Zoega levende, hvor stor en afstand der var mellem Nordboen og Sydboen. Han skriver den 20. Maj 1796 til Münter: — «Jeg føler og imellem en umiddelbar længsel efter mit fædreland, især når min helbred er svag, da trang til åbenhjertig og utvungen omgang bliver mere levende. Her er jeg isoleret, når jeg undtager at jeg fra tid til anden gør bekendskab med en eller anden fremmed, der da sædvanligen just når vi have begyndt at blive venner, forlader byen. Med landets folk er det umuligt at vi andre Nordlændere kunne komme til at harmonere, især som tingene nu stå; deres finhed og tvetydighed udelukker end oftest al sand venskab imellem dem selv».

Welcker fortæller i sine erindringer om samlivet med Zoega i dennes sidste år, at de en aften gik mellem havemurene ad den lange stille vej til S. Croce in Gierusalemme, og at Zoega da ytrede: «vi er ikke fødte i den rette tidsalder; der vil komme en bedre efter os, ligesom en bedre er gået forud!» — Hvad kunde denne mand være bleven for sit fædreland, om han havde levet i jernbanernes tidsalder, om han havde boet i Kobenhavn og dog kunde have studeret i Rom? — Han vilde neppe være bleven hvad han blev; således som han var, var han netop den rette mand i den rette tid. Ligesom man beundrede den renhed,

hvormed han i sit væsen havde optaget såvel antikens klarhed og ro som den ægyptiske oldtids tankefylde, således var hans indre ulægelige ufred en levende mindelse om den gamle verdens forlængsel efter et dybere livsindhold og det tungsind, som blander sig i skønhedsindtrykket af dens ruiner.

Som der gennem hele Zoegas ungdom går en længsel efter Rom, således kan man følge længselen efter Danmark fra år til år gennem hele hans senere liv. «Jeg tænker ofte, meget ofte på Danmark», skriver han i året 1788, «oftere end jeg ønsker, thi jeg har tabt meget. Men det må nu være godt; på den anden side har jeg også vundet». Lignende udbrud kommer jævnlig igen. Det gik ham som så mange andre, at han først i udlandet blev sig fuldt bevidst i henseende til sit forhold til fædrelandet. I et brev til Andreas Birch af 28. Marts 1786 siger han i anledning af hans påtænkte udgave af det nye testamente, at den vil bidrage til at gøre vort ubekendte Danmark mere bekendt; og han fortsætter: «Endnu har jeg så megen patriotisme, at jeg harmes ved at se os blive sammenblandede, snart med Tyskerne, snart med de Svenske». Interessant er det især at lægge mærke til hans holdning overfor Tyskerne og deres literatur, som i hans ungdom havde opfyldt ham så aldeles. Han omgikkes jævnlig Tyskere og på den venskabeligste måde, de måtte ansés for hans landsmænd overfor de indfødte Romere, hvis livsvaner var lige så forskellige fra hans som fra deres. Welcker opfatter ham også i god tro som fuldstændig landsmand og omtaler hans overordenlige forkærlighed for Goethe (og Shakespeare), medens han indrømmer at Schiller kun tildels tiltalte ham. Senere tyske forfattere er gået endnu videre i deres tilegnelse af ham. Men det er i dette til-

fælde gået dem som så ofte overfor os og andre nabofolk; deres mangel på blik for det nationale lader dem glide hen over meget væsenlige ejendommeligheder, for kun at fastholde lighedspunkter, som tildels skylder racen, tildels kun det fælles kulturlag deres oprindelse. Torkel Baden, der selv stod den tyske udvikling nær og var professor i Kiel, hjembragte en helt anden forestilling om Zoega efter deres venskabelige samliv i Rom i året 1790, og han skyede ikke at fremsætte den både på dansk og tysk, uden at møde modsigelse. Han fortæller at han på et museum, træt af at se på basrelieffer, et øjeblik havde sat sig til hvile for at læse i Goethes nylig udkomne »Iphigenia«; Zoega sagde da, »at han ikke kunde forstå, hvorledes nogen som havde Homer i hovedet og antikerne for øje kunde læse sådant tøj. Han mente dermed alle tyske vers og gjorde kun én undtagelse med følgende:

»Lass regnen, wann es regnen will,
lass der natur den lauf;
denn wenn es nicht mehr regnen will,
so hört's von selbsten auf!«

Det fandt han smukt sagt«. Ingen Dansk vil kunne miskende det ægte nationale blik på Tyskernes »verdenshistoriske travlhed« og spekulative verdensfilosofi, som lyser ud af disse få ord. Baden tilføjer endvidere: »Jeg tror at denne afsmag for alt tysk er kommen fra en tysk dame, som ved et gæstebud i Rom udbragte hans skål med de ord: Leve Zoega! den første Dansk af hoved, som jeg har kendt«. Det er nu vel urimeligt at antage, at en sådan tildragelse skulde kunne have affødt en stemning imod alt tysk; men den viser på den anden side, i hvor høj grad Zoega følte sin ære knyttet til det danske folks, så han i en slig udtalelse ikke følte den hæder man vilde vise ham, men kun den bråd der vendte imod hans landsmænd.

Som vi har set vedblev planerne med hensyn til Zoegas tilbagekaldelse til fædrelandet bestandig at holdes ilive. Hvert nyt bekendskab bragte tanken om hjemmet op i ham, og hver mand af indflydelse, som lærte ham at kende i Rom, sluttede sig efter sin tilbagekomst til dem, som ved given anledning ønskede at virke for ham. I sommeren 1794 var lægen Abildgård, veterinærskolens grundlægger og en broder af maleren, i Italien; han talte ved sin hjemkomst med Bernstorf om hans ønske, idet han tilføjede at også hans hustru gerne vilde til Danmark. Ministeren var glad ved at høre dette og mente at sagen vel måtte kunne ordnes, især da Zoega mente at kunne leve af 800 rdl., hvis han blev ansat i Kiel, som han også for klimaets skyld troede at burde foretrække for København. Imidlertid var hans ven Torkel Baden netop dengang bleven ansat dèr som professor extraordinarius philologiæ et eloquentiæ og han skrev til ham (4. Nov. 94): «Jeg ønsker Dem til lykke at være placeret i det skonne Kiel, den by som jeg frem for alle vilde vælge, dersom min skæbne vilde tollerere mig i mit fædreland». Men i et brev til Münter, hvori han bad ham om at lægge sin indflydelse til de andres, tilføjer han dog: «Mine favoritønsker ere enten at ansættes i Kiel eller at blive her kongelig dansk antikvar, hvorved jeg kunde få lejlighed at gøre en rejse til Danmark. Jeg længes altid mere efter at se dette land igen, hvilket i min fraværelse har vundet så meget».

Imidlertid foretoges der intet videre ved denne sag, før de politiske forhold i Italien tog en sådan vending, at opmærksomheden med nødvendighed måtte rettes på hans stilling. Vi kommer dermed til det egenlige vendepunkt i hans romerske liv, det punkt, fra hvilket hans forhold til hjemmet antager en mere håndgribelig form, medens

det samtidig voxer i inderlighed og betydning, også for andre.

Bonapartes felttog i Italien endte for pavestolens vedkommende med freden i Tolentino, den 19. Februar 1797, ved hvilken de romerske museer mistede største delen af deres konstskatte. Efter de officielle beretninger bortfortes der ialt 153 statuer og grupper, 219 masker, hermer og statuetter, 145 basrelieffer og en stor mængde vaser, mønter og andre oldsager; fire fregatter førte det rige bytte fra Livorno til Frankrig, og i sommerens løb holdt antikerne deres indtog i Louvre. Desuden mistede paven en del af sine lande og måtte betale 30 millioner francs. Som følge heraf reduceredes alle statens gager og pensioner til det halve, og den hurtig fremskridende politiske opløsning, som fulgte på det første stød mod pavens verdslige magt, som ingen i århundreder havde anfægtet, truede med yderligere reduktioner.

At disse begivenheder i høj grad nedslog Zoega, behøver ingen nærmere omtale; han udmalede sig fremtiden på det værste. Omtrent samtidig med fredslutningen opholdt prins Emil af Avgustenborg, en broder af kongens svigerson hertug Fredrik, sig i Rom tilligemed ministeren Edmund Bourke, der havde gjort ham bekendt med Zoega. De gennemgik alle Roms oldsager og konstsamlinger med hverandre, Zoega fik, som vi forhen har omtalt, største delen af sin gæld betalt og gode løfter om understøttelse for sine planer i fædrelandet. Samme sommer kom grev Fredrik Reventlov af Emkendorf med sin hustru Juliane Schimmelmann, finansministerens søster, til Rom. De følte sig begge i høj grad tiltalte af omgangen med Zoega, og Reventlov udtalte efter sin hjemkomst sin tak og sit venskab for den jævnaldrende mand i de mest smigrende udtryk. Ved deres mellemkomst blev der endelig gjort alvor af en direkte forbindelse mellem Zoega og regeringen

i København. Fru Reventlov skrev strax efter at være kommen hjem til sin broder, Bourke har rimeligvis samtidig påvirket Bernstorf, og således kunde Reventlov den 19. Avgust 1797 opfordre Zoega til at sende en ansøgning til kongen, i hvilken han helt i almindelighed skulde skildre sin stilling og udbede sig hans høje beskyttelse og hjælp, uden nærmere at antyde måden.

Zoegas ansøgning er dateret den 30. September; den er affattet i et værdigt og ærbødigt sprog. Han oplyser heri at han har skrevet sit værk om obeliskerne, hvis første exemplar Reventlov førte med sig til Danmark, efter opfordring og mod løfte om et indbringende embed efter dets tilendebringelse; indtil nu har han fået 300 scudi årlig, men denne pension er efter freden nedsat til det halve. Reventlov sendte denne ansøgning til Schimmelmann, der efter nogen korrespondance forelagde den i det gehejme statsråd den 10. Januar 1798 og fik kongens resolution på Zoegas ansættelse som kongelig agent i Rom med en løn af 300 rdl. (960 kroner); i hans instruktion skulde der indføres «en forpligtelse til videnskabelige udarbejdelser efter finans-kollegii forslag». De 300 rdl. skulde «udredes af den til fortjente personers belønning bestemte sjette del af pensionsfonden, fra indeværende års begyndelse af at regne». Først 70 år efter, 1868, ophørte ved hans datters død de udbetalinger af statskassen, ved hvilke fædrelandet på en højmodig og virksom måde belønnede Zoegas fortjenester.

Den egenlige udnævnelse til «agent og konsul» fandt sted ved kongelig resolution af 21. Februar på kommercekollegiets forestilling — (Schimmelmann var også præsident i dette), — og ved resolution af 25. April fritoges han «i betragtning af sin anvendte flid på videnskabernes dyrkelse og (sin) mådelige forfatning» for at betale de 400 kroner, som hans bestalling som «agent i Rom og konsul i Kirkestaten»

vilde koste. Den officielle meddelelse udfærdigedes alt den 17. Februar og er affattet på fransk; den motiverer udnævnelsen ved de tjenester, han har ydet danske videnskabsmænd under deres ophold i Rom, medens samme kollegiums samtidige forestilling til kongen omtaler ansættelsen af en konsul i Rom som en påtrængende nødvendighed og en længe påtænkt foranstaltning.

Medens denne sag endelig afgjordes i København, fandt den store omvæltning sted i Rom, der for en tid syntes at skulle retfærdiggøre frihedsvennernes dristigste drømme. Den 28. Dec. 97 blev den franske general Duphot ved en misforståelse skudt af de pavelige soldater i den franske ambassadør Joseph Bonapartes nærværelse og kort efter nærmede republikens hære sig for at hævne hans død. Rom blev indtagen og gjort til genstand for Massenas udsugelser; officererne gjorde mytteri imod ham ved et to dages møde i Pantheon, præsterne organiserede en rejsning af almuen, indtil så direktoriet gjorde en ende på det hele ved at lade general Berthier proklamere den romerske republik, den 15. Februar 98. Under umådelig jubel blev «frihedstræet» plantet på Kapitolium; på dets fodstykke stod efter Zoegas beretning disse fire indskrifter: «folkets selvmyndighed», «lighed under loven», «frihed og lighed», «religion og frihed». Berthier holdt indvielsestalen: «I ærværdige skygger af Brutus og Kato, modtager her på Kapitolium de frie Frankers hylding. Gallernes sønner bringer eder fredens oljegren for at genoprette frihedens altere, dem den første Brutus grundlagde!»

Zoega blev aldeles revet med. Alt hvad der var i ham af ungdoms begejstring for hin heltealder, mellem hvis ruiner han havde vandret i så mange år, luede op; hans stolte natur gennemglødedes ved tanken om at være «romersk borger», og han havde nogle af disse lykkelige

øjeblikke, som et gavmildt forsyn skænker ideale naturer som vederlag for så mange skuffelser og savn.

«Konsulatet er genoprettet», skriver han den 23. Marts til Münter — (han skriver nu italiensk, medens det stadig forhen var dansk), — «den interessanteste akt i de nærværende festligheder, sikkerlig de herligste som er bleven foranstaltede i Rom siden republikens dage. — I mange år har jeg skyet hver offenlig forsamling; men de sidste ting, som er forefaldne, er for interessante til ikke at bringe mig bort derfra; jeg søger underretning om alt og er tilstede overalt, hvor tilskuere overhoved har adgang». — Zoega var bekendt for sine frisindede meninger; han havde ofte forfægtet dem overfor Borgia, der selv var liberal, men på grund af sin stilling som kardinal måtte holde på det bestående. Det var derfor ikke så underligt at han blev optagen i det «Instituto nazionale», der samtidig oprettedes, ligesom alle de andre republikanske institutioner ved en fransk generals proklamation. Dette selskab for den nationale videnskab og konst var delt i en række (12) sektioner, hver på 3—4 medlemmer (ialt 40); den 9. omfattede historie og oldsager (Sezione di storia ed antichità) og dens medlemmer var Ennio Visconti, Gaetano Marini og Giorgio Zoega, senere også Gherardo De Rossi, efterat ridderen D'Agincourt havde afslået pladsen. Zoega var stolt af at være den eneste «oltramontano» på listen.

Han blev et af de ivrigste medlemmer. Der afkrævedes dem i et af de første møder en højtidelig ed som romerske borgere; den indeholdt bl. a. en forbandelse af hver slags tyranni og monarki. Mødet var stærkt bevæget, eden fremsagdes i kor eller dog under stor larm, hver medtog og udelod hvad han vilde. Zoega var reven med af øjeblikket; han glemte at han var dansk konsul, eller han agtede det ikke under de store omgivelser, og han troede at gøre nok ved ikke at fremsige nogen forbandelse

over kongedommet. Senere søgte hans fjender i den anledning at komme ham til livs i hjemmet, men man tog hans forklaring for god og ignorerede hans fejl. Han deltog iøvrigt jævnlig i institutets møder og oplæste flere afhandlinger af mythologisk indhold, knyttede til fortolkningen af gamle basrelieffer. De hørtes med overordenligt bifald og det besluttedes at lade dem trykke. Da han samtidig blev medlem af videnskabernes selskab i København, sendte han dem ligeledes hertil, hvor de oversatte på dansk optoges i selskabets skrifter.

Hvor fast grundet Zoegas anseelse her i hjemmet var, fik han også et andet bevis på i denne tid. Kardinalen Stefano Borgia havde ikke villet forlade Rom, ej heller nedlægge sin værdighed som andre havde gjort. Han blev da tillige med 5 kaldsfæller fængslet og ført ud over republikens område, til Livorno og Padova (8. Marts); han mistede alle sine indtægter. Zoega havde samme dag som han fængsledes modtaget hans manuskripter og forskellige andre kostbarheder, som skyndsomt var pakkede i sække for at reddes for fuldstændig adsplittelse; han vedblev at stå i forbindelse med sin landflygtige ven og modtog de mest fortvivlede breve fra ham; den stolte adelsmand og prælat så en vanærende fattigdom for øje, når han snart vilde have solgt sine sidste ejendele. Da skaffede Zoega hjælp fra Danmark. Forgæves henvendte på Münters anmodning Suhm og andre ansete mænd i forening med republikens afsending i København, Grouvelle, sig til direktoriet for at formilde Borgias skæbne. Da resolverede kongen under 29. Avgust 1798, at kardinalen skulde have en øjeblikkelig hjælp i et gratiale af 200 rdl., og fra samme dag en årlig pension af 800 rdl. (2560 kroner) af pensionsfonden for fortjente mænd, til tak for det venskab og den beskyttelse, han i åringer havde ydet danske mænd i Rom. Den stolte mand var reddet for den ydmygelse, som i hin tid traf

så mange af de store; han skrev ved efterretningen om den bestemmelse, som var tagen i København, til Zoega: — «Med denne post afgår mine takskrivelser. Overfor Dem vil vennen være lakonisk i taksigelser, fordi han vil være lang i sin taknemlighed for så megen hjertelig godhed».

Der syntes i virkeligheden at opgå en ny tidsalder for Rom med den unge frihed; den republikanske regering tog fat på offenlige arbejder, endog med videnskabelige formål, mange gamle misbrug fjernedes, det officielle kirkelige hykleri forsvandt og meget syntes at tegne til en ny frodig udvikling. Men der var ingen forberedelse gået forud. I Frankrig var revolutionen udsprungen af en længe udviklet gæring i sindene; i Rom indførtes den udefra og kunde kun holde sig ved ydre påvirkning. Da derfor den anden koalition imod Frankrig begyndte at vinde fremgang i Italien, medens Bonaparte kæmpede i Ægypten, var også den romerske republiks dage talte; Neapolitanerne besatte de syv høje og den nye pave Pius VII tog fat, hvor hans formand havde sluppet (30. September 1799); han befæstedes kort efter ved sit konkordat med Bonaparte.

Som vi alt har set lukkede man i hjemmet øjet for Zoegas holdning under disse begivenheder. Han var den eneste af de fremmede monarkiske magters repræsentanter, som var bleven i byen, ja han havde endog stadig trængt på at blive udtrykkelig akkrediteret hos republiken, og således få Danmarks anerkendelse af den. Han havde i sine breve omtalt forandringen med begejstring, daterede efter den republikanske kalender og kaldte sig selv «borger», sin veninde Frederikke Brun «citoyenne». Med sin fine skæmt kalder Borgia derfor også Zoegas hustru «cittadina», og som svar på hans begejstrede udtalelser om Grækernes frihedsexempel, siger han: «den græske historie er god og prægtig; men jeg véd ikke, om man finder det kapitel i

den, som jeg må foredrage Dem og som piner mig nat og dag, skønt jeg søger at skjule det så godt som muligt udadtil». — Hans tilbagetog efter restavrationen var hovedkulds og ikke ganske fri for et komisk skær. Vistnok havde han i lang tid været misfornøjet med tingenes gang, han forudså faldet; men han vovede ikke at skrive derom, da brevene læstes, og han sad således med sine heftige udtalelser fra den første tid uden at kunne forberede sine venner på et omslag. Det kom derfor med stor voldsomhed efterat krisen var overstået, og han er nu fuld af de bitreste klager over frihedsmændene og deres uforsvarlige regering. Nogen egenlig karakterløshed kan man ikke bebrejde ham, han havde lidt idealisternes sædvanlige skæbne; men denne ængstelighed og heftighed viser dog, hvor stærkt den romerske luft havde taget på ham også i den henseende.

Kort efter Neapolitanernes indmarche præsenterede Zoega sig for den kommanderende general som dansk konsul og blev venlig modtagen (18. Oktober). Han fik nu sendt den almindelige instrux, som pålagde ham regelmæssige indberetninger om handelens tilstand, de politiske og kommercielle forhold, pengenes skiftende kurs o. s. v. og han skyndte sig med at efterkomme de uvante pligter med hele den samvittighedsfuldhed, som han havde vænnet sig til i sine videnskabelige undersøgelser. Hans indberetninger, der endnu findes i kommerce-kollegiets arkiv, er klare, udtømmende og lærerige. Man ser at han har benyttet sine bekendskaber i Rom til at skaffe sig forbindelser med dygtige købmænd, for af dem at modtage underretning om de ting, han ikke selv forstod sig på. Strax i sit første brev af 15. Februar 1800 giver han en nøjagtig udsigt over pengevæsenets tilstand under og efter revolutionen. Han skriver 14 dage efter til Frederikke Brun om dette lille arbejde og udtaler den formening, at det

turde fortjene en plads i tidens annaler. «Jeg arbejder nu på en detailleret oversigt over dette lands handel, med hensyn til hvad der herfra kunde udføres til Danmark og hvad der derimod kunde indføres igen. — Danmark har hidtil ingen direkte handel havt med Rom, men det forekommer mig at være utvivlsomt, at den måtte kunne indføres til fordel for begge lande. Jeg har begyndt at stifte bekendskab med flere herværende købmænd og nu er det nødvendigt, at jeg kommer i brevvexling med en eller anden i København eller i Norge, der kunde være oplagt til spekulation og foretagender».

Resultatet af disse betragtninger nedlagde Zoega i to breve, af 15. og 29. Marts; han mener at den handel, som nu drives over Livorno og Genova måtte kunne føres direkte til Kirkestatens havne; fra Norge vilde der kunne indfores jern og fisk, fra Danmark læder og lærred; af udførselsgenstande kan han derimod kun nævne antiker, malerier og kopier. Ved siden af denne officielle fortsætter han en tilsvarende korrespondance med Frederikke Brun. Hun vilde strax gøre en grosserer i konstfaget af ham, med «klassiske malerier og antike statuer»; det indlod han sig ikke på: «men til at anlægge en handel med galanterikonstsager, f. ex. kobberstik, akvareller, kolorerede tegninger, små mosaiker, skårne konkyllier, glasvarer, vaser, nips, alle slags kopier efter antiker o. desl., dertil kunde enhver være god nok, som havde en mådelig kapital mellem hænder, og der vilde, tror jeg, kunne påregnes en sikker og betydelig indtægt. De vil mindes hvor meget jeg forhen har været imod al den slags, men tiden gør os klogere; jeg har været på det punkt, hvor jeg intet så for mig uden mangel og nød; nu kunde jeg have lyst til at blive rig!» Oprettelsen af en egenlig handel var nu vel ikke hans fulde alvor, men han tænkte dog på at skaffe sig en slags kommissionshandel med bøger, konstsager o.l. Heller

ikke dette kom dog nogensinde til udførelse, og de tjenester han efter som før gjorde alle dem, han kom i berørelse med, vedblev at være vennetjenester.

Heller ikke lykkedes det ham at henvende andres opmærksomhed på den romerske handel. Hans bestræbelser gik derfor især ud på at skaffe vicekonsuler i de to havnestæder, Civita vecchia og Ancona, hvor danske og norske skibe hidtil havde måttet nøjes med de af den pavelige Camerlengo beskikkede agenter for de nordlige (protestantiske) folk. Zoegas personlige forhold til magthaverne i Rom, støttet til Borgias indflydelse, sejrede dog snart over alle de vanskeligheder, som på forskellig måde lagdes i vejen for en fordelagtig ordning heraf; det lykkedes ligeledes begge steder at finde mænd, som kunde og vilde påtage sig de temmelig tarvelig aflagte bestillinger. Den 5. September 1800 kunde han indberette at Agostino Betti foreløbig var beskikket til vicekonsul i Civita vecchia, og den 16. Oktober 1801 beskikkede han Schweizeren Leonhart Hoffmeister i samme egenskab i Ancona. Den 7. November 1801 indberetter han, at begge med de sædvanlige formaliteter var anerkendte af den pavelige regering, og kommerce-kollegiet meddeler ham derpå under 16. Januar 1802, »at hr. agentens ivrige bestræbelser — ikke ere undgåede dette kollegii opmærksomhed», og at samme kollegium »ikke har skullet undlade at tilkendegive ham sin fuldkomne tilfredshed med hans i den henseende for handelens tarv udviste nidkærhed». — Dermed er da også Zoegas historie som konsul og agent skreven.

Strax efter republikens undergang vågnede igen hans længsel efter hjemmet med fornyet styrke; han trængte til ro, til landlivets stilhed, til venner og frænder, han havde en følelse af at han begyndte at blive gammel. Vi skal dog ikke gentage disse klager og disse ofte rørende udbrud af hjemvé, da vi alt ofte nok har dvælet ved de

skiftende stemninger i hans sind, men kun kortelig fortælle, hvorledes han blev professor i Kiel uden dog nogensinde mere at forlade Rom.

Fredrik Reventlov af Emkendorf, Zoegas ven fra opholdet i Rom, var kurator for universitetet i Kiel og havde i længere tid havt sin opmærksomhed henvendt på det ønskelige i at få en fremragende docent i gammel filologi knyttet til den lidt forsømte højskole. Især mindede digteren Voss, Homers oversætter, som nu levede i Eutin, ham jævnlig om at han ikke burde lade sine studenter helt nedsynke i barbari og vandalisme. Da derfor Zoegas fornyede ønske kom ham for øre gennem Münter, opfordrede han ham ad samme vej til at indsende en ansøgning til kongen (25. November 1800). Dette skete den 18. Marts 1801; han ledsagede den med et brev til kommerce-kollegiet, som han bad om at anbefale den, idet han henstillede til dets afgørelse, «om det må ansés for bedre, at jeg kontinuerer i mit nærværende embed, da dets beslutning skal være en lov for mig, og jeg i enhver post, hvor fædrenelandets forstandere tro at kunne bruge mig, ej nogensinde skal undlade at anstrænge mine kræfter til mine pligters opfyldelse». Først efterat ansøgningen var afsendt opkom de mange betænkeligheder, som måtte knytte sig til den. Han gjorde især dette skridt for sine børns skyld, for at de kunde få en bedre opdragelse og for at de og deres moder ikke skulde stå forladte ved hans død. Münter var især ivrig for at få ham tilbage, ligeledes Adler, der nu fra professor i København var bleven generalsuperintendent i Slesvig; andre havde større eller mindre betænkeligheder, både for hans helbreds, hans studiers og hans families vedkommende; selv Esmarch, med hvem han nu igen efter 17 års afbrydelse trådte i brevvexling, turde ikke råde ham til at vove forsøget. Men Zoega selv holdt hårdt på det, og i og for sig var sagen let at

sætte igennem, thi, som Esmarch skriver, den samlede familie Reventlov-Schimmelmann-Bernstorf stod i spidsen for næsten alle kollegier og den havde han for sig. Da Münter fortæller ham, at sagen fra tyske kancelli er gået til finanskollegiet, tilføjer han at Schimmelmann her er minister, og de deputerede er Wendt, en ven af den afdøde Johan Zoega, Tetens, hans (Münters) svoger Eggers og Zoegas ven fra Göttingen Kr. Birch. Den 14. April 1802 udnævntes Zoega altså til professor i arkæologien og tillige til overbibliothekar ved universitetet i Kiel; hans løn skulde bestå i 400 rdl. af universitetet (som bibliothekar), tilligemed 60 rdl. huslejegodtgørelse og den professorerne tilståede toldfrihed, der regnedes til en 40 rdl., dertil 500 rdl. af finanskassen; ialt en 1000 rdl. (3200 kroner). Til hjemrejsen bevilgedes 800 rdl.

Zoegas glæde over denne afgørelse var stor. Han vilde indrette sig helt på dansk ved sin hjemkomst. Søsteren Ulrikka, der var i huset hos den yngre søster Henriette, gift med kammerråd Hak Kampmann på Sneumgård i Vardeegnen, vilde han opfordre til at overtage husets styrelse, ligesom han gjorde regning på at finde en støtte hos sin slægt også i økonomisk henseende. Han skrev til underbibliothekaren i Kiel, Kordes, der var bestemt til væsenlig at beholde embedets byrder, medens man for Zoegas vedkommende kun gjorde regning på ledelsen af nye anskaffelser. Endelig skrev han en forelæsning over den græske mythologi på tysk, uden al tvivl bestemt til at holdes i Kiel i det første halvår; den findes iblandt hans papirer.

Men vanskelighederne ved at komme bort fra Rom var større end Zoega havde ventet. Efter svage folks vis havde han afgjort alt for at binde sig selv, før han meddelte sin hustru og Borgia noget om det, han håbede da lettere at kunne besejre deres modstand. Borgia blev dybt

bedrøvet ved at høre hvad der var bestemt; men da han så udnævnelsen, var der jo intet derved at gøre. Kun ét modsatte han sig bestemt: at hans ven rejste samme sommer for at tiltræde sit embed til Mikkelsdag, således som det var bestemt; det vilde være det samme som at gå den visse død imøde. Hvor velbegrundet nu end denne indsigelse var, så blev den dog begyndelsen til en fuldstændig opgivelse af det hele. Tilladelsen til at blive til næste forår blev given; Borgia havde til overflod skrevet til kronprinsen om det, både denne og Reventlov skyndte sig med at give deres samtykke.

Men så kom signora Maria. Hvor ofte hun end i tidligere tid havde ønsket at komme i en betrygget stilling i Danmark, så vilde hun nu slet ikke give sit minde dertil. Zoega tænkte da en tid på at lade hende og døtrene blive i Rom og selv med sin søn at gå til Kiel; men herimod rejste der sig atter store økonomiske betænkeligheder: «Jo mere jeg tænker derpå», skriver han til Münter, «jo mere taber jeg mig; jeg er uheldig i alle ting». Han bad pāny om et års udsættelse, også det tilstodes ham. Endelig den 23. Marts 1804 skrev han til kronprinsen for at bede ham om at tage udnævnelsen tilbage. Han fremstillede sine grunde for dette ønske, sit stadig svagere helbred, nødvendigheden af at dele familien for det tilfælde at han selv vilde gå til Kiel, og han lover for fremtiden med dobbelt iver at tage sig af sine landsmænds og sit fædrelands sag dèr hvor han er. «Deres kongelige højhed ville allernådigst tilgive», således ender han, «at jeg så åbenhjertig har turdet frembringe for Dem mine ønsker, men Deres mildhed er mig borgen for at De gerne antager sig en bekymret husfaders tarv, der ingen anden beskytter har i denne verden end Danmarks elskede kronprins, som stoler på sammes ædle hjerte og på den overbevisning, at fædrenelandet ej besidder nogen

mand, som ivrigere ønsker dets vel og fremme, og som villigere skulde tragte at bidrage til samme, når vor faderlige regering vilde benytte hans svage evner. Jeg tilhører Danmark, og med højeste glæde vil jeg hellige det mine sjælskræfter, mine i en så lang række af år gjorte erfaringer og mine møjefulde literæriske arbejder».

Allerede den 25. Maj faldt kongens resolution herpå i det gehejme statsråd på Frederiksberg slot: Zoega skulde beholde de 500 rdl. af finanskassen, og det skulde tages under nærmere overvejelse, hvorledes der skulde forholdes med universitetets tilskud til hans løn. Og under 24. Avgust næstefter resolveredes på samme måde og på samme sted, at også de 400 rdl. skulde udredes af samme kasse: «med hensyn til den nytte, Vi vente at professor Zoega ved sit ophold i Rom vil stifte for de filologiske og arkæologiske videnskaber i almindelighed, og det gavn, danske rejsende videnskabsmænd og konstnerne i særdeleshed ville kunne høste af hans kundskaber og vejledning». Tilladelsen til at forelægge kongen denne resolution til underskrift var given Schimmelmann i en billet af kronprinsen, dateret Louisenlund, den 15. Avgust; det hedder her: «at professor Zoega i Rom som en lærd der gør fædrenelandet gavn og ære, af fondet til fortjente personers belønning endvidere kan erholde de fulde 400 rdl. årlig, som han taber ved at være nødt til at frasige sig professoratet i Kiel».

Universitetet fik i erstatning for sit tab ved uden vederlag i et par år at have betalt Zoegas løn, de 800 rdl. som var bevilgede til rejsepenge. — Som konsul havde han fået en eftermand i den af ham ansatte vicekonsul i Ancona, Leonhardt Hoffmeister (i December 1802). Samtidig blev baron Schubart, den danske afsending i Neapel, udnævnt til «general-handels-intendant i de italienske havne» og høstede altså ligeledes fordel af Zoegas for-

bindelser; han blev til gengæld en ivrig beundrer og nidkær ven af den stille videnskabsmand og konstelsker, og forholdet til ham blev i de følgende år af voxende betydning for Zoega, indtil det efter hans død trådte i forgrunden ved spørgsmålet om børnenes forsørgelse.

Zoegas glæde over endelig at være kommen i en fuldkommen uafhængig stilling var stor og ytrede sig uforbeholdent. Allerede efter afgørelsen med de 500 rdl. skriver Schubart til Thorvaldsen (2. Juli 1804): «Vor gode og værdige Zoega er såre glad, thi kongen tilstår ham at blive i Rom o. s. v. — Nu begriber De vel at manden er glad». Efter at have modtaget den sidste resolution skriver han til en (unævnt) ven i København: «Den kongelige resolution har overrasket mig, jeg troede ikke mine egne øjne; jeg har læst den atter og atter, og det er næsten først nu, da jeg afskriver den til Dem, at jeg ret overbevises om, at man har villet tilstå mig alt så fuldt og ubetinget, hvad jeg kunde ønske. Det er hr. v. Schubarts værk og det er lykkedes ham at gøre et menneske lykkeligt langt ud over hans forhåbninger: det er en tilfredsstillelse for ham, hvis følelse må overgå alt hvad jeg vilde have kunnet sige ham for at udtrykke min taknemlighed».

Samme år som Zoegas sidste levetid sikredes ved kronprinsens højmodige beslutning at lade ham beholde sin fulde professorløn, uden al kræve andet af ham end fremdeles i Rom at virke til hæder for sit fædreland, bortrev døden hans faderlige ven kardinal Borgia. Meget mod sin vilje nødtes han til at forlade Rom for at deltage i Napoleons kroning til de Franskes kejser; han kom kun til Lyon, hvor han døde den 23. November 1804, 73 år gammel. Hans minde hædredes i Danmark, der til det sidste havde ydet ham den éngang tilståede pension, af hans yngre venner, Fredrik Münter og Nils Schow, ved skildringer af hans levned og fortjenester af dem og deres

landsmænd; begge tryktes i månedsskriftet «Minerva». Münter kalder ham Italiens største prydelse og Schow knytter Zoegas ros til Borgias: «Zoegas blik ind i oldtidens hele væsen gik dybt og var vidtomfattende, hans fine kritik gav ham rigtige grundsætninger og han behandlede det hele antikvariske studium med videnskabelig ånd. — Derfor var og Zoega efter Borgias egen dom verdens forste mand i alt hvad der på nogen måde kan henføres til arkæologi som videnskab: at denne kardinalens dom er rigtig, har Zoega selv i sine skrifter tilstrækkelig bevist». Kardinalens brodersøn og arving Camillo Borgia blev efter eget ønske udnævnt til dansk gehejme-legationsråd og kammerherre, således at meddelelsen derom officielt gjordes ham af Zoega, for hvis skyld udnævnelsen fandt sted. Han var iøvrigt en ubetydelig mand.

Om kardinalens iver for videnskaben og hans elskværdige karakter findes der hos samtiden kun én dom, han overgik i den henseende langt alle sine standsfæller. Den tyske digter J. G. Seume fortæller et betegnende træk om ham i sin «Spaziergang nach Syrakus», brev fra Rom, forår 1801. Han havde havt brev mėd til ham og modtoges særdeles venligt, de forte samtalen på latin. «Et ord tog det andet, jeg måtte fortælle ham et og andet om mit krigstog til Amerika — (han var af kurfyrsten af Hessen bleven solgt til England og havde deltaget i kampen mod kolonierne) — og mit ophold i Polen, og den gamle herre faldt mig om halsen og greb mig i et udbrud af jovialitet ikke blot om hovedet, men endog i ørerne. En gammel pavelig general stod hos, og vi lo et hjerteligt trio, idet jeg istemmede så beskedent som muligt». Den fornemme æsthetiker og statsmand Wilhelm v. Humboldt derimod siger, at Borgia slet ikke var interessant i omgang; hans interesse for videnskaberne gik ikke ud over hans eget museum og man kunde ikke komme til nogen

ordenlig og alvorlig samtale med ham. Da han imidlertid har en lignende dom om Zoega, må man vel antage at han selv havde sin rigelige del af skylden.

At Zoega tabte såre meget ved Borgias død behøver ej at siges; han følte nu dobbelt sin ensomhed, sin svaghed og sin nære død. Historikeren Engelstoft giver omtrent samtidig et lidet trøsteligt billed af hans tilstand; han skriver den 21. Juli 1804 til Nyrup: «Z. er nu meget svagelig, især er hans øjne og mave i slet stand. Huslig glæde har han ikke, da han drages med en slemme kælling, mod hvilken neppe koptiske kvarter kan befæste hans tålmodighed. Til Danmark agter han ikke at gå, hverken vil la padrona, heller ikke tåler hans helbred det. Havde han, som hans kone selv ofte fortæller ham, han burde gjort, taget sig en god dansk pige, havde han uden tvivl været lykkeligere. — Han ansés for den lærdeste mand i Rom, som han også er». Det blev dog ikke bedre, da denne padrona kort efter faldt i en håbløs sygdom, som efter et års forløb gik over til brystsyge; det gik op og ned, indtil hun endelig i Januar 1807 bukkede under for sine lidelser. Alt var nu øde og sørgeligt omkring den 51 årige mand, der følte sig som en olding. Da kaldte en lykkelig stjerne ham ud af disse åndsfortærende forhold, netop som de syntes helt at skulle overvælde ham.

Ingen gren af oldgranskningen havde i den grad havt Zoegas uafbrudte interesse som de antike basrelieffer. I dem forenedes konstens fremstilling med den mythologiske tanke, oldtidslivets forhold gennem alle trin, fra det huslige og daglige livs sysler til de højeste menneskelige anliggender. Han havde i mange år været utrættelig i at undersøge alt hvad der i den retning fandtes i Rom og omegn, og da han skulde holde foredrag i det nationale institut tog han sine emner fra dette område. Men en større literær virksomhed på dette grundlag var det aldrig lykkedes ham

at udfolde, Borgias interesse gik i en anden retning og Zoega havde ikke været energisk nok til selv at vælge sit arbejde. Nu syntes han at skulle gå i graven med hele den skat af viden, som han ejede på dette område; kun Thorvaldsens geniale basrelieffer syntes at skulle vidne for eftertiden om, hvad hans lærer i den retning havde tænkt og set.

Da kom Pietro Piranesi, den berømte kobberstikker Gianbattistas søn, på den tanke at udgive de i Rom tilstedeværende basrelieffer i kobberstik af Tomaso Piroli, og han opfordrede Zoega til at skrive en forklarende text. Aftalen herom blev gjort den 16. Marts 1807, foreløbig på et år; der skulde hver måned udgives et hefte med 6 tavler, honoraret sattes til 5 scudi heftet. Zoega glemte alt andet over dette uventede hverv, som på éngang stillede ham ved sine ønskers mål. Der tryktes subskriptionsindbydelser og han sendte dem omkring til sine mange venner og velyndere, som alle delte hans glæde; i åringer havde man jævnlig opfordret ham netop til dette arbejde, uden at han havde havt mod til at påbegynde det. «For øjeblikket drømmer jeg kun om basrelieffer», skriver han til baron Schubarth, idet han beklager at måtte afslå en indbydelse til at tilbringe sommeren hos ham på det dejligt beliggende Montenero ved Pisa. Denne sysselsættelse holdt Zoega fast til det sidste; der udkom ialt 115 tavler, de sidste efter hans død uden text. Dermed var alle basrelieffer i Palazzo Albani og Villa Albani udtømte, det var to anselige folianter, men dog kun en tolvtedel af hvad der fra først af var påtænkt. Værket fandt ikke den forventede understøttelse og Piranesi besluttede derfor at stanse med disse to bind, som udgjorde en helhed for sig. Det var Zoegas ypperste arbejde og et epokegørende værk i oldgranskningens historie. Med rette skrev biskop Münter, da kongen forlangte at høre hans mening om

hvorledes børnene burde forsørges: «Han blev bortrevet midt under store og vigtige arbejder. Det værk, han var sysselsat med, kunde formedelst tidernes omstændigheder ikke erholde den omfang han havde bestemt det; men den del, han selv har udført, er et mesterværk».

Zoegas kræfter var udtømte i dette ihærdige arbejde, og fædrelandets sorg lagde ham i graven. Ved den første efterretning om det engelske overfald følte han sig alt bittert truffen. «Siden disse sidste efterretninger er ankomne», skriver han til Schubart, «er mit hoved væk, jeg kan ikke udrette mere. — Vort stakkels fædreland; efterat det i så mange år har iagttaget den strængeste nevtralitet, efterat det har optaget begge parter som venner og har behandlet dem derefter, skal det blive et offer for to folks ærgærrighed, som til trods for os selv vil bruge vore midler, det ene imod det andet! Så er der da ingen retfærdighed mere, ingen folkeret, intet, hvorpå en ærlig mand kan grunde sine fremtidsplaner. Deres sjæl vil være sønderreven ligesom min; det er umuligt endog blot nogenlunde at være rolig i slige øjeblikke». Schubarts næste brev gav Zoega nyt mod, han meddelte det til alle landsmænd, som fandtes i Rom: «Thorvaldsen er kommen hjem fra landet for to dage siden. Hans melankolske sind gør, at han ved denne lejlighed er mere nedbøjet end de andre. Så lidt mod jeg end selv har, — thi jeg er det mest ængstelige menneske på jorden, — gør jeg mig dog umage for at indgyde ham noget».

I det følgende år fulgte han kun tildels begivenhedernes gang; der fandtes i Rom ingen politiske blade og Zoega var efterhånden bleven ligegyldig for de store begivenheder, som efterhånden forandrede Evropas udseende. Tysklands gentagne ydmygelser, rigets opløsning og deling, Preussens nederlag og det franske herredømme helt over mod Elbe havde ikke forstyrret hans sinds ligevægt, han

nævner aldrig disse begivenheder i sine breve. Hans tyske læge og ven Kohlrausch fremhæver dette stærkt: »han var kommen til en ligegyldighed (m. h. t. verdensbegivenhederne), der kun undtog hans danske fædreland, som han var taknemmelig hengiven, og hvis nuværende ulykkelige tilstand, som han netop før og under sin sidste sygdom fik detaillerede efterretninger om, blev en af de virksomste blandt de moralske foranledninger til hans død«.

Den sidste vinter havde været temmelig anstrængende for Zoega, før jul led han meget af kulden og børnenes sygdom berøvede ham atter mangen nats hvile. Hans sidste brev til Münter, af 28. Dec., bærer vidne om det tungsind, som fulgte med hans legemlige afkræftelse. Efter at have fremsat sine klagemål udbryder han: »Man vil sige mig at det er min skyld, såsom jeg har villet blive her, og jeg har intet at svare derpå: thi om jeg sagde, det er alene her hvor jeg kan gavne noget, vil man svare at jeg intet gavner, og derom er jeg selv mere overbevist end nogen anden. Til min ulykke har jeg for sildig indsét, at oldtidsgranskning kun er tidsfordriv, måske tidsspilde: jeg har længe drømt at den havde en højere bestemmelse, men skulde den og have den, kan den ej opnås, inden de mennesker, af hvilke de øvriges skæbne hænger, indsé den, og det vil aldrig ske. Forlad mig, at jeg udøser alle disse melankolier for Dem: jeg forudsætter, at De endnu, skønt bisp, er min gamle ven og endnu erindrer Dem de bedre dage vi i Rom levede sammen«.

I slutningen af Januar 1809 blev han syg og måtte den 1. Februar blive liggende. Kort efter indfandt der sig feber og uden at han selv anede det, begyndte lægen at forudsé faren; han tog en udmærket romersk læge (Dr. Lupi) med på råd, og hans venner vågede nu hos ham nat og dag. Især viste Thorvaldsen ham en rørende hengivenhed; han forlod ikke mere sin vens sygestue fra

det øjeblik det blev klart for ham, at dette var døden. Også malerne Wahl og Lund var som oftest om ham. Zoega lå imod slutningen stille hen, med lukkede øjne, men med fuld bevidsthed. Da lægen spurgte ham, om han ønskede en skriftefader, svarede han hurtig og alvorligt: nej! Sognepræsten kom dog tilstede og en kapuciner gav ham absolutionen. Han døde fredagen før fastelavn, den 10. Februar 1809, op ad formiddagen. Hans ansigt antog kort efter døden sine sædvanlige rolige og venlige træk, og Thorvaldsen tog da en maske af det, hvorefter han senere tegnede det smukke billed, som i kobberstik blev føjet til andet bind af Bassirilievi di Roma. Den følgende søndag blev liget højtidelig udstillet i sognekirken S. Andrea delle Fratte; der blev læst sjælemesser over ham og ved middagstid jordfæstedes det i selve kirken.

Zoega havde den lykke at dø midt i sin hæder, i sin manddoms fulde kraft. Fjorten dage før sin død var han på kongens fødselsdag i danebrogsordenens kapitelsmøde bleven udnævnt til ridder. Efterretningen derom nåede ham ikke. Et par måneder efter hans død kom Oehlenschlæger til Rom og blev optagen i den kreds, Zoega havde omgåedes: fru Brun, Thorvaldsen, Koes o.s.v. Atter et par måneder efter ankom Brøndsted fra Paris, på rejsen til Grækenland. Det var den nye tidsalders mænd i vort fædreland; Zoega skulde ikke opleve at vise disse mænd omkring på skuepladsen for sine møjsommelige studier. Han kom heller ikke til at føle savnet af dem og al den uro, som deres ungdom vilde have vakt i hans sind, lænket som han var til sin klippe, medens den ene drog mod nord, den anden til skønhedens hjemsted. Den tungsindige gransker, der som yngling havde omfattet alle tider og alle slægter med sin stærke tanke, der havde næret sin sjæl med de højeste idealer og trofast stræbt efter at virke-

liggøre idetmindste enkelte af dem, han var forinden stedet til hvile i sin romerske sognekirke.

Thorvaldsen og hans norske ven Brown tog sig af Zoegas efterladte bo; Frederikke Brun tog foreløbig den mindste datter til sig, sønnen og den ældste datter sattes i huset hos en familie Labruzzi, som havde stået i venskabsforhold til forældrene. Der fandtes en stor mængde papirer, overvejende af videnskabeligt indhold, de pakkedes i en kuffert og overgaves til den preussiske minister Wilhelm Humboldt, hos hvem dr. Koes kort efter på Schubarts anmodning optog en nøjagtig fortegnelse over dem. Bogsamlingen vurderedes af en tilkaldt kyndig mand til 136 scudi, men solgtes for 56, «da de for det meste var uafsættelige»; det øvrige bohave var ikke betydeligt. Thorvaldsen opgjorde sit regnskab med 343 scudi indtægt og 313 scudi begravelsesudgifter. Derimod fandtes der, som alt forhen omtalt, i en bordskuffe c. 3200 scudi i guld, som foreløbig overleveredes til en bankier. Schubart overtog derefter som dansk afsending det hele bo (3315 scudi) og indsattes kort efter af børnenes farbroder Karl Zoega på Stenderupgård til deres formynder. Forhandlingerne om de efterladte håndskrifter førte til et kongeligt reskript af 2. September, hvorefter de købtes af staten, imod at børnene beholdt faderens hele pension; sønnen Fredrik, der var en halv snes år gammel, skulde beholde de 500 rdl. til sit fyldte 21. år, de to døtre Lavra og Emilie fik hver 200 rdl. indtil deres giftermål og løfte om en medgift på 1000 rdl. Dette højmodige løfte blev ærlig opfyldt. Lavra var ved faderens død 23 år gammel og aldeles forsømt; hun blev kort efter forlovet med en vis Laieté, elev af det franske akademi i Rom; men han kunde ikke opnå sine forældres tilladelse til ægteskabet. Senere var hun en tid i huset hos Schu-

bart, indtil hun 1817 ægtede en underordnet bestillingsmand i Pisa ved navn Salvador, med hvem hun levede i et højst uheldigt ægteskab. Hun fik sin pension indtil bryllupsdagen og sin fulde medgift. De to yngre børn kom i huset hos fru Brun (Emilie) og baron Schubart (Fredrik). Deres opdragelse var aldeles forsømt, men kom nu i gode hænder. Emilie var senere en tid i huset hos etatsråd Nissen, derpå hos sin farbroder på Stendrupgård; hun vedblev bestandig at stå i nær forbindelse med fru Brun og hendes slægt, var aldrig gift og beholdt pensionen indtil sin død 1868.

Fredrik Salvator sendtes efter en grundig forberedelse i Schubarts hus til skolen i Prato, den bedste i Toscana, hvor han var i huset hos forstanderen abbate Bertini. Derfra kom han til universiteterne i Giessen og Göttingen og endelig til Paris. Han ansås for meget begavet og lagde sig efter mathematik og naturvidenskaber. Han var født den 25. Januar 1798 og pensionen var altså udløben i året 1819, men efter ansøgning af Nissen forlængedes den først for $2^1/_2$ år og senere i 3 år til. Endelig i året 1827 kom han til Danmark; han medbragte de bedste anbefalinger fra Paris og H. C. Ørsted sluttede sig til dem, da han kort efter ansøgte om pengehjælp til oprettelsen af kemiske fabriker. Ørsted lagde megen vægt på at få dette igang; han efterviste for kommerce-kollegiet hvor mange penge der gik ud af landet blot for svovlsyre, og hvor nyttigt det vilde være også for andre fabrikationsgrene, om vi selv kunde frembringe disse produkter. Da kollegiet ikke kunde indlade sig på større pengelån, gik Zoega i kompagni med grosserer Josef Owen og ansøgte i forening med ham om at få 10 års eneret på tilberedelsen af visse kemiske produkter, toldfri indførsel af visse råprodukter o. s. v. Ørsted rådede kollegiet til kun at beskytte svovlsyre-tilvirkningen og dette svar blev da med-

delt dem (29. April 1828). Dermed faldt sagen bort. Nogen tid efter indgav Zoega en ansøgning til kongen, hvori han meddeler, at han har hustru og børn i Paris; at han har ønsket engang helt at knytte sig til sin faders fædreland, som han også betragter som sit, men at det ikke har været ham muligt at bryde sig en vej; han har kun kunnet skaffe sig gæld under sit toårige ophold i Danmark. Nu er han bleven kaldet til lærer i mathematik ved det berømte institut, som v. Fellenberg har oprettet i Hofwyl, og han beder derfor om en kongelig understøttelse til at drage derned. Ørsted, Forchhammer, Brøndsted og flere andre anbefalede denne ansøgning. Ved reskript af 11. November 1828 tilstodes der ham derpå 300 rdl. — F. S. Zoega levede endnu i året 1870 som professeur i staden Beauvais, departement Oise i Frankrig, og bevarede da endnu sit gamle fædreland i taknemlig erindring.

V.

ZOEGA SOM OLDGRANSKER.

Værket om de ægyptiske kejsermønter blev det første, som så lyset fra Zoegas hånd, det blev hans adkomst til at regnes med blandt tidens første oldgranskere. Montvidenskaben var jo den første, han havde dyrket med methodisk strænghed, den kunde skarpt begrænses og gav dog en vid mark for historiske og mythologiske studier. Bogen blev dog ikke hvad han havde tænkt, indledningen til en større fremstilling af den historiske udviklingsgang, eller som han siger: første kapitel i en menneskehedens historie, og den var under udarbejdelsen jævnlig genstand

for hans egen højeste lede. Som vi har set udarbejdedes den første fortegnelse over Borgias mønter alt i året 1783, der var da en 400 stykker, og det var ingenlunde noget vanskeligt arbejde for en mand med Zoegas kundskaber at ordne og beskrive dem. Men efterhånden voxede tallet til det dobbelte og tredobbelte, andre kom til i Paris, og han kuldkastede den ene gang efter den anden alt hvad han havde ordnet og opstillet. Han indså nødvendigheden af at kende de ægyptiske oldsager ved siden af de græske, thi symboler fra begge disse områder var jævnlig blandede sammen på mønterne; vi ser ham derfor også i efteråret 1784 optage fortegnelser over hvad der af ægyptiske ting fandtes i Velletri. Endvidere lærte han koptisk, Ægypternes nyere sprog, efter hans egen mening det vanskeligste af alle. Han drev det heri så vidt, at han, idetmindste senere, uden sammenligning var den af de dalevende, som var bedst bevandret i det.

Samlingen var nu voxet til ialt 1250 stykker og trykningen af hans skrift begyndte. Mønterne var ordnede efter tidsfølgen, de udgjorde en næsten uafbrudt række fra Antonius og Avgustus til Diocletianus; de var stukne på 22 kobbertavler. Gengivelsen af præget var fortrinlig, den var udført under Zoegas stadige tilsyn og han fik her lejlighed til at gennemføre de kritiske principer, som han strax ved sin første sysselsættelse med denne videnskab havde opstillet. Møntbeskrivelsen er kort, klar og skarp i sine udtryk og dog udtømmende; dertil er føjet vidtløftige anmærkninger af det mest mangeartede indhold, en hel lang række afhandlinger vedrørende ikke blot Ægypternes, men også Romernes og Grækernes historie, religion, sprog og geografi, således som det rige emne førte det med sig. Bogen er trykt i stor kvart og har godt 400 sider text; den er affattet på latin.

Endelig i slutningen af året 1787 var trykningen til-

endebragt. I en kort og fortrinlig affattet fortale gør Zoega rede for arbejdets tilblivelse; han påpeger selv dets mangehånde fejl, det umodne i opfattelsen og det ufærdige i enkelthederne, medens han i stærke udtryk fremhæver Borgias fortjenester af videnskaben og gavmildhed mod ham selv. Af de samtidige breve ses det, at han alt tildels var ligegyldig for emnet og at han nu vilde have behandlet det anderledes eller helt have afholdt sig fra det.

Noget af denne lede er jo et almindeligt forfatterkors, selv det kæreste arbejde får noget af den. Men Zoega var særlig uheldig stillet; »som De véd«, skriver han til Andreas Birch, »forstår jeg aldrig at finde den gyldne streg, ved hvilken alle kloge folk stanser, — jeg har derfor kastet mig ind i et hav af arbejde«. Fejlen lå måske endnu dybere. Zoega manglede i det hele den formende evne; selve arbejdet var alt for ham, arbejdet i det enkelte; at udgranske sammenhængen, forstå det givne, gennemskue emnet, deri levede han. Den tilsvarende trang til at samle, forene, fremstille, ligesom genføde det optagne, følte han i langt ringere grad, og uden trang er der på dette område ingen evne. Dette må ingenlunde misforstås således, som om han ikke selv så nogen dybere sammenhæng eller nogen helhed i det spredte, intet er tværtimod vissere end at hans sjæl var opfyldt af store billeder og store udkast; men mellemleddet manglede, den virkelige udformning af granskningens håndgribelige resultater. Han minder i den henseende om visse digtere, der nedlægger høje ideer i et genstridigt sprog, der har et skarpt blik for menneskenaturens ejendommeligheder, uden at være istand til at finde det harmoniske mellemled mellem gengivelsen af enkeltheder og udtrykket for de alt overvældende ideer. Men der vil altid være nok i slige mænds skrifter, som bærer vidne om, at denne mark ikke er pløjet med almindelige stude, men med solgudens hellige dyr.

Værket om kejsermønterne modtoges ikke blot i Rom, men overalt i den lærde verden med den største anerkendelse. Da forfatteren overrakte hans hellighed pave Pius VI et exemplar af det, viste han ham megen nåde og forærede ham et par guldmedaljer; han underholdt sig længe med ham og opfordrede ham til at beskrive de ægyptiske obelisker, som han var ifærd med at lade opstille. En sådan opgave faldt netop sammen med hvad han selv havde ønsket, og den omstændighed at paven havde givet ham et hverv, var desuden tilstrækkelig til at henlede opmærksomheden på ham og skaffe ham adgang overalt hvor han for sine studiers skyld kunde ønske det.

Men også de videnskabelige avtoriteter i Tyskland forstod at sætte pris på hans skrift. Joseph v. Eckhel i Wien, «numismatikens Linné», var henrykt over det bidrag han her uventet fik til sin almindelige mønthistorie, medens Zoegas dristige forsøg på at løfte noget af det slør, som skjulte Ægypternes oldtid, foruroligede ham; det gik ud over hans synskreds. Da Nissen nogle år efter kom til Wien som legationssekretær fandt han den venligste modtagelse af Eckhel, såsnart denne hørte at han var en frænde af Zoega; han var helt begejstret for ham, skriver han til sin fætter. I sit berømte værk: Doctrina nummorum (8 bind, 1792—98) nævner han Zoega med megen ros ved hver passende anledning.

Ikke mindre var Heyne optagen af dette værk, som på mange måder greb ind i hans studier. Han anmeldte det i sit højt ansete tidsskrift «(Göttinger) Gelehrte Anzeigen», og var ligesom Eckhel stolt af at kunne tælle Zoega blandt sine disciple; dog var også han ængstelig ved at se ham gå så langt tilbage i tiden og indlade sig på så vanskelige emner. Den udførligste omtale fik bogen dog i det af Heynes disciple T. C. Tychsen og A. H. L. Heeren udgivne tidsskrift «Bibliothek der alten Literatur

und Kunst» (Göttingen). Tychsen (dansk filolog), gav her endog et vidtløftigt uddrag af alt hvad der vedkom den ægyptiske religion og gjorde således resultaterne af Zoegas granskninger i den retning almen tilgængelige. Overalt havde han på dette område ryddet fordomme til side, fremdraget nye kilder, kastet nyt lys over det bekendte. Det samme var tilfældet med en hel række punkter i den romersk-ægyptiske historie; der var fremdraget kronologiske og geografiske oplysninger, der var givet bidrag til den almindelige kulturhistorie, sprogforklaringer o.s.v. o.s.v. I sin anmeldelse fremhæver Tychsen først forfatterens fuldstændighed og nøjagtighed i stoffets samling; derpå fortsætter han: «Men denne flid i at samle er langtfra ikke denne beskrivelses største fortjeneste, et langt højere værd får den ved den måde, hvorpå hr. Z. har behandlet sit emne, ved den omhyggelige kritik, med hvilken han prøver tvivlsomme mønters ægthed, før han vover at give fortolkninger over dem, den rigtige smag i valget af det nyttige og træffende, det øvede blik for fortolkningen af de symbolske forestillinger og de omfattende historiske og antikvariske kundskaber som overalt lyser os imøde, i forening med en sjælden beskedenhed og fuldstændigt afkald på overalt at komme til en afgørelse og vise sin lærdom». «Størst interesse har de alexandrinske mønter ved de mangehånde religiøse symboler og figurer som de fremviser, der dels giver gamle ægyptiske, dels græske forestillinger, hyppigst dog en blanding af begge. Man ser her aldeles tydeligt, hvorledes de ægyptiske ideer gik over til Grækerne og hos dem blev tydede, forandrede og udtrykte på deres ejendommelige måde, og for så vidt er disse mønter et værdifuldt bidrag til den græsk-ægyptiske religions historie. Hr. Zoega har et ikke almindeligt talent til at sætte sig ind i gamle forestillinger, at gøre nye kombinationer, uafhængige af tidligere meninger, og at

opdage helt nye sider. Han skelner omhyggeligt mellem forskellige tidsalderes forestillingsmåder og tydninger for at komme tilbage til den oprindelige idé, og han forbinder et vigtigt hjælpemiddel til forklaring af den ægyptiske oldtid, kendskab til det koptiske sprog, med kritisk kendskab til de gamle forfattere og deres udsagn om Ægypten».

Denne dom stadfæstedes en menneskealder senere af Welcker og godkendes endnu den dag idag af de lærde. «Zoegas højt anerkendte værk», siger C. B. Stark i sin «Systematik und Geschichte der Archäologie der Kunst» (1880), er mønsterværdigt i præcision og indtrængende betragtning af de enkelte symboler og fremstillinger. Kejsermønterne frembød et rigt materiale til at slå bro fra det klassiske til orienten, til at iagttage de ægyptiske og græske religionsforestillingers og konstformers jævnsides brug».

Det vil således ses at Zoega ved dette værk tilfredsstillede alle: de romerske stormænd, som ønskede at se deres skatte omtalte offenligt, de strænge numismatikere, som så på afbildningernes nøjagtighed og beskrivelsernes kritiske pålidelighed, og filologerne, som her søgte bidrag til kulturens og mythologiens vanskelige studium; han tilfredsstillede alle, kun ikke sig selv.

Man holdt ham for en overordenlig lærd mand; måske var han det også i forhold til de fleste andre, men i den henseende må enhver selvstændig videnskabsmand opstille sit eget mål og danne sin egen målestok. Udarbejdelsen af montkatalogen havde vist Zoega, hvor langt der endnu var frem, før han i den henseende var på højde med sine opgaver.

Det gjaldt om fuldstændig at udtømme den dobbelte kilde til al oldkyndighed: den gamle literatur og de bevarede monumenter; dette gav han sig nu ifærd med. Opgaven var omfattende og udkrævede hele hans ihærdige

flid og lidenskabelige hengivenhed for sin videnskab. Den blev så meget vanskeligere som der under hans forhold neppe kunde være tale om rejser, således som han først havde tænkt sig det og som Borgia havde foreslået ham; han skulde især have været afsted til Ægypten. Desværre lagde hensynet til hans hustru såvel som hans medfødte ængstelighed her uoverstigelige vanskeligheder i vejen. «Ti år i Rom og ti år i Orienten, så vilde det være tid at komponere», skrev han til sin fader, — «anden dagen efter St. Knudsdag» (1786), som han havde højtideligholdt med Borgia og andre «Danevenner»; — «Rom, der roser sig af at være alle folkenes fædreland, er tillige alles grav, og dets klerke synger deres reqviem over fortidens tomter uden at tænke videre ved det».

Allerede i København havde Zoega udtalt den tanke, at han engang måtte gennemlæse hele den bevarede oldtidsliteratur under ét; nu påtog han sig virkelig dette arbejde på de romerske bibliotheker. Selv ejede han forholdsvis få bøger, en hel del fandt han i Collegio Urbano og hos Borgia, men de fleste måtte han søge i de offenlige bibliotheker. Der var tre sådanne i Rom; det ene i Vatikanet, men det lå alt for afsides fra hans bolig til stadig at kunne bruges; de to andre lå ham temmelig nær, ved kirken S. Maria sopra Minerva og Biblioteca Angelica ved kirken S. Agostino. Brugen af disse samlinger var meget indskrænket; den romerske kalender havde særdeles mange helligdage og ingen bog måtte lånes med hjem. Han gav sig nu til at excerpere de gamle forfattere efter en stor målestok; han afskrev ikke enkelte små citater, men hele kapitler og afsnit. Fejlen ved arkæologernes studium var den, at de kun kendte enkelte forfattere, især Plinius, og fortolkede alt derefter; Zoega læste alt hvad der var, digtere, historieskrivere, filosofer, mythologer, kommentatorer o.s.v. Alt mens hans omfattende samlinger voxede, lavede

han registre til dem på sedler, så han med nytte og uden vanskelighed kunde bruge dem. Hele dette apparat er endnu bevaret blandt hans efterladte papirer, det bærer tydelige spor af at være brugt længe og meget; thi i reglen kunde han senere indskrænke sig hertil. Når han senere genoptog disse studier, var det især for at sammenligne udgaverne af de vigtigere forfattere med håndskrifterne, af hvilke der som bekendt fandtes mange i Rom. Resultaterne af disse undersøgelser beholdt han for sig selv, indtil der var en anvendelse for dem i hans skrifter.

Et andet literært studium havde rejsebeskrivelser til genstand. Også i den henseende læste han alt hvad han kunde overkomme, det måtte erstatte ham egne rejser. Han optegnede også her alt hvad der havde eller engang kunde få betydning for ham, selvfølgelig især hvad der vedkom oldtidslevninger og de i oldtiden bekendte steder.

Disse arbejder tog et par år og blev selvfølgelig efterhånden overordenlig trættende. Men udbyttet var på den anden side rigt. Allerede i det sidste år, mens møntværket tryktes, gik han væsenlig op i dette. Således skriver han derom til sin fader, den 3. November 1786: «Min tid er så optagen og svinder hen for mig, så jeg ikke véd, hvorledes; måneder forekommer mig som øjeblikke». Og den 14. Juli 1787: «Den gang, som mine studier har taget, er ofte bleven meget vildsom, tidt har jeg slået ind på en gal vej, hvorved jeg er bleven opholdt meget. Nu tror jeg at være kommen i det rette spor og at kunne udrette meget i mit fag, hvis gud vil give mig liv og helbred. Jeg studerer daglig en elleve timer, må så spasere en time eller to og være sammen med min familie i nogle timer, alle andre forretninger søger jeg efter evne at undgå». Og den 18. November 1788: «Jeg begriber ikke hvor min tid bliver af; jeg er tilvisse aldrig ledig og dog er det såre lidet jeg får udrettet. Som jeg sidst skrev, troede

jeg at det mest møjsommelige af mine arbejder var overstået og at jeg havde vundet mere frihed; men neppe udvider jeg på denne måde min synskreds, så finder jeg mig omringet af det dobbelte antal påtrængende arbejder. Fra de gamle forfattere er jeg gået over til monumenterne og de er talløse. Så bestormes jeg af en sværm af rejsebeskrivere, som jeg heller ikke kan undvære. Endelig har jeg begyndt at studere mineralogi og kemi, videnskaber der er nødvendige til monumenternes bedømmelse».

Nils Schow, som netop i disse år opholdt sig i Rom, giver en levende skildring af Zoegas færd i museer og ruiner. «Han gik ud fra nøjagtig og rolig beskuelse af alle de oldtids konstminder, der efter hans plan hørte til hans synskreds, ubekymret om al udtydning og lærdes foregående meninger. Han beskrev derfor på stedet med største omstændelighed ethvert konstminde for sig, iagttog og optegnede strax restavrationen, hvor den fandtes, anmærkede det særegne i konstbehandlingen; hjemme bragte han disse beskrivelser og bemærkninger i det rene og ordnede dem; han jævnholdt pány sine beskrivelser med konstminderne og tilføjede hvad første gang var undgået hans opmærksomhed; ved vigtige konstminder gentog han dette endog flere gange». «Året 1786 kom jeg til Rom. Jeg var i de følgende to til tre år allevegne med Zoega i museerne, hos konstnerne, gennemvandrede med ham oftere Roms omegn, tog del i mange af hans arkæologiske undersøgelser, og var stedse vidne til og beundrer af den utrættelige iver, med hvilken han uden ophør rykkede frem imod sit store mål. Det lå af naturen i Zoegas tænkemåde ugerne at tale om sig selv og aldrig at tale om hvad han agtede at gøre. Man så ham blot handle. Alt hvad han foretog sig havde udseende af morskabsværk, og dog var alting hos ham plan og overlæg».

«Da jeg kom til Rom var han færdig med sine under-

søgelser over obeliskerne; kun Ægyptens mindre oldtidskonstminder, statuer, basrelieffer og gemmer sysselsatte ham endnu den hele tid jeg var der. — — Foruden alt dette fortsatte han under mit ophold i Rom sine forhen omtalede undersøgelser over alle øvrige statuer og basrelieffer i Rom og omegnen, og arbejdede dagligen formiddag og eftermiddag i Roms offenlige bibliotheker».

I året 1789 var han så heldig at kunne udvide disse studier til en betydelig del af det øvrige Italien. Kronprins Fredrik lod ham foretage en rejse til Neapel, og Borgia skaffede ham et vellønnet ærende i Venedig; på denne rejse opholdt han sig med Schow i Florens, Bologna og Ferrara, på hjemvejen gik han over Padova. Kun Milano og Turin havde han ikke set: «så begynder jeg at udvide min plan til hinsides Alperne», skriver han den 3. Oktober. Men så vidt nåede han aldrig.

Om den ihærdighed, hvormed han drev sine granskninger af monumenterne haves mange vidnesbyrd. Torkel Baden, som opholdt sig i Rom 1790, fortæller at Zoega påstod, at han (B.) ikke havde tålmodighed til at beskrive et basrelief, således som det måtte gøres, hvis det skulde have nogen nytte. Baden vilde dog vise sin lærer, at han for en gangs skyld kunde overvinde sig, men han brugte da rigtignok også tre timer til det, og han havde endda en følelse af, at Zoega viste ham stor overbærenhed ved at rose resultatet. Schow udleder hans senere svagelighed fra dette arbejde: — «en uforsigtighed, hvorfra de der toge del i hans arkæologiske undersøgelser aldrig kunde afholde ham; han havde altid en hurtig gang, og nu, undertiden midt i sommerens hede, ind i kølige museer, i ruiner, i underjordiske huler, under fugtige hvælvinger, hvor luften endog var ondartet; traf det sig, at han på slige steder havde noget skriftligen at optegne, bekymrede han sig aldrig om den pludseligen forandrede

luftstrøms indflydelse på hans legem, men med sin sædvanlige nøjagtighèd udrettede han hvad han havde foresat sig».

Den fyldigste redegørelse for disse arbejder fra Zoegas egen hånd haves i et brev til Suhm, skrevet på opfordring af Torkel Baden, den 29. Oktober 1791. Han søger heri at retfærdiggøre den methode, han har fulgt, og den lange tid han har brugt til sine forberedelser. Det er så meget interessantere, som dette brev er skrevet ved det tidspunkt, da han igen tog fat på et sammenhængende arbejde, værket om obeliskerne, medens han havde en fem års forberedende studier bag ved sig.

«Jeg tør ej påstå, skriver han, at min måde at ansé og behandle antikernes studium er den rette: det er den langvarigste og møjsommeligste, og måske tager jeg i enden fejl, medens jeg tror at oldsagernes kynde kan og bør trakteres ligeså alvorlig og systematisk som de andre videnskaber i vore tider trakteres. Antiqvarii har hidindtil ikke gjort dette, de har nøjet sig med at diskurrere over monumenterne, enhver efter sin smag og sine hensigter, og snarere betjent sig af dem til at vise deres geni og belæsenhed end søgt tydelig at fremstille monumentet selv og dets individuelle indhold. Denne er årsagen, hvorfor vi endnu ikke véd, hvad eller hvormeget af alderdommens værker er bleven tilovers. Nøjagtige fortegnelser og beskrivelser har vi ikke, og kobberstikkene er næsten uden undtagelse urigtige og uefterrettelige».

«Man må selv have forlignet tegningerne med originalerne for at overbevise sig om, at i de berømteste antikvariske værker, for exempel hos Winkelmann, imellem hele figurer, endog hovedfigurer er tilføjede, hvoraf i monumentet selv intet spor forefindes, andre derimod ligefrem udeladet. — — Et basrelief i grunden er det samme som en hymnus, et epigram eller anden digt: der kommer

i det mindste lige så meget an på en arm af en figur som på et vers af et poema. Dette har man hidtil så lidet reflekteret på, at i tegningerne alle mindre partier må ansés som suspekte. Det er vel ikke ét menneskes arbejde at gennemgå og undersøge alt: men jeg tror på den måde som jeg har begyndt og allerede beskrevet adskillige rige samlinger at kunne udrette meget og lægge grunden til en fuldstændig og nøjagtig fortegnelse på, hvad af alderdommens figurerte værker har konserveret sig indtil vore tider. Jeg agter derved ikke at lade den ægyptiske antikvitet ud af øjne, der har været min første okkupation i Rom og altid vil blive mit favorit-studium. Det er just denne, som har bragt mig på de græske og romerske oldsagers undersøgelse, da jeg fandt det umuligt at gøre fremgang i hine uden at kende disse; — og overalt synes mig det hele alderdoms studium så nøje forbunden og forviklet i hinanden, at man ej kan separere det i brancher, eller forhverve sig klare indsigter i én klasse, når man udelukker de andre, og derfor, så vidt mig muligt er, søger jeg at omfavne dem alle og at oplyse én del ved den anden. — Jeg ønsker, at mit fædreland må være overbevist om min flid og at det må approbere en plan, hvis øjemærke er at indføre system og klarhed i et studium, der hidindtil ingen regler og ingen bestemthed har. Om jeg vil blive istand til at udføre den, beror på alt for mange tilfældigheder end at jeg selv turde love mig meget».

Historiens filosofi har altid med forkærlighed dvælet ved de store modsætninger i folkenes typiske karakter; når talen var om oldtiden var Grækerne gerne det ene led i sammenligningen. Hvor ofte er ikke modsætningen mellem Grækenland og Rom bleven fremstillet; Herder

kunde ikke blive træt af at sammenstille Græker og Jøder, Grundtvig modsætter Græker og Nordboer, Zoega Grækenland og Ægypten.

I sit brev til konstakademiet af 17. April 1793 taler han om antikernes betydning for den moderne konst og den overdrivelse, man i den henseende efter hans mening gør sig skyldig i. Han fremsætter derpå sine tanker om konstens oprindelse af billedskriften og dens senere selvstændige udvikling hos Ægypter og Græker: «Det næste herefter var at søge det store og frappante i konturer og attituder, og heri stå ligeledes Ægypter og Grækere for nogen tid ved siden af hinanden; men Ægypterne, som blev stående herved, overtraf i sublimiteten Grækerne, hvis mildere genius ledsagede [ledede] dem til at introducere Gratierne i deres værker, at formere [danne] det sande skønne, som består i foreningen af sublimitet og gratie, og tillige at udfinde de konturer, som karakteriserer enhver figur til at være det, hvad konstneren agter at udtrykke ved den. At de heri have overgået alle andre folk, er upåtvivleligt, og det er herpå at deres store mesteres fortjeneste synes at reducere sig, nemlig at fremstille en tanke eller en handling i skønne eller karakterfulde figurer».

Hvad man end vil kunne anføre til fordel for de andre modsætninger til Grækerne, så vil altid én omstændighed tale afgjort for Ægypterne, den nemlig at den var Grækerne selv bevidst, medens de ingen anelse havde om Jøder, Romere og Nordboere. Nillandets tunge alvor og tankerige symbolik fængslede de bedste mænd i Hellas med en uimodståelig magt. Herfra havde de hentet deres videnskab, her havde historiens vugge stået, her var filosofiens ældste hjem. I denne billedrige modsætning lå for Zoega oldtidshistoriens poesi og dybeste mening. Ægypten blev den dunkle baggrund, på hvilken den græske konst og mythologi for ham udfoldede hele sit trylleri; det ene

uden det andet vilde have trættet hans ånd og ladet et savn blive tilbage; han var for tung og alvorlig en natur til bestandig at kunne dvæle blandt græske basrelieffer og homeriske vers, og han var på den anden side for klar og skønhedsåben til at kunne finde fuld tilfredsstillelse mellem Sfinxer og gådefulde hieroglyfer. Når han i sine første år gav Ægypterne fortrinnet, medens han i de sidste holdt sig nærmest til Grækerne og beklagede, ikke fra først af at have holdt sig udelukkende til dem, så viser det, at hans ånd til trods for al skrøbelighed var voxet i klarhed, og at det tungsind, som nedbøjede ham, dybest inde havde fundet sin modvægt i den mildere opfattelse af livets vilkår, som var Grækernes lykkelige gave.

Det er derimod en fejltagelse, når man er gået ud fra, at således havde det altid været, at hans hu bestandig havde stået til Grækenland, medens de mænd, af hvilke han var afhængig, drog ham til Ægypten. Som vi alt har set var han ingensinde på den måde afhængig af nogen, allermindst af paven og kardinal Borgia. Hans egne ønsker mødtes tværtimod med deres, og man kan snarere sige, at det var deres fortjeneste at han overhoved blev forfatter. Man må i den henseende ikke tillægge hans egne mismodige ytringer for megen vægt; skulde man tro ham på ordet, måtte det ligeledes ansés for en skæbnesvanger hindring for ham, at han havde familie, som lagde beslag på en del af hans tid. Man kan være forvisset om, at han uden disse hindringer vilde være gået fuldstændig til grunde.

Alt fra den første tid i Rom stod de ægyptiske og romerske oldsager jævnsides i hans interesse; værket om de ægyptiske kejsermønter har i den henseende en symbolsk betydning for ham; det var de to retningers ydre enhedspunkt. Da han skrev paa det, kunde han derfor også sige (22. Marts 84): «Titelen er meget simpel: «Ka-

talog over o. s. v.», men efter den hemmelige plan er det et første kapitel i menneskehedens historie, som jeg længe har tænkt på, og den første filosofiske bog, trykt ved siden af hykleriets trone». På samme måde taler han noget senere om obeliskerne (9. Januar 86): «I den sidste tid har jeg gjort udkast til en obeliskernes historie og er nu ifærd med at fuldstændiggøre og rette den; lykkes det for mig, skal den blive første grundsten til en mægtig bygning». To år senere skriver han (28. December 87): «Jeg frygter for at jeg af hans hellighed kunde få det hverv at skrive om de obelisker, som han for øjeblikket lader rejse. Kan jeg undgå det, gør jeg det: thi så meget som emnet end tiltaler mig, så er det mig dog endnu for sublimt, og netop fordi genstanden interesserer mig så meget, vilde det være mig ukært at komme i den nødvendighed at måtte skrive noget umodent om den. Jeg skal med det første have avdiens hos ham og er allerede belavet på mine betingelser. Vil man lade mig tid, indtil de alle er opstillede, — thi af fire er endnu kun én rejst —, så kan der endda udrettes noget». Det gik som han havde tænkt, og pave Pius lovede at have tålmodighed; Zoega modtog det hæderfulde hverv og begyndte sine forarbejder, der som vi har set omfattede den hele oldkyndighed, uden at forstyrres af andre forretninger. Først da den tredje obelisk var rejst paa Monte Citorio, fornyedes i foråret 1792 opfordringen til at tage fat på det lovede værk.

Zoega havde i det sidste års tid lagt alting tilrette til sit arbejde og troede derfor at kunne gøre det færdigt i godt et halvt års tid. Til forberedelserne hørte efter et brev til Münter den at skrive en kommentar til Homer, derpå til Orfevs og Hesiod; han tilføjer: «jeg tror ikke, at de andre som har skrevet om obelisker og hieroglyffer, er gået denne vej». Ligeledes lagde han sig efter nordiske oldsager og runer. Baden skaffede ham afbildninger af

Jellingestenene, det gyldne horn og helristninger; Münter blev opfordret til at skaffe ham Snorres Edda. Disse studier førte ham da atter langt bort fra obeliskerne; i foråret 91 taler han om at tilegne kronprinsen sin «Orfevs», en udgave af de orfiske hymner, som han havde påtænkt, og da han året efter opfordres til at påbegynde trykningen af obeliskværket, afbrydes han midt i forarbejderne til et værk om de antike basrelieffer.

Da det altså kom til stykket måtte han dog tage det overtvært, og den måde, hvorpå han omtaler sit forehavende, giver det udseende af at han er led og ked af det, før han får begyndt; men det er kun kulissefeber. Den 14. April 1792 skriver han til sin broder i Møgeltønder: «Denne sommer skal jeg efter pavelig ordre skrive en bog om obeliskerne, et bind i folio med kobbere. Det falder nu ind under mit yndlingsfag; men for at behandle emnet på min måde, måtte jeg sammenfatte alt fra den ægyptiske oldtid, og da fik det ingen ende. Nu da det er foreskrevet mig at oplyse denne ene genstand og at gøre min bog hurtig færdig, så vil jeg søge at gøre det så godt som muligt, men jeg lover mig ikke meget deraf. Hvis gud giver mig helbred, håber jeg at bogen skulde udkomme i begyndelsen af næste år; thi jeg vilde gerne føje hans hellighed, hos hvem jeg nylig havde en meget nådig avdiens». Og foran i samme brev hedder det: «Alt det oldsagsvæsen er uden mål og med, og al vor slid og møje har til syvende og sidst kun betydning som et legetøj. Jeg troede engang at kunne udgranske den hele sag fra grunden af og fremlægge den for verden i sin sammenhæng, for at udskille den smule som er reelt i den, fra den syndflod af snak og bedrageri, som den er indhyllet i; men de mange hverv jeg må overtage for at kunne leve berøver mig efterhånden håbet om at kunne udføre min plan —».

Det er såre betegnende for Zoegas personlighed, at han umiddelbart efter disse klagemål skrev et værk, væsenlig af det indhold, som han her erklærer aldrig at kunne komme til at udføre. Ladet som han var indtil fingerspidserne med kundskab og kritik, trængte han netop til det ydre tryk, for ikke at sige den tvang, som et påbegyndt foretagende pålagde ham. Med bogtrykkeren i hælene skrev han sit berømte værk om obeliskerne; det blev adskillige gange så stort som han havde tænkt sig og istedenfor et halvt år brugte han halvfemte til det. Hans klager kan følges fra årstid til årstid, fra brev til brev, og imens skred bogen frem, ark efter ark, afsnit efter afsnit, i samme stille modne form som den var begyndt, med en overvældende rigdom af nye synspunkter, enkelte oplysninger og kritiske opgørelser. Uden evne til på éngang at oversé sin egen viden og opstille den i en samlet slagorden, er han lige så magtesløs overfor dens enkelte led, der næsten mod hans vilje trænger sig frem, ét efter ét, knyttede sammen på en hemmelighedsfuld måde, som bringer ham til fortvivlelse. Det har sin interesse at følge ham på denne vej.

Den 28. April 1792, ved arbejdets begyndelse, skriver han til Münter: «Jeg er for nærværende tid meget occuperet, da jeg nyligen har fået ordre af hs. hellighed at skrive over obeliskerne og agter med Juni måned at begynde trykken. Der bliver nu ingen hieroglyfforklaring, hvori jeg vilde være ligeså lidet lykkelig som alle de andre, men for desuagtet at skrive et foliobind, der kunde have nogen nytte har jeg anlagt min plan således, at jeg samler alt hvad (der er) sagt angående obeliskernes oprindelse, brug og skæbne. — Så meget ske kan, vil jeg samle alt, alle efterretninger, alle meninger; — hvad jeg selv har at sige over denne materie vilde ikkun opfylde få blade».

Den 3. Juli 92: «Jeg ventede ikke at dette værk

vilde forårsrge mig så meget arbejd; men den uoverensstemmelse som findes i alle beretninger, endog angående de mest materielle ting, tvinger mig at undersøge alt pàny. — Disse to (første) sektioner skulde være det bedste af sagen og tjene til grundvold for hvad jeg selv eller andre i fremtiden kunde ræsonnere over denne genstand, og derfor søger jeg at behandle dem med den yderste nøjagtighed, uagtet jeg på sjæl og legem lider ved denne tørre og for største del utaknemlige møje. De følgende sektioner ville være fornøjeligere både for mig og for læserne og dèr kommer det og mindre an på, om jeg begår en eller anden fejltagelse». Den 23. Juni 1793 var der trykt næsten 200 sider; han beder Münter undskylde ham hos Bülov og Abildgård, fordi han ikke har tid til at skrive til prinserne: «så snart mit værk er færdigt skal jeg fordoble mine breve.» «Der udfordres så meget til at fylde et foliobind og jeg vilde dog ikke have at det skulde være ligefrem sludder, sålidet som jeg ønsker at man om min bog skal have store forventninger, da jeg ej på nogen måde vil entrere på hieroglyfforklaringer og obeliskerne for sig selv er et magert sujet.»

Den 15. Februar 94: «Jeg er bleven til en slave, siden jeg har begyndt at trykke og har ingen fornøjet time mere. Min skæbne har da og villet, at jeg i denne tid, da jeg just behøvede sindsrolighed, har maattet være hjemsøgt med mere bekymringer og uroligheder end nogensinde. — Jeg er kommen uforventet til at skrive om mumierne, hvilke jeg ikkun agtede at sige et par ord angående og på samme måde udbreder jeg mig om adskillige materier, som jeg alene vilde have berørt obiter, for at tilfredsstille dem som ville, at jeg skal skrive en tyk bog. Obeliskerne selv give alt for lidet stof.»

Den 1. November 94: «Jeg er nu ifærd med at handle om hieroglyferne, ikke for at forklare dem, men i

almindelighed at ræsonnere over deres natur og mekanismus: hvilket jeg søger at gøre så nøjagtigen som muligt. Siden kommer jeg til obeliskernes historie, hvor jeg agter at fatte mig korteligen, da jeg frygter allerede at bogen bliver altfor tyk».

Den 15. Juli 95, efter en sygdom: «Min helbred er meget dårlig. — Nu svækker det mig når jeg arbejder, og krænker mig når jeg ikke kan. Jeg indsér nu min dårlighed, at have ladet mig tentere til at forlade min første plan, efter hvilken værket allerede længe vilde have været tilende. Da jeg engang har begyndt at udvide det, ræsonneret vidtløftigen over adskillige genstande, som jeg havde kunnet undgå, må jeg kontinuere og kan ikke andet end afhandle adskillige andre, nærmere forbundne med hovedsagen».

Den 21. December 95: «Jeg går langsom afsted med mine obelisker og er nu just i færd med Hermes Trismegistos: ét thema attraherer det andet; endnu ser jeg ikke enden».

Den 18. Maj 96 til Engelbreth: «Jeg arbejder dag og nat på min tykke bog og har nu kompileret så meget, at jeg håber at kunne lade den udkomme ved årets slutning, ialt 700 sider. Jeg ansér den for mit kenotafium og håber da også at man ikke vil læse andet af det end påskriften». Og to dage senere til Münter: «Mange ting i bogen vilde have været sagte på en anden måde end sket er, dersom jeg havde været uafhængig, og ligeledes, dersom arbejdet ej var blevet så ofte afbrudt. Men som den er, tror jeg dog at den kan ansés som et første bind til en udførlig og kritisk behandling af den hele ægyptiske antikvitet i forbindelse med de tilgrænsende nationers».

Endelig i December 96 var texten da færdig trykt, juledag skrev censor, dominikanerbroderen Becchetti sit imprimatur med en højtravende omtale af værkets tre

ophavsmænd: Borgia, Zoega og Pius VI. Ægypten, siger han, var al visdoms moder; — men det vilde aldrig være bleven oplyst tilfulde, hvis ikke Stefano Borgia havde samlet alt hvad han kunde overkomme på ét sted. «Et nyt håb om at se det draget for lyset opstod, da Georg Zoega fra Danmark kom til Rom og helt gik op i dette at bryde sig en vej til at fortolke disse sælsomme mindesmærker. Kun var det at beklage at de mange ting, denne højlærde mand kom til klarhed over og, beskeden som han var, kun ligesom hviskede sine venner i øret, aldrig syntes at skulle blive fælles ejendom». Da kom Pius VI til som den der lokkede ham til at skrive. —

Strax efter at trykningen var tilendebragt kom så freden i Tolentino og de kostbare kobberstik blev ikke færdige; værket kom ikke ud. Man sagde, at Pius havde anvendt 12000 scudi på det. Den 15. Januar 99 skriver Zoega: «Mit værk om obeliskerne synes at være glemt. Verden har nu andet at tænke på end antikviteter. Min kobberstikker [Antonini] er bleven leverandør og tegneren [Roncalli] magasinbetjent.» Endelig i Aaret 1800, efter restavrationen, var det færdigt, Borgia anvendte al sin indflydelse på at få det frem, den 29. Oktober overleverede forfatteren, indført af kardinalen, et exemplar til den nye pave Pius VII. Zoega vilde dog ikke efter sine venners råd give nogen senere æren for det; på titelbladet kom til at stå «1797», og han tilegnede den afdøde pave det, i trofast ihukommelse af at det var ham det skyldtes. Han fik som forfatterhonorar 100 exemplarer af det hele oplag (på 1000); halvdelen af dem sendte han til England, de andre solgtes efterhånden gennem venner og bekendte; deres handelsværdi var 1100 scudi.

Bogen om obeliskerne er en stor foliant på over 700 sider, ledsaget af en række kobbertavler. Den er skreven på latin og har følgende titel: «Om obeliskernes oprindelse

og brug, Pius VI pontifex maximus tilegnet, af Georgius Zoega Danus.» Kobberne som blev til under forfatterens stadige tilsyn, roses for deres uovertrufne nøjagtighed, de er i den henseende enestående for hin tid. Hertil svarer bogens mangeartede indhold; den udtømmer alle de spørgsmål, som den overhoved indlader sig på, den afholder sig fra det som ikke kan klares med de forhåndenværende midler, men den optager i renset og velordnet form alt hvad der tidligere har været skrevet og gransket af Ægypternes oldtids videnskab. I den henseende er dens stilling i videnskabens historie såre mærkelig. Afsluttet umiddelbart før Bonapartes tog til Ægypten, som gjorde epoke i denne del af historiegranskningen, er den et sjældent monument af videnskabelig ånd overfor et forældet stof. Såvidt kunde man nå ad de forhen kendte veje, videre ikke. Zoega samlede alt, sammenstillede det, udrensede det urigtige og gav det hele en ny belysning. Det var videnskaben om Ægypten, som beredte sig til at modtage nye oplysninger, et hidtil ukendt stof. Zoega gjorde alle tidligere forfattere overflodige; men idet han fuldstændig beherskede hvad der forefandtes af oldsager, viste han klarere end noget andet havde kunnet gøre det, hvormeget man endnu manglede og hvad det kom an på at få oplyst.

Det store værk kom ingenlunde til at mangle anerkendelse hos sin samtid. Niels Schow siger om det: «Dette værk er af kendere og kunstdommere almindeligen beundret. Det har ej alene udbredet et nyt lys over Ægypternes oldtid og deres store konstnerånd, men og over mange enkelte grene af oldtidskyndigheden i det hele, og det med en grundighed, skarpsindighed og lærdom, hvortil intet lignende findes».

I Heynes tidsskrift finder indholdet en udforlig omtale; derefter hedder det: «Dette var altså en kort oversigt

over et værk, der indeholder et større mål af lærdom, belæsthed og oldtidskundskab end noget somhelst andet i vor tid, i hvilket flere tiårs jernflid findes forenet med rolig granskerånd og sund dømmekraft, græske, romerske og koptiske sprogkundskaber med grammatisk og kritisk nøjagtighed. Kun sjældent overlader forfatteren sig til fantasiens og viddets skuffelser, han bliver indenfor mådeholdets og beskedenhedens grænser, modbeviser uden at fornærme og belærer uden at antage forfængelighedens fornemme mine, og beskæmmer derved mangen lærd, som bringer neppe hundrededelen af disse kundskaber tiltorvs med en bedøvende larm. Når han udbreder sig over mange ting, som egenlig ikke er beslægtede med hans hovedemne (måske gjorde han det kun på højere ordre), så behandler han hver af dem fra grunden, som om det var den eneste han skulde befatte sig med. — — Vil vi i den henseende sætte ham ved siden af Winkelmann og Visconti, så udmærker han sig på en ejendommelig måde ved sin rolige iagttagelsesånd, ikke blot ved dette sprudlende og funklende divinations-vid».

Også Johannes Müller sagde om denne bog, at den indeholdt store tænksomme syner over hele mythologien og at den var en af de lærdeste som nogensinde var skreven; men han fandt den noget overlæsset, en anke der neppe traf den helt med urette. Enkelthederne i et sådant værk tilhører selvfølgelig videnskabens historie og skal her ikke nærmere fremhæves. Overfor hieroglyf-spørgsmålet har Zoega den fortjeneste at være kommen løsningen så nær som det var muligt, før de opdagelser blev gjorte, der bragte den fuldstændig. Hans skarpe kritiske blik viser sig her også i et beslægtet spørgsmål. Som vi har set drog han også de nordiske oldsager med ind under sine forberedende studier, men her kom han snart til det resultat, at runerne «kun er en omklædning af de latinske

bogstaver», et resultat, som de nyeste granskninger som bekendt har stadfæstet.

Welcker tildeler bogen om obeliskerne den højeste ros. Nu, så mange år efter, da den ægyptiske oldtid ligger for os i et lys, om hvilket man dengang ikke kunde drømme, vil man snarere kunne sætte den på sin rette plads. Stark omtaler den på følgende måde (1880): «Det er den første omfattende monografi over denne slags antike monumenter, skreven med den tidligere periodes hele lærdom, men tillige med de nyvundne ethnografiske, sproglige og stilistiske synspunkters rigdom, udgående fra den fyldigste fremførelse af stederne hos de klassiske forfattere, som ofte først emenderes på grundlag af nye kritiske hjælpemidler, fortsat med den fulde strænghed i afbildningen af relieffer og hieroglyfer efter original eller på grundlag af de pålideligste hjemmelsmænd og tegnere og henpegende på Ægyptens hele religiøse billedrække».

«Obeliskerne sættes af Zoega blandt mindestøtter såvel som blandt de mangehånde søjle-idoler, og således får vi en overordenlig rig og klar oversigt over de ældste guddomsidealer og de religiøse forestillingers væxt hånd i hånd med disse idealer. Zoega er fuldstændig på det rene med, at en afgørende granskning til forklaring af hieroglyferne kun kan hvile på grundlag af indskrifter i flere sprog, af hvilke der alt dengang fandtes et brudstykke i det britiske museum med levninger af en græsk indskrift, og man må beklage det som en særegen tilskikkelse, at værket alt var trykt, men ikke udkommet, da stenen fra Rosette blev funden og kapret af England. Hvad Zoegas iagttagelser over stilen i de ægyptiske skulpturer og tegninger angår, så betegner de et stort fremskridt imod Winkelmann, især eftervisningen af den rent ægyptiske fremstillings vedvaren ved siden af den hellenistiske, indtil dybt ned

under kejserdømmet. Først Lepsius's arbejder [efter 1852] betegner overfor Zoega et nyt trin af stilistiske iagttagelser».

Med rette vil man i videnskabens historie beklage at denne forfatter skrev før Bonapartes tog og de nyere opdagelser; men skulde det ikke være tilladt at se sagen, idetmindste et øjeblik, også fra den modsatte side? Ægypten var for Zoega, hvad det havde været for Grækerne: den tilslørede Isis. Vor tid har løftet sløret og i en overordenlig grad forøget omfanget af vor historiske viden; men er der ikke derved gået noget andet tabt: — troen på at der bag dette slør fandtes en guddom? Hin tid troede på, at der engang havde været en gylden alder, en tid, da menneskene sad inde med en sum af alvor og åndsdybde, som senere blev spredt og formørket. Nu går det guldalderen i tiden, som det engang gik paradiset i rummet: det blev gennemgransket og der blev intet sted for det. Således er det bedre, det er vejen til sandhed; men ingen vil som voxen helt kunne løsrive sig fra hvad der som barn fortryllede, ham ved de anelser, det vakte, og således vil menneskeslægten stadig vende tilbage til sin oldtids drømme og de billeder, til hvilke forestillingen om det ophøjede og evige knyttede sig. Set fra dette synspunkt skrev Zoega netop i rette tid, og hans bog er bleven et storslået og sidste monument over det Ægypten, som i årtusender var den tilslørede Isis.

Modstykket til værket om obeliskerne er det om de antike basrelieffer; men før vi går over til at omtale det skal vi endnu dvæle ved to tilsvarende arbejder, det ene fremgået af de ægyptiske, det andet af de klassiske studier, men begge udelukkende lærdomsværker. Det er udgaven af de koptiske håndskrifter og den romerske topografi.

Som vi alt har set, lærte Zoega koptisk for at kunne

fortolke de ægyptiske kejsermønter, senere brugte han det jævnlig til sine ægyptiske studier, og han drev det så vidt deri, at han, som Stark siger, »blev dette sprogs første grundige kender, ikke blot blandt Nordlændere«. I året 1793 kom Fredrik Engelbreth, en 22 årig theologisk kandidat til Rom. Nissen anbefaler ham i et brev af 21. Juli fra Wien; han var i følge med de to kammerjunkere og livgardeofficerer Bille-Brahe og v. d. Maase, samt Stoud, »der gør artige digte«. Engelbreth kom for under Zoegas vejledning at lære koptisk, som han vilde bruge til sin bibelfortolkning; der fandtes nemlig meget gamle brudstykker af koptiske oversættelser, som havde stor textkritisk betydning. Ved denne lejlighed kom Zoega tilbage til disse sprogstudier; han roser året efter sin lærlings fremskridt: »Engelbreth er meget flittig, skriver han den 28. Juni 1794 til Münter, han vil bringe det vidt deri«. Imidlertid førte denne sysselsættelse til opdagelsen af nye håndskrift-brudstykker; Zoega var helt optagen af hvad der kunde tjene hans lærling til vejledning, han lavede en lille ordbog og fordybede sig mere og mere i de forskellige mundarters enkeltheder. I foråret 1795 rejste Engelbreth hjem, men han fortsatte senere sine studier, vedblev længe at stå i brevvexling med sin lærer i Rom og opnåede navn af »Danmarks lærdeste præst« (i Lyderslev ved Ringsted).

Imidlertid var værket om obeliskerne i året 1796 bleven færdigt fra forfatterens hånd og Zoega gav sig nu til at sysle med en fortegnelse over Borgias koptiske brudstykker, den rigeste samling, som overhoved var til i den retning. »Jeg kan sige, skriver han senere til Arsenne Thièbaut, at jeg selv har skabt den samling, som jeg behandler; thi største delen var ved ankomsten fra Ægypten løse pergamentsblade, kastede mellem hinanden i en sådan forvirring, at jeg har brugt megen tid og møje med at

søge dem fra hverandre og opdage deres berøringspunkter. Idet jeg snart har holdt mig til skrifttrækkene, snart til smagen i forsiringerne, pergamentets størrelse og karakter og andre endnu mere smålige omstændigheder, opnåede jeg af disse blade at danne bøger eller idetmindste sammenhængende brudstykker, at ordne dem og inddele dem klasser».

Borgia opfordrede ham til at udarbejde en fortegnelse over alt hvad der var og udgive den tilligemed de mærkeligste stykker. Dette optog ham i det følgende år; den 15. Avgust 97 skriver han til Engelbreth: «De kan forestille Dem at dette er et meget kedeligt arbejde, da disse blade næsten ingen anden interesse har end den sproglige. En af Jer theologer kunde måske finde stykker, som kunde være vigtige i en anden henseende, men det er ikke for de profane. Jeg holder mig blot til overfladen og sjælden træffer jeg på nogle geografiske notiser eller et træk som angår landets sæder». — Så kom republiken med sine nye interesser og græske studier; først efter byens indtagelse af Russer og Neapolitanere, skriver Zoega igen til Münter (15. Januar 99): «Min beskæftigelse var den tid det koptiske sprog, hvortil jeg plejer at tage min tilflugt, når jeg til andre ting føler mig uskikket». Så hvilede det igen til Borgias tilbagekomst, da han samtidig med sine bestræbelser for at få obeliskværket ud, trængte på med at få Zoega til at samle sine koptiske studier.

Det gik nu med dette arbejde som med de foregående. Det skulde først være en kort fortegnelse og voxede efterhånden op til et omfattende værk, som meddelte 400 brudstykker, en række oversættelser, oplysende afhandlinger, anmærkninger og indledninger. For første gang opstilledes der her en skarp adskillelse mellem dialekterne, de fremmede ord af græsk og romersk oprindelse påvistes, der opstilledes et helt system af palæografiske kendetegn o. s. v.

Tre fulde år optoges af dette værks udarbejdelse og trykning (1802—4), de samme, i hvilke hans udnævnelse til professor i Kiel og de derefter følgende forhandlinger om en tilbagekaldelse faldt. Endelig i begyndelsen af 1805 var trykningen af den egenlige text færdig; til 7 kobbertavler var der skrevet 663 sider text i folio.

Men imidlertid var Borgia død i Lyon uden at få et ordenligt testamente skrevet; han havde kun i almindelighed indsat propagandaen til sin arving, således at familien kun skulde have hans museum. Hvad der imidlertid forstodes herved ansås for tvivlsomt. Familien påstod at det omfattede alle samlinger, både dem i Velletri og i Rom, og denne opfattelse attesteredes af Zoega, Marini og andre; propagandaen derimod satte sig i besiddelse af alt hvad der fandtes i Rom. Der opstod heraf en langvarig proces. Det koptiske værk, som var trykt på Borgias bekostning, delte skæbne med sagerne i Rom; forgæves blev det fra alle sider gjort gældende, at det kunde siges med vished at have været kardinalens mening at skænke Zoega det hele oplag; propagandaen holdt på sit bytte. Først efter Zoegas død lykkedes det hans venner, særlig baron Schubart, at få værket udleveret; det udkom i året 1810 med følgende titel: «Katalog over de koptiske håndskrifter, som gemmes i det Borgianske museum i Velletri, ved G. Zoega Danus, ridder af Danebroges orden». Bogen er tilegnet Kong Frederik VI ved forfatterens tilskrift af året 1808: ham tilkom æren for at den var bleven begyndt og fuldført.

Værket om Roms topografi kom ikke engang så vidt, det henligger endnu utrykt i hans håndskrevne samlinger og er nu selvfølgelig aldeles forældet. Intet kunde ligge nærmere for Zoega, der følte sig så nøje knyttet til de historiske minder i Rom, end at søge at stedfæste dem og danne sig en tydelig forestilling om hin den gamle verdens herskerinde, hvis borger han selv var bleven.

I året 1797 forberedte han sig, som han siger, til at blive videnskabelig cicerone, og han begyndte da at bringe system i sine tidligere iagttagelser. Dette fortsattes i de følgende år, da han følte sig særlig knyttet til Rom og måtte frygte for at blive overladt til sig selv i langt højere grad end det forhen havde været tilfældet. Han skrev da en vejledning til at finde sig tilrette i det gamle Rom og havde den færdig til trykning i året 1800. Den er skreven på fransk, i brækket kvart og fylder 67 ark: den ene spalte optages af bevissteder af den gamle literatur.

Et par år efter fik han fornyet anledning til at genoptage disse undersøgelser. I vinteren 1802—3 turede han omkring med fru Frederikke Brun, kort efter tillige med Wilhelm Humboldt; de boede begge i hans nærmeste nærhed, i Villa Malta, og satte overordenlig pris på hans omgang. Humboldt skriver den 15. April 1803 til F. A. Wolf i Berlin, efter at have omtalt det håbløse i at ville genfinde de gamle steder: «Klassisk i den egenlige ubikation er Zoega. Han har virkelig endnu den idé at udgive en egen topografi over Rom og har det meste liggende færdig til den». Samme år kom arve-storhertugen af Meklenburg-Strelitz til Rom, også han nød i høj grad godt af Zoegas vejledning; i det følgende år var det samme tilfældet med fru Elisa v. d. Recke. Fra denne tid er den tyske bearbejdelse af topografien; den fylder en halvfjerde hundrede sider og er skreven i et jævnt flydende sprog uden lærd angivelse af kilderne. Den 26. November 1803 skriver han til Münter, at han har håb om at få den udgiven, uden nærmere at omtale måden. Han betragtede det nærmest som et pekuniært foretagende og tænkte at tage fat på det, så snart det koptiske værk var fra hånden. Men imidlertid fik han den gunstige afgørelse fra København, der lod ham beholde hele sin professorløn uden nogen somhelst forpligtelse, og han lagde nu et arbejde

til side, som ikke lovede ham noget større videnskabeligt udbytte.

Men tanken lod ham dog ikke have ro, han kom stadig tilbage til sine undersøgelser. I Januar 1805 udtaler han håbet om at kunne «finde måde at trykke min topografi» den næste vinter, men så bindes han af sygdom og tungsind; han savnede den tvang, tidligere tiders forhold og Borgia havde lagt på ham, selvfølgelig også en gavmild forlægger. Imidlertid rykkede skriftet ind i det gærende stadium, ud af hvilket de tidligere var fremståede. Den 15. Marts 1806 skriver han til Münter: «Noget har jeg også igen arbejdet på min topografi, i besynderlighed hvad Capitolium og Forum angår har jeg ganske omarbejdet og har nu så vidt ordnet dette parti, at jeg for det første er tilfreds dermed. Ellers, sandheden at sige, forekommer mig mit topografiske arbejd som Oknos's reb: medens den ene ende snoes optæres den anden. For 10 år siden var det så godt som færdigt og kunde, som det den tid var, så vel som noget andet have tjent til at vejlede nysgærrige. Fordring på større nøjagtighed og fuldstændighed forledte mig til nye undersøgelser, hvorved det gamle i stykkevis nedreves. Levningerne af det gamle og de nysamlede materialer formerede nu en masse, hvormed jeg indbildte mig at kunne i en kort tid opføre en ny og bekvem bygning, såsnart mit koptiske arbejd havde været overstået. Men som jeg begyndte at lægge sidste hånd derpå, fandt jeg hvor grumme meget manglede for at tingen kunde blive som jeg ønskede den —». Han tænker nu snarest på at lade enkelte partier komme frem i tidsskrifter, men det bliver heller ikke til noget.

To måneder senere skriver han til baron Schubart (16. Maj): «De øjeblikke som jeg har tilovers fra mine huslige bekymringer, anvender jeg på min topografi, som jeg ikke vil opgive og som altid bliver interessantere for

mig, fordi jeg indbilder mig fra tid til anden at gøre opdagelser i den, som jeg ikke ventede. Således er jeg tilfreds med at udgivelsen ikke er bleven påskyndet; thi kun ved langsomhed kan slige værker modnes, og jeg vilde nu skamme mig, hvis det var bleven budt publikum, således som det nu to gange har været gjort færdig». Han omtaler derpå flere foretagne udgravninger, som kaster lys over det gamle Rom. Og den 17. Januar 1807, en halv snes dage efter konens død, hedder det i et brev til den samme: — «Jeg har dog aldrig tabt mit påbegyndte værk om Roms topografi af syne, og så snart jeg er bleven færdig med de nødvendige forsigtighedsregler, som man er nødt til at tage med hensyn til hus og bohave efter en sådan sygdom, vil jeg helt hengive mig til dette arbejde». — Kort efter kom så det store foretagende med basreliefferne, som optog de to sidste år af hans liv. —

Fra denne sidste sysselsættelse med topografien hidrører den på italiensk påbegyndte udarbejdelse, som findes blandt hans efterladte papirer. Den er udgiven i tysk oversættelse af Welcker («Georg Zoegas Abhandlungen», side 331—50: «Der Capitolinische und der Palatinische Hügel nebst ihrer Nachbarschaft».) Af forarbejder findes endvidere 35 ark uddrag af den romerske literatur, tagne under en fornyet gennemlæsning i dette øjemed. Der kan ingen tvivl være om, at jo topografien, hvis den senere var bleven fuldført med alle de nødvendige midler, vilde være bleven et såre betydningsfuldt værk, også for Roms historie.

I literaturen fik Zoegas arbejde neppe nogen betydning; dog er hans anskuelser om det gamle Rom også dèr tilgængelige, om end måske ikke i en fuldstændig ren form. To åndrige veninder har opbevaret, så godt de kunde, resultaterne af hans granskninger og meddelt dem for den tyske læseverden. Fru Elisa v. d. Recke opholdt

sig i Rom i årene 1804—5 og skrev en udførlig dagbog efter de vandringer, Zoega foretog med hende, og på samme måde bar Frederikke Brun sig ad under sine ophold dernede 1802—3 og 1808—9. Den første blev udgiven i fire bind af digteren Böttiger, den sidste af forfatterinden selv, i to bind. Begge steder fremhæves i stærke udtryk den tak, som skyldtes Zoega for hans utrættelige bestræbelser til sandhedens erkendelse også i den henseende.

Marmorbasrelieffet var for Zoega det ypperste udtryk for den klassiske oldtids ånd. Som vi har set manglede han ingenlunde midler til at sætte sig i forhold til den ad literær vej; han kendte hele oldtidsliteraturen og hans begavelse i retning af det sproglige var overordenlig. Han skrev med lethed latin og af de levende sprog foruden sit modersmål ogsaa tysk, fransk, engelsk og italiensk; græsk havde i flere år været hans yndlingsstudium, i koptisk overgik han alle sine samtidige. Endvidere var han vel øvet i at læse håndskrifter, og textkritik efter dem havde ofte sysselsat og interesseret ham meget. Det havde endog været hans mening at optræde som filologisk forfatter ved en udgave af Orfevs, til hvilken omfattende forarbejder endnu findes blandt hans efterladte papirer.

Det må derfor ingenlunde ansés for en tilfældighed eller en uvæsenlig omstændighed, at han stadig vendte tilbage til basrelieferne og at studiet af dem blev hans egenlige kildestudium af den klassiske oldtid. Som han siger i det ovenfor anførte brev til Suhm, sætter han sig den opgave at bringe «system og klarhed i et studium, der hidtil ingen regler og ingen bestemthed har», «at behandle den figurerte alderdom med samme nøjagtighed som den skrevne for nærværende tid behandles». Denne

opdagelse, som man vel kan kalde det, at de billedlige fremstillinger er et alvorligt videnskabeligt studium værd, er selvfølgelig en hovedgrund for Zoegas emnevalg; men der er dog ved siden af den en anden, eller rettere: denne opdagelse står i forbindelse med et oprindeligt anlæg, som netop drog ham i denne retning.

Zoega havde en ualmindelig udviklet konstsans og denne sans drog ham over til studiet af antikerne. Men samtidig søgte han i oldtiden et dybere tankeindhold, en næring for sin egen religiøse trang. Begge dele mødtes i basrelieffet, medens statuen efter sin natur kun udtrykker en enkelt idé, eller snarere søger at fastholde en enkelt stemning, en enkelt skønhedsåbenbaring. Basrelieffet nærmer sig mere til maleriet, giver en hel scene, en fortælling, og derved et langt fyldigere indhold. I det forenes alt hvad den græske ånd kan yde: formernes skønhed, den konstneriske gruppering, den poetiske idé og den mythiske filosofi. Derved blev de talløse basrelieffer i Rom og omegn et uudtømmeligt emne for Zoegas granskning. Hele hans literære oldkyndighed fandt her sin anvendelse; hans blik for stilarterne, der havde ført ham så vidt i studiet af de ægyptiske monumenter, hans skarpsynethed for de mindste enkeltheder, som havde gjort ham til en af tidens ypperste møntkendere, kom ham også her fortrinlig til hjælp. Hans hovedevne som videnskabsmand var, som oftere fremhævet, den skarpe opfattelse af det givne, det kritiske blik for det ægte og oprindelige; den træder første gang frem i dagbogen paa rejsen gennem Tyskland og Italien, og den genfindes i alle hans skrifter. I bogen om kejsermønterne anvender han lejlighedsvis de ord, som den døde Akillevs bruger i Odysseen, på sig selv, idet han siger: «jeg vil heller gøre trællearbejde i sandhedens lyse rige end regere over alle skyggerne i formodningernes Hades».

Det er et stolt udsagn; og dog vilde Zoega ikke være den han er, dersom det var hans sidste ord. Hvad vilde Tyge Brahe have været med alle sine observationer og beregninger, dersom han ikke tillige havde tydet stjernernes gang og i lange nætter grublet over stoffernes forædling og fremvæxt til guld? «En regnemester, siger J. L. Heiberg i sin åndfulde skildring af denne mand, vil give sådanne tanker navn af sværmeri, og ialfald betragte dem som uvedkommende det astronomiske geni; men sværmeriet er her tegn på en naturgrund og uden den bliver ingen en Tyge Brahe».

Zoega var ej heller den der uafladelig arbejdede i dagens rige; ligesom Hermes dvælede han skiftevis i lyset som gudernes tjener og i underverden som skyggernes konge. Neppe har den utrættelige gransker tilendebragt sit trælsomme arbejde med at beskrive enkelthederne i et billedværk, før tanken i det fremstiller sig for ham, formodningerne krydser hinanden, han mindes digternes sange, filosofernes tale, mythernes anelser, og han bliver selv digter og mytholog. Lad så være at han mange gange har taget fejl i sine fortolkninger, at kun hans iagttagelser og beskrivelser har blivende betydning for videnskaben; for forståelsen af ham selv og hans åndelige personlighed er det ene uadskilleligt fra det andet.

Vi har alt set, hvorledes Zoega drev studiet af basrelieferne i de år, da han gennemgik alle kilderne til oldkyndigheden. Blandt de efterladte papirer findes der en overordenlig mængde beskrivelser, som det synes især fra året 1791 og den følgende tid, altså samtidig med udarbejdelsen af værket om obeliskerne. Senere er disse samlinger stadig rettede og forøgede, da forfatterens forhold førte det med sig, at han stadig pány kom til at gennemgå snart et, snart et andet galleri i forening med de venner og konstelskere, som han førte omkring og

gjorde opmærksom på hvad der var værd at se. Welcker har af disse materialer udskrevet alt det som vedkom alt forhen i kobberstik udgivne stykker og udgivet en del af det i tysk oversættelse. Der findes her værdifulde bemærkninger til Ennio Viscontis Museum Pio-Clementinum, hvis billeder genfindes i flere andre værker (f. Ex. Hirts Bilderbuch o. a.); Zoega retter fejlene i hans tegninger og beskrivelser, gør opmærksom paa de mistænkelige (senere restavrerede) dele, og kritiserer hans fortolkninger, hvis grundløshed og overfladiskhed ofte er særdeles fremtrædende. Men vi skal gå over til nærmere at omtale, hvad han selv tid efter anden lod komme for lyset, stadig i udførlig, monografisk form, ikke som disse bemærkninger rent beskrivende og kritiserende.

De første to afhandlinger om græske emner er nedskrevne efter særlig opfordring af forfatterens venner. I begyndelsen af 1794 kom den unge greve Ernst F. H. v. Münster, senere berømt som engelsk-hannoveransk statsmand i kampen mod Napoleon, til Rom med den engelske prins hertug Augustus af Sussex. Han havde studeret i Göttingen og var en højt dannet mand, konstkender og oldgransker som så mange af den tids stormænd. Han omgikkes foruden andre af samtidens berømtheder Zoega og Hirt, og især synes forholdet til den første, som fortsattes adskillige år efter, at have været meget venskabeligt. I Juli måned 94 skrev Zoega efter Münsters opfordring en afhandling, som endnu findes blandt hans papirer i den italienske original, men kun er udgiven af Welcker i tysk oversættelse. Det er en almindelig sammenstilling af mytherne om «Tyche og Nemesis», med særligt hensyn til de billedlige fremstillinger af disse gudinder, men tillige med et stort literært apparat.

Få år efter skrev han en lignende afhandling for fru Fr. Brun, der i årene 1796—97 havde gæstet Rom og for-

nyet sit barndoms venskab med Zoega. Emnet er taget af billederne på et græsk fodstykke til et pyreon (tempelildsted) i det Pioclementinske museum; hovedbilledet fremstiller sommerfuglen (Psyche) der holdes af to genier over brændende fakler. Zoegas beskrivelse forfattedes efter fru Bruns afrejse og tilsendtes hende kort efter; den 2. Marts 1798 udtaler han i brev til Münter det håb, at hun må have fået den. Kort efter fik han brev om, at hans ven var ifærd med at oversætte den på dansk, for at oplæse den i videnskabernes selskab, der havde valgt forfatteren til medlem. Den optoges i selskabets skrifter for året 1800. Welcker har oversat den på tysk og indført den blandt hans afhandlinger.

Zoegas forklaring af den scene, som han ansér for den vigtigste og dybsindigste på dette stykke, går ud på, at sommerfuglen er den menneskelige sjæl, der fortæres i kampen mellem de forskellige lidenskaber, men netop derved renses og beredes til et højere liv. Den modsatte side fremstiller et billed af samfundslivet under beskyttelse af Dionysos og hans støjende følge; endefladerne har derimod billeder af land- og skovlivet. Som helhed skulde dette smukke konstværk altså give en fremstilling af livets forskellige vilkår, under de forskellige guddommes indflydelse; Herakles er stillet op over skovscenen, Afrodite som håbets gudinde over hyrdescenen; Dionysos med sit følge gæster Serys og Pyrrha på lejet, og Genier og Centavrer fejrer sjælens indgang til en højere tilværelse gennem dødens lutring.

Samtidig med afhandlingen om Psyche skrev Zoega en anden om Mithras; derom hedder det i brevet af 2. Marts 1798: »Jeg har i disse dage moret mig med at skrive en lille afhandling om Persernes religion, især om Mithras-tjenesten. Måske vil jeg lade den trykke, såvelsom forskellige andre henlagte sager, nu da pressefriheden

opildner videnskaben. Thi ved alt det at mine skrifter intet indeholder, som kunde være nogen anstødeligt, så gjorde dog den underdanighed, hvormed man måtte skaffe sig tilladelse til at lade trykke, mig led og ked af at udgive noget, når jeg ikke var nødt til det».

Afhandlingen om Mithras blev læst i nationalinstitutets møder i Vatikanet, den 21. og 26. Maj 1798 (3. og 8. Prairial VI). I den følgende vinter udarbejdede han en lignende om «Orfikernes førstefødte gud», der dog ikke synes at være bleven læst.

En tredje, skreven i sommeren 99, om Lykurgos Thrax, blev derimod læst i institutet og gjorde så stor lykke, at det med akklamation blev vedtaget, at den skulde læses nok engang i et følgende møde, medens tegningerne blev stukne i kobber. Denne udmærkelse var enestående i dette selskab. Stykkerne om Mithras og Lykurg sendtes i foråret 1801 til København, hvor de i dansk oversættelse (af K. F. Degen) optoges i videnskabernes selskabs skrifter, medens Welcker senere har oversat dem paa tysk.

Disse værdifulde arbejder skylder således den romerske frihedstid deres tilblivelse, og der kan ingen tvivl være om, at de jo også i forfatterens egen udvikling er af stor betydning. Formen i dem er lettere end han tilforn var istand til at gøre den; fremstillingen har fået en behagelig bredde, der gør det muligt at følge den også for læsere udenfor faget. Det mundlige foredrag er i den henseende en ypperlig læremester, og det var vistnok skade at Zoega ikke, som f. ex. hans ven Fernow, følte trang til oftere at bruge denne meddelelsesform, særlig overfor sine landsmænd i Rom. I det store værk om basrelieffenne, der jo var bestemt for en stor læsekreds, har denne øvelse båret sin frugt.

Afhandlingen om Lykurgos (Licurgo domato dalle

Menadi) giver en beskrivelse og fortolkning af basrelieffet på en sarkofag. Den har alle forfatterens fortrin i udmærket grad. Beskrivelsen er så omhyggelig og klar, at den næsten gør afbildningen overflødig; fortolkningen er udtømmende og naturlig, helt igennem støttet til den græske literatur, digternes billeder og andre lignende og samtidige konstværker; den mythiske forestilling om Dionysos's alt overvældende magt er opfattet åndfuldt og gennemført i den hele billedrække.

Langt omfangsrigere og tillige langt mere karakteristisk er dog afhandlingen om den persiske Mithras (Memoria sui monumenti Romani spettanti al culto Mithriaco) og den dertil hørende om Orfikernes ældste guddom (Sul dio primigenio degli Orfici). Det var Zoegas yndlingsemne, en undersøgelse af de hedenske religioners grundtanker, således som de kommer frem i de ældste antydninger og senere udvikles af filosoferne og i mysterierne. Zoega gør sig ingen illusioner med hensyn til de opbevarede digtes ælde, hans kritik af alt det som ligger indenfor kildernes område er klar og fordomsfri; men han dvæler med forkærlighed ved de tanker, som sysler med tilværelsens og menneskelivets gåder, uden hensyn til om de er græske eller persiske, gamle eller ny. Orfikernes ældste gud er Eros, verdens skaber, alt er oprundet af æget, der gemmer de tavse spirer i sin runde og hårde skal. Men af den oprindelige helhed udgår der en uforsonlig modsætning, ligesom plantens rod og blade fremgår af samme frø, nedad i mørket og opad mod lyset. Mithras er den ånd, som forsoner det adskilte, han bringer et offer til lysets gud, hengiver sig til forløsningens alt omfattende og alt overgående kald og bliver den nye verdens mystiske halvgud. Zoega har sammenstillet alt hvad han i literaturen og konsten på nogen måde kunde henføre til de Mithriske mysterier, han har i de mindste

enkeltheder omtalt de indbyrdes afvigelser i billederne og grupperingen af den bekendte offerscene, der atter og atter gentages på oldtidens fremstillinger. Alligevel fik han aldrig sin genstand udtømt; han rettede på sin afhandling, da den fremkom på dansk, og senere fremtrådte den igen omarbejdet i værket om basrelieffeme. At senere bekendskabet med de persiske kilder i mange henseender har kuldkastet hans forklaringer, er af mindre betydning, da han var nødt til at henholde sig til hvad der dengang forelå.

Foredragene i institutet og den opmærksomhed, som der herved igen vaktes for Zoegas basrelief-studier, førte til planen om deres meddelelse i større omfang og for en større kreds. Hans ven Aloys Hirt var i året 1796 kommen til Berlin som professor ved konstakademiet, og han må et steds i Tyskland have knyttet underhandlinger om udgivelsen af et sådant værk. Den 16. Maj 1800 skriver Zoega til Münter: «Fra Hirt venter jeg svar på et brev angående måden at udgive mit længe projekterede og tildels udarbejdede værk om basrelieferne, hvortil mange kobberstik udfordres, følgeligen et betydeligt forskud, som jeg ventede måske kunde erholdes ved en association i Tyskland, udgivende det cahiervis. Men nu hører jeg af andre, at man også i Tyskland er ked af deslige ting. Uheldigt nok for mig, at nu jeg tror at kunne meddele, hvad jeg hidindtil har samlet, ingen mere synes oplagt til at deltage deraf». Af et andet brev (uden tidsangivelse) ses det at tilbuddet hidrørte fra Hirt og at Zoega havde mange betænkeligheder i anledning af stoffets fordeling, forklaringernes omfang og især kobberstikkenes tilvejebringelse; brødrene Cardelli, der engang havde lovet ham at deltage som tegnere, var ikke mere i Rom, kobberstikkeren Bossi, der var hans ven og den bedste til dette foretagende, var gået til Korfu, obeliskernes tegner Ron-

calli og Antonini, som havde raderet dem, havde søgt anden sysselsættelse.

Som vi har set udkom de først i forfattterens to sidste leveår, forlagte af Pietro Piranesi og stukne i kobber af Tomaso Piroli. De to foliobinds text er skreven på italiensk, men kort efter oversat på tysk af Welcker.

At dette er Zoegas hovedværk kan der ikke tvistes om; det er endnu ikke forældet og vil bestandig indtage en fremragende plads i videnskabens og konstens historie. Forfatteren kom her til at kappes med århundredets største oldgransker, den af Lessing og Goethe så højt fejrede Winkelmann, men både dengang og nu er alle enige i at Zoega her i høj grad har overgået sin formand. »Man behøver kun at sammenligne de tyve alt af Winkelmann udgivne monumenter på tavlerne, for at lægge mærke til det overordenlige fremskridt imellem begge værker i den billedlige gengivelse», siger Stark, og det samme udtales alt samtidig med udgivelsen i Göttingische gelehrte Anzeigen og af Welcker. Med hensyn til beskrivelsen af de gengivne konstværker, der tegnedes og raderedes under hans stadige og for konstnerne højst byrdefulde tilsyn, overgik værket tillige alt hvad man hidtil havde set; hans skarpe opfattelse af konststilen stod i højde med hans udtømmende fortolkninger af den fremstillede tanke. »Dette Zoegas værk, siger Stark, har været epokegørende for opfattelsen af stilen i bestemte arter af mindesmærker; hans udkast til en alt omfattende plan er i vore dage bragt til anvendelse på enkelte klasser af reliefler». Da oldgranskeren K. Morgenstern i sit tidsskrift »Zeitgenossen» gengav hovedindholdet af Welckers bog om Zoega, føjede han hertil af sin egen erfaring følgende slutning: »Enhver vordende oldgransker vil derfor næst efter Winkelmann frem for alle andre vælge Zoega til lærer og vejleder, og gennemtrængt af begges ånd vistnok

i mangt foretrække den begejstrede, storsindede klassiske tyske forfatter i Rom, Johan Winkelmann; i methodisk lærd forarbejde derimod, i skarp kritik og i dyb granskende eftertanke den danske Georg Zoega».

Indholdsfortolkningen stillede sig frit overfor det vilkårligt begrænsede i monument-meddelelsen. Man fulgte den plan at meddele hvad der fandtes i de enkelte samlinger helt, og selve samlingerne ordnedes alfabetisk; således kom man ikke synderlig længere end til Palazzo og Villa Albani. Nyt og gammelt, mythologisk og idyllisk kom til at stå broget imellem hinanden. Derved var fra Zoegas side intet at gøre; men til gengæld tillod han sig at samle sine forklaringer på enkelte steder, med optagelse af stof mange andre steder fra. Således kom han her i stor udførlighed tilbage til Mithras-kredsen, henimod 30 billeder vedkom Dionysos og hans følge, 12 Herakles o. s. v.; disse emner søgte han da strax her at udtømme. Den 31. Oktober 1807 skriver han til Schubart: — «Konstnerne har beklaget sig over, at det tredje hefte kun var beregnet på oldkyndige. Og jeg indrømmer gerne, at jeg har lagt for megen lærdom i afsnittet om den store moder (Kybele), særlig i noterne. Men jeg vilde stille et emne i sit rette lys, om hvilket jeg ikke finder nogen forfatter at være på det rene og som jeg holder for meget betydeligt for den menneskelige ånds historie».

Men det vilde være en opgave, som krævede langt mere sagkundskab end nærværende forfatter råder over, blot tilnærmelsesvis at udtømme den interesse, som knytter sig til dette værk. Der kan ingen tvivl være om, at jo Zoegas forfattervirksomhed endnu ofte vil blive optagen til drøftelse i vor literatur, som hidtil så utilbørlig har forsømt alle de bestræbelser, der ikke har fundet en ligefrem fortsættelse iblandt os. Det vil være en smuk opgave at gøre hele dette betydningsfulde forfatterskab til

genstand for en omfattende undersøgelse i forhold til den videnskab, i hvis udvikling det udgør et så smukt led. Her må det være nok at have gjort opmærksom på enkelte hovedtræk.

Da Zoega døde uden at have mere end godt begyndt det store foretagende, skrev hans mangeårige ven Hirt: «Hans tab for videnskaben er uopretteligt; ved hans tidlige død er en skat af resultater, som sigtede på det mest humane i de historiske granskninger, gået tabt. Meget vil vel nok endnu kunne graves op af hans papirer; men det vigtigste, det som han i en snes års forlænget liv vilde have ydet, vil vedblive at være en hieroglyf for efterverden. Jeg vil aldrig høre op med i stille beundring at hædre hans minde».

Videnskaben kan have ret i denne klage; men den som har vundet Zoega personlig kær ved at følge ham gennem livet, vil sige at han døde i det rette øjeblik, og at det til forståelsen af hans personlighed hverken gør fra eller til, at hans værk blev afbrudt af døden. Zoega var en banebrydende gransker, men som det alt éngang er fremhævet, uden tilsvarende evne til at danne, organisere og fuldende det gennemgranskede emne. Dette er vistnok den dybeste grund til hans indre misnøje, den åndelige lammelse, kunde man sige, der så ofte kommer tilsyne hos ham. Til hans dobbelte sans, for den græske skønhed og den ægyptiske visdom, svarer en dobbelt side i hans egen natur; men disse modsætninger kommer til at stå uforsonede, uden at beherskes af en fælles energisk skaberevne, og således måtte hans gerning blive en begyndelse uden afslutning, et brudstykke ligesom den oldtid han syslede med.

VI.

ZOEGA SOM VEJLEDER I VIDENSKAB OG KONST.

Dersom ikke videnskaben selv ved hvert skridt belønnede sine dyrkeres møje, hvor ringe vilde da ikke deres kår være. Hvor vanskeligt er det ikke ofte for dem at vinde samtidens opmærksomhed, og hvor kort er ikke afstanden mellem det øjeblik, som bringer anerkendelsen, og det som «går videre» og glemmer hvad der ligger bagved.

Lønnen er dog større end mange aner; den ligger ikke blot i selve arbejdet og glæden over dets frugter, men i den rigdom af åndelige erfaringer, som det fører med sig, og den tankefylde, som det avler. Dette får atter sin betydning for de mange, som ved den fremragende videnskabsmands virksomhed får øjet åbnet for dens værd og derigennem for videnskaben i det hele; det sætter ham i stand til ved sit ord og sit exempel at hævde dens ære, at vise dens betydning for livet, for det enkelte menneske såvel som for det folk, han tilhører. — Georg Zoega tør ikke sky anlæggelsen af denne målestok på sit liv og sin virksomhed.

Det ligger på dette sted for fjernt at efterspore hans romerske forbindelser og den betydning, hans exempel kan have havt for de italienske videnskabsmænd. De venskabsbånd, som knyttede ham til de indfødte i hans nye hjem, var visselig ikke uden betydning, men de var efter hans egne hyppigt gentagne udtalelser uden synderlig fasthed. Hvad de italienske «antikvarer» angår, da satte han dem temmelig lavt og søgte kun i ganske særlige retninger vejledning hos dem. Til Baden skriver han i anledning af en literær fejde (4. Nov. 1794): «At den

Aleander, som de strider imod og som jeg ikke har læst, er et fæ, vil jeg gerne concedere Dem, såsom præsumptionen altid er for antikvarernes bestialitet — ». At denne præsumption særlig gjaldt hans nye landsmænd kan der ingen tvivl være om.

Imidlertid havde Romerne dog tilstrækkelig sans for oldkyndigheden til strax fra første færd at sætte overordenlig pris på Zoega. Det viste sig ved hans første selvstændige tolkningsforsøg i katalogen over de ægyptiske kejsermønter og vi savner ingensinde de fyldigste vidnesbyrd om den høje plads, man indrømmede ham iblandt de lærde. Da Borgia var fordreven, stod han lige højt i sine medborgeres omdømme, og netop dengang vandt han Viscontis og Marinis venskab i højere grad end nogensinde tilforn. At man skulde havt et åbent øje for, i hvor høj grad han overgik «Italiens Winkelmann» (Visconti) var lige så lidt at vente, som at man i hine år skulde have anerkendt Thorvaldsens fortrin for Canova.

Den fulde forståelse og påskønnelse fandt Zoega kun hos sine landsmænd og Tyskerne. Når det øjeblik engang kommer, da vi igen med glæde kan mindes vort nære slægtskab og de mange fælles minder, som knytter os til dette folk, da vil samlivet i Rom, således som det begyndte i Zoegas og fortsattes i Thorvaldsens tid, blive et af de smukkeste blade af vor fælles fortid, et af de betydningsfuldeste vidnesbyrd om vort indbyrdes slægtskab i modsætning til de romanske folk. Nu får det være nok at dvæle ved de enkelte mænd og kvinder fra Tyskland, som viste Zoega særligt venskab og har givet vigtige bidrag til forståelsen og bedømmelsen af ham.

I de første år var det især oldgranskere af fag, som han kom i berørelse med. Af disse nævner han med særligt venskab Johan Philip Siebenkees, Wilhelm Uhden, Arnold H. L. Heeren og Aloys Hirt. — Siebenkees og

Heeren var disciple af Heyne og altså udgåede fra samme skole som Zoega. Den sidste opholdt sig i Rom i årene 1785—87 og kom senere tilbage til Göttingen, hvor han blev professor og Heynes svigersøn. Han viste stadig Zoega det varmeste venskab, fremhævede ved hver lejlighed hans overordenlige betydning og fulgte i sine lærde tidsskrifter hans forfattervirksomhed med den største opmærksomhed. Siebenkees gik også tilbage til Göttingen og Zoega skriver den 17. Oktober 1789 til Heyne: «De vil i denne vinter få en af mine bedste venner at se i Göttingen, hr. Siebenkees, ved hvis afrejse herfra jeg har tabt såre meget». Han blev professor i Altdorf og døde en halv snes år efter, medens Heeren levede til 1842 og som bekendt blev en berømt historisk og geografik forfatter.

Noget senere falder Uhdens ophold i Rom, men det varede til gengæld så meget længere, omtrent en halv snes år. Vi træffer ham i Rom indtil 1803, stadig i forbindelse med de mest ansete tyske videnskabsmænd og forfattere, Wilhelm Humboldt og Seume omtaler ham i i deres breve til hjemmet som tilstrækkelig bekendt mand, som ven af Fernow og som sagkyndig oldgransker. Han var fra Berlin og blev senere professor i sin fødestad; i Italien havde han opholdt sig på sine studiers vegne, idet han havde det misundelsesværdige fortrin at kunne hengive sig til dem uden bekymringer for sin fremtid. Hvad der omsider fordrev ham herfra var det ulykkelige ægteskab med Anna Maria, som efter 8 års forløb endte med en faktisk skilsmisse. Men endnu efter denne tid stod han, idetmindste af og til, i venskabelig forbindelse med Zoega. Der findes blandt Thorvaldsens papirer et brev fra Uhden til Zoega, skrevet fra Berlin den 9. Januar 1808 som svar på dennes sørgmodige udtalelser om Københavns skæbne.

«Jeg kan ikke sige Dem, skriver han, hvilken glæde det var for mig at se Deres håndskrift. Det kære minde om Dem er altid levende i min sjæl, og vant som jeg var gennem mange lykkelige år at lære af Dem, føler jeg ofte et heftigt ønske, også i denne ulykkelige afstand imellem os, at søge oplysning hos Dem».

Det betydningsfuldeste tyske bekendskab fra den første periode i Rom var dog oldgranskeren Hirt. Han var 4 år yngre end Zoega og født på Schwarzwald; i året 1782 var han kommen til Rom ifølge samme uimodståelige trang som denne, men han forlod det dog igen 14 år efter for at blive professor i Berlin; næsten 80 år gammel døde han i året 1837. Zoega skriver om ham (23. Juni 93): «Hirt har også forladt Rom og er gåen til Tyskland, men kommer [til] vinteren tilbage. Han har vidst at vælge den rette vej til at gøre sin lykke; havde jeg fra begyndelsen af lagt mig efter at agere cicerone, befandt jeg mig også formodenlig i en bedre forfatning; i enden bliver jeg dog nok tvungen til det».

Som bekendt kom Hirt i nøje forhold til Goethe under hans ophold i Rom; Zoega synes at have holdt sig tilbage fra denne digterkonge, som han havde været så stærkt greben af i tidligere år. Derimod kom han kort efter i berørelse med Herder, der strax efter sin ankomst til Rom (19. September 1788) opsøgte ham og senere traf sammen med ham hos Borgia. Herder omtaler ham i brev til sin hustru og netop i forbindelse med Hirt, efterat han i begyndelsen af November måned havde lært dem begge at kende. «Hirt, skriver han, er ikke så ilde en mand, men en lærd pedant, med hvem der ikke er meget at stille op og som ofte sætter min tålmodighed på prøve. Zoega, med hvem jeg var hos Borgia (i Velletri) er en Dansk, som her har indgået ægteskab og er bleven katholsk;

han er egensindig og sær, som et menneske der ved ét ungdomsskridt for bestandig har forfejlet sin vej. Men dette har givet ham åndsdybde til at at arbejde i sig selv, til virkelig at blive filosof og at gøre noget dygtigt ud af sig selv. Der stikker en lærdom i det menneske, som er sjælden og som jeg først lærte at kende på rejsen, da vi blev mere fortrolige; Hirt er i forhold til ham et tomt kar og en lydende bjælde. Desværre ligger også denne egenlig romerske lærdom fuldstændig udenfor min vej; thi også til den udkræves der åringer, som jeg hverken kan eller gider anvende». Under sit senere ophold i Rom kommer han ikke oftere tilbage til at omtale Zoega, han finder tilsidst sin eneste trøst i omgangen med konstnerinden Angelica Kaufmann, der boede ved siden af Zoega og ligeledes havde sysselsat Goethe i høj grad. Efter Herders hele karakter må det snarest antages, at den lærde oldgranskers omgang har været ham en halvvejs ubehagelig mindelse om de store huller i hans historiske kundskab; han skrev om menneskehedens udvikling, ordnede epokerne og gav udsigter over de åndelige strømninger, uden at få tid til først tilgavns at tilegne sig det grundlag, på hvilket han måtte søge at opføre sine høje templer. Zoega, hvis personlighed var et udtryk for den modsatte methode, virkede derfor foruroligende på ham. Denne mand, som overalt var helt og udelt tilstede («totus in eo fuit», siger endog den pavelige censor om ham), der tilråbte sine venner: «drink deap, or tast not!» var ved al lighed i åndsretning for grundforskellig fra Herder til at de kunde omgås uden at gøre hinanden tungsindige. Hvad han havde, manglede Herder, og hvad Herder havde, den eminent-organiserende evne, manglede netop Zoega.

Som modstykke til Herders sammenstilling af Hirt og Zoega er det ganske morsomt at høre Frederikke Bruns

fortælling om de to venner, der begge skiftevis førte hende omkring i Rom. Hun havde en forårsdag i året 1796 (samme år som Hirt forlod Rom) indbudt dem tilligemed deres fælles venner, blandt dem flere damer og grev Münster, til en lille fest på Palatiner-bjerget. Et øsende regnvejr tvang dem til at søge tilflugt hos opsynsmanden i de farnesiske haver og her spiste de deres aftensmad. De fik imidlertid en stærkt forfalsket og hurtigt berusende vin, og medens de andre strax tog sig iagt for den, mærkedes det snart på Zoega og Hirt, som havde den elskværdige værtinde siddende imellem dem, at guden Dionysos havde isinde at hævne sig på de to oldgranskere. «Den lille rus, siger fru Brun, begyndte hos den ædle Danske med en fuldtstrømmende ros over alle hans venner i det fjerne fædreland, og hukommelsen lod ham ikke i stikken med hensyn til nogen eneste vennetjeneste, som var ydet ham. Med glad heftighed lød vennernes navne fra hans alt læspende læber. Hirt gik i tankerne tilbage til sin hjemstavn i Schwaben og alle sine kære frænder. Men så begyndte der en strid mellem de to begejstrede mænd, som vistnok altid vil blive enestående her under solen, hvor man dog jævnlig disputerer uden at forstå hinandens tale. Zoega påstod i Goethes eventyr om den grønne slange, som han havde læst aftenen tilforn, at have fundet hele det gamle Ægyptens visdom og den så længe forgæves søgte mening i alle hieroglyferne på de alexandrinske og thebanske obelisker. Hirt påstod, at forfatningen i de schwabiske rigsstæder var den mest fuldkomne siden Solon og Minos grundlagde stater og gav love; hos dem vilde Frankerne kunne finde de fortrinligste mønstre og alle deres ideale drømme virkeliggjorte. Begge belagde deres påstande med dybsindige grunde og indlysende beviser. Ingen af dem hørte en stavelse af hvad den anden sagde, begge troede de at finde modsigelse og hele deres

gensidige tolerance og gamle venskab var nødvendigt for at holde fred mellem dem. Vi andre var færdige at dø af latter».

Som det vil mindes var Frederikke Brun, dengang Münter, et ungdomsbekendskab fra København, hendes broder Frederik var Zoegas mest hengivne, under alle forhold uforanderlige ven i hjemmet. Fru Brun traf tre gange sammen med Zoega i Rom, 1795—96, 1802—3 og vinteren før hans død, 1808—9. Meget skrivende som hun var, har hun hver gang gjort talrige optegnelser om sit forhold til denne mand, hvis alvorlige og sanddru væsen synes at have virket befriende og velgørende på hendes overspændte sind, ligesom hendes lette og livlige opfattelse og hendes kvindelige sympathi for hans ideale åndsretning til gengæld opmuntrede og oplivede ham. Da den kreds, hun iøvrigt omgikkes i Rom, var Tyskere, ligesom hendes forfatterskab er tysk, vil det være det retteste at omtale hende på dette sted.

Frederikke Brun omtaler Zoega første gang under 24. November 1795. «Idag var den lærde oldgransker Zoega min ledsager, skriver hun, denne beskedne vismand, som Rom hædrer og som vi Danske med stolthed tilegner os som vor landsmand. Hvor gerne følger jeg ikke med ham; hans stille humane sans og hans sjæls melankolske modtagelighed stemmer så godt med min måde at se på, og hans undervisning er lige så let fattelig som hans smag er fin». Den 15. Februar 96 skriver hun: «At se værker af oldtidens konst, at glæde sig med ham over den evig unge natur, er en forhøjelse af disse to nydelser. Hans sans er lige så fin og indtrængende som hans smag er lutret og hans dybe kundskaber måske enestående». Den 16. Marts: «I følge med Zoega har altid basrelieflerne noget dobbelt tiltrækkende for mig. Den skånsomme ven giver min fantasis anelser bestemthed og liv, og hans

blide godhed lærer ham den vanskelige konst at gøre sig forståelig for den uindviede». Som vi forhen har set er afhandlingen om Psyche fremkaldt af disse basrelief-fortolkninger for digterinden.

Det næste ophold i Rom knyttede venskabet imellem de to endnu nøjere. Fru Brun kom til byen i begyndelsen af Oktober 1802 og flyttede strax på landet til Albano; derpå i den følgende måned til Villa di Malta i Rom, hvor i samme måned Wilhelm Humboldt flyttede ind med sin familie. Zoega var deres daglige omgangsven, ligeledes den begejstrede konstven og konstfilosof Karl Ludvig Fernow. Omgangen med disse åndfulde mennesker, — også fru Bruns ledsager Victor Bonnstetten sluttede sig til dem — var et lyspunkt i Zoegas romerske liv og er den anden store konstellation på den tyske himmel dernede i hans tid. Humboldt var som bekendt en fint dannet mand, discipel og ven af Goethe og Schiller, diplomat, oldkyndig, konstforstandig og personlig en elskværdig og åndfuld mand. Rom fængslede ham strax ganske og aldeles; han skriver den 15. April 1803 til Wolf om deres fremtidige bogkøb og anbefaler da også en bestemt vej efter sin død, — «thi at jeg igen i levende live skulde forlade Rom, hvor jeg synes så godt om at være, det kan jeg ikke tro». For Frederikke Brun var det en nydelse at føre Humboldt sammen med Zoega, men noget varigt forhold udviklede der sig dog ikke imellem dem. Humboldt blev mere og mere midpunkt i den kreds af tyske konstnere og rejsende, som gæstede Rom, hans betydning i den henseende sættes meget højt. Men hos Zoega må der have været noget, som gjorde det vanskeligt for ham at slutte sig hertil; man nødes til at tænke på Torkel Badens påstand om en dyb antipathi imod meget i den tyske karakter. Medens alle Danske, som kendte Zoega, i stærke udtryk fremhæver hans åbne og

venlige væsen, fremhæver Humboldt med stor styrke det indesluttede hos ham. Han skriver således efter en halvtredje års bekendskab med ham til Wolf (20. Juli 1805): «Hvad der her end findes af videnskabelig omgang, så er den tør og træagtig. Selv Zoega, der dog har mere interessante anskuelser, fattes levende interesse. Han er en fuldstændig indifferentist og skeptiker, og selv om hans lærdom i virkeligheden kun i ringe grad tager skade deraf, så taber meddelelsen dog alt behag. Det vilde ordenlig være mærkværdigt for Dem at se Zoega. Også min broder har gjort den bemærkning, at ingen omgang kan være mindre æggende til eget arbejde, ja man kan sige så nedslående for det, som hans».

Humboldt var en tilhænger af den nyere tyske filosofi, som stod Zoega så hårdt imod; Bonstetten holdt med den sidste, Fernow med den første; disse to lå i en evig kamp med hinanden til stor fornøjelse for Zoega. Idet vi opsætter nærmere at omtale Fernow og Frederikke Bruns skildring af ham, skal vi atter et øjeblik dvæle ved hendes omtale af Zoega fra dette ophold, i den skildring, som hun senere tilskrev sin datter Ida, grevinde af Bombelles:

«Zoega, hvorledes han var? en Sokratisk kyniker, lige fra Athen hensat iblandt os! Selv kappen manglede ikke, i hvilken han indhyllede sig tæt og snævert ved vore fælles uforglemmelige vandringer, så han selv så ud som den tilhyllede mythos. Intet, slet intet var hos ham lånt, alt var hans eget, alt naturnødvendig sandhed, og under kynikerens kappe fremstrålede ofte Sokratisk ironi og den reneste atticisme. Zoega var just ikke lille, spinkel og svagt bygget, man kunde snarere sige noget spædlemmet. Hans ansigtstræk var egenlig fine, men noget forgræmte, med spor af det stadige uhygge, som omgav ham i hjemmet. En konstitution så fin, nerver så pirrelige, at intet klima under månen egenlig passede til

dem, gav altid det første indtryk af ham noget pinligt. Men hans ægte danske grønlig-blå øje strålede af en indre ild og omkring hans mund spillede der træk af det fineste vid. Skødesløs i alt det ydre var han dog fuld af gratie, og beviset herfor var, at man aldrig blev træt af at være med og om ham —. Aldrig vil hans rørende billed forlade min sjæl, som han gik omkring på Trinità del Montes smukke spaserevej med sine sygelige børn, ét indhyllet i sin Diogenes-kappe, medens han havde det andet ved hånden, trofast som en amme, efterat han, den store lærd, ofte havde gennemvåget natten med dem; thi han holdt sig ikke tilbage fra nogen familielidelse, han bar, tålte, delte alt med uudtømmelig tålmodighed og den mest opofrende kærlighed».

«Intet har i højere grad vist mig børns fysiognomiske instinkt end den måde, hvorpå I, du og dine søskende, i Zoegas ikke tiltalende ydre anede den ånd som levede i det. I påstod nemlig alle tre, hver ved sit ophold i Rom, at Zoega var smuk, men at hans udmærket smukke kone, hvis blik hverken røbede godhed eller forstand, var styg».

Imod denne sidste ytring fór Torkel Baden op i den højeste vrede for at forsvare sin «ungdomsveninde», «mad. Zoega»; det er jo også troligt nok, at den romerske kone har været en hel del bedre end den tyske digterinde let kunde få øje for. Når denne således forargedes over, at hun lod sin mand passe børnene og sørge for huset, da må man jo vistnok give hende ret efter nordiske forestillinger, men denne levevis stemmede fuldstændig med hvad der var almindelig skik i Rom blandt deres standsfæller.

Zoegas sidste og mest hengivne tyske ven var Friedrich Gottlieb Welcker. Han var neppe 25 år gammel da Zoega døde og havde kun kendt ham i de sidste år, men han viste ham dengang og mange år efter det mest ufor-

anderlige venskab og den mest trofaste hengivenhed. Ved Welcker alene, om ikke ved andet, har Tyskerne hævdet deres del i Zoegas forfatterskab; thi medens vi i den danske literatur nøjedes med de tarvelige levnedsbeskrivelser, som Nils Schow og Gierlev leverede, satte Welcker ham et dobbelt minde, dels ved en udførlig biografi, dels ved at oversætte og udgive en del spredte afhandlinger og hele det store værk om basrelieflerne.

Welcker var Zoegas mest umiddelbare discipel, den der nærmest fortsatte hans konstvidenskabelige studier, ligesom Heyne og Winkelmann havde været hans mest umiddelbare lærere. Det blev Tyskerne som fortsatte i Rom, Humboldts kreds og senere den hele tyske koloni af videnskabsmænd, som satte sig fast ved de syv høje. «Zoega, siger Stark i sin fortrinlige bog om konstarkæologiens historie, må betragtes som den egenlige grundlægger af en tysk ædruelig og omhyggelig monumentgranskning på romersk jordbund; i hans discipel F. G. Welcker er der slået bro til den senere tyske oldgranskerskole i Rom». I Danmark sprang oldgranskningen over på det nationale område og Zoegas umiddelbare indflydelse blev ringe; Brøndsted, som i flere henseender var en beslægtet natur, tog fat på et andet område, og det samme var selvfølgelig i endnu højere grad tilfældet med Madvig; da senere den klassiske arkæologi fik nye dyrkere, var den umiddelbare tradition fra Zoega afbrudt. Det har været en fælles lod for disse mænd at stå forholdsvis ene i deres fædreland; men med des større vægt har de hævdet dets ære på et område, som hele den dannede verden skænker sin opmærksomhed. Et lille folk kan ikke vente at knytte kosmopolitiske videnskaber til sit navn igennem hele slægtled; men dets hæder bliver ikke mindre, fordi dets fremragende mænd går i skole hos de fremmede og igen opdrager disciple blandt dem. Ved dette åndelige

blodskifte fornyes livskraften og det lille folk får del i alt hvad der gik forud og følger efter.

Welckers biografi er skreven i Zoegas ånd; det er en samling af breve og enkelte tildels vidtløftige afhandlinger, uden organisk sammenhæng. Hvor veltalende forfatteren end på mange punkter skildrer sin afdøde lærer, savner man dog i høj grad det samlende i billedet, og der kræves et betydeligt selvarbejde fra læserens side for at få et nogenlunde helt indtryk af manden og hans gerning. Det er vistnok især denne omstændighed, som har gjort at Zoegas navn er forholdsvis så lidet kendt. Havde han fundet en biograf som Winkelmann fandt det i Goethe, vilde dette have stillet sig ganske anderledes.

Imidlertid er Welcker som samtidig og som omgangsven fra de sidste år et betydningsfuldt vidne om Zoegas karakter og åndsretning, og enkelte partier af hans skildring fortjener den største påskonnelse. Vi skal her gengive et par af disse udtalelser.

«Man behøver ikke at iagttage Zoega ret længe, hedder det, for at føle, at han ikke blot havde opfattet den antike dannelse med sin forstand og hukommelse, men at den var gået over i ham, og at hans verdensanskuelse og hans inderste liv ikke på så mangehånde måder berørte andre ånder fra en nyere tid som hin. Jo nærmere man lærte ham at kende, des tydeligere blev denne følelse, og selv igennem samtalens form, der i let og tækkelig korthed var rig på de mest humane synspunkter og belærende uden at ville belære, havde omgangen med ham noget græsk, der lige såvel fremkaldtes ved en vis skuffelse med hensyn til tidsafstandens formindskelse som ved opholdet på den klassiske grund. Og da han i det hele hørte til dem, hvis billed og åndelige skikkelse endnu efter skilsmissen og døden vedbliver at voxe i os, så kan jeg sige at han altid er bleven mere klar og levende for mig, jo

mere jeg tænkte over selve den oldtidens ånd, som han havde tilegnet sig». — — «Han stadfæstede tilfulde den bemærkning, som en nyere historiker [Luden] har gjort, at man for alvorlig at studere et folks historie, selv må gentage dets liv».

«Hos ham ophævedes igen den skilsmisse, i hvilken så ofte oldgransker og historiegransker, sproglærd og oldkyndig, arkæolog og kritiker går hver sin vej, ret som om de ikke skulde styres i en og samme ånd, af en og samme konst, og som om den der vil dyrke det ene med mesterskab ikke skulde forstå og vurdere det hele og alle dele. — — Han har altid forenet anskuelsens friskhed med begrebets skarphed, det sjælelige, hvormed det store og skønne må opfattes, med kritikens kulde, den poesi, med hvilken man må imødekomme mindesmærket, med de mange nødvendige kundskabers og undersøgelsers prosa».

«Hans ydre og hans måde at være på svarede i mange henseender til hans indre. Lille af væxt, uanselig i klæder, med rødligt hår, derhos tilbageholdende imod de fleste fremmede, anmeldte han sig ikke strax for alle og enhver som den han var. Dog var der i alt dette intet ubehageligt, man skulde blot nærme sig til ham uden bihensigter, så forsvandt denne tilbageholdenhed. Et udtryk af kraft og velvilje i hans ansigtstræk indgød agtelse og kærlighed, og hele hans rolige, aldrig beregnede holdning viste aldrig noget uskønt. Det er umuligt at tænke sig nogen mere fri for alskens forfængelighed, anmasselse og selvgodhed».

At give en udtømmende liste over de landsmænd, hvis vejleder Zoega har været i Rom, vilde vistnok være et såre vanskeligt arbejde; meddelelsen herom hører desuden mere hjemme i de vejledtes end i hans biografi.

Alene af Nissens breve fra Wien, der tildels findes blandt de efterladte papirer, vilde der kunne fås en række navne, både adelige og borgerlige, uden at man dog deraf vilde kunne slutte synderligt om hans virksomhed. Vigtigere er det at dvæle ved de enkelte, som virkelig sluttede sig til ham og var istand til at drage varig nytte af hans omgang. Desværre stod de alle, på en eneste nær, så langt tilbage for ham i begavelse, at deres literære virksomhed slet ikke kan sammenlignes med hans; men det personlige venskab, som de viste ham, og den del, de havde i at redde ham og hans virksomhed for fædrelandet, sikrer dem dog en varig plads overalt hvor hans liv og færd mindes. — Her skal kun de mænd omtales, som vi skylder umiddelbare bidrag til forståelsen af manden selv.

Nils Schow begyndte efter sin hjemkomst fra Italien at holde forelæsninger over den græske literatur, Homer og Pindar, men blev kort efter lærer for den unge prins Kristian Fredrik, arveprinsens søn. Hans forbindelse med Zoega fortsattes, især efterat han var bleven professor ved universitetet i hans fag, oldsager og græsk sprog. I videnskabernes selskab oplæste han en «beretning om afdøde professor og ridder Georg Zoegas liv og fortjenester», der optoges i selskabets skrifter og ligeledes blev udgiven særskilt. Denne biografi viser noksom, hvor stor afstanden var imellem de tvende mænd; Schow betragter Zoega med den underordnede ånds lidt besværlige beundring, uden i de afgørende punkter at få øje for hans virkelige storhed. I overdreven iver for at fremstille ham som «uskyldig» i de forløbelser, man anklagede ham for, gik han desuden ikke så lidt ud over den historiske sandheds grænser, således i fremstillingen af hans tilbagerejse fra Paris til Rom. Man får indtryk af at skriftet er bestemt til at støtte ansøgningen om pension for den afdødes børn.

Men på den anden side må det vel erindres, at vi skylder Schow ikke få oplysninger om Zoegas tidligere liv, og at han her giver flere skildringer fra deres samliv, både i Göttingen og Rom, som vi nødig vilde undvære.

Torkel Baden, der var 10 år yngre end Zoega, bevarede ligesom hans andre venner et såre lyst minde fra sit ophold i Rom (1790—91). Han blev et par år efter extraordinær professor i sprogkyndighed og veltalenhed i Kiel, indtil han ansattes som sekretær ved konstakademiet og slotsforvalter på Charlottenborg. Hans brevvexling med Zoega drejede sig dels om romerske, dels om nordiske oldsager, han var den som nærmest skaffede Zoega de oplysninger, han i den henseende havde brug for. — Da Frederikke Brun i «Eidora» for 1825 havde meddelt sin skildring af deres fælles ven, optrådte den stærkt polemiske Baden øjeblikkeligt derimod i «Nyt skilderi af København» (1825, nr. 33) med en artikel: «Georg Zoega. Skrevet og helliget sine medbrødre i Minerva af Torkel Baden, student». Han drager her ikke blot til felts imod fru Brun, men også mod Welckers store biografi med de mange breve, af hvilke man ej lærer andet end «forhadte hemmeligheder, som gud ske lov ingen Dansk har forrådt!» I året 1830 udkom væsenlig samme artikel på tysk i «Neues Archiv für Philologie und Pädagogik». Også dette indlæg er dog et såre velment og varmt skrevet mindeord over en uforglemmelig lærer. Mærkeligt er det især at se, hvor ubetinget selv en mand med Badens stridbare karakter bøjede sig for Zoegas avtoritet som videnskabsmand, og hvor uforbeholdent han sluttede sig til ham som menneske.

Til disse to ældre venner sluttede der sig to yngre, som vi ikke i det foregående har havt lejlighed til at omtale, men som ikke desmindre fortjener at mindes for den hengivenhed de viste Zoega, nemlig Ramus og Gierlew.

Kristian Ramus var i Rom i året 1792 og samlede alt dengang medaljer og mineralier, «og da han har tid og penge, skriver Zoega, får han mange». Han ledsagede i efterårsmånederne sin lærer paa hans vandringer til Gabi, Palestrina og Tivoli, ligesom han hjalp ham ved korrekturen af værket om obeliskerne. Gennem ham kom Zoegas ualmindelige kundskaber som møntkender fædrelandet tilgode.

Efter sin hjemkomst blev Ramus bibliothekar ved det Classenske bibliothek, indtil han søgte sin afsked derfra i året 1798. Kort tid tilforn havde han indgivet et memorial til kongen (12. Februar 98) til fordel for den antike møntsamling på Rosenborg. Han henviser heri til det som i de senere år er gjort for videnskaberne: det kongelige bibliothek er bleven åbnet for alle, der er udgivet et kostbart værk om de danske og norske mønter o. s. v. De antike mønter bør også gøres tilgængelige, de bør ordnes videnskabeligt og der bør holdes forelæsninger over dem, da de har stor betydning for sprogkundskaben, historien og mythologien. Man synes herefter at have henvendt sig til professor Münter, som lovede uden vederlag at udarbejde en katalog over hvad der var, et tilbud som han dog ikke på grund af sine mange forretninger fik udført. Kongen resolverede da under 5. Juni 1799, at Ramus i to år skulde have en årlig gratifikation af 300 rdl. for at ordne og registrere de romerske og græske mønter i kabinettet, «samt efter mulighed bidrage til at denne møntsamling bliver gjort nyttig til klassiske kundskabers udbredelse og til smagens forbedring i konsten».

Endnu før dette var tilendebragt blev Ramus ansat ved kabinettet og han fik nu ordre til at søge det forøget ved nye indkøb. Han henvendte sig strax til Zoega og udbad sig hans medvirkning, en bøn som denne med største beredvillighed imødekom; kun gjorde han strax i

sit første brev (af 6. Juni 1801), således som det nu engang var hans vane, opmærksom på de vanskeligheder, som man måtte være belavet på at møde.

Zoega anvendte fra nu af igen en betydelig tid på numismatiske studier, han tog denne som enhver anden sag fra grunden. Først satte han sig ind i mønthandelens mangfoldige konstgreb, for ikke at blive et offer for de almindelige bedragerier på dette område; derpå søgte han ved små indkøb at drage sælgerne til sig og lære dem nærmere at kende. Så begyndte indkøbene af de stykker, som man især savnede i København; han erhvervede efterhånden 800, som ikke forhen var i samlingen. Især var han dog heldig med at opkøbe større samlinger. I året 1803 erhvervede han henved 1800 stykker, for største delen af de sjældne numi urbici, efter den Sicilianske adelsmand Don Alessio di Recupero. Som sædvanlig knyttede der sig omfattende arbejder til et sådant foretagende; han skrev en katalog, rettede den under stadig fornyede undersøgelser, skød dubletterne ud, ordnede og forklarede hvert enkelt stykke, indtil hele det arbejde var gjort, som tilkom Ramus at gøre efter hjemsendelsen. Selve købet ordnede han ligeledes med megen snildhed, så prisen blev mindre end păregnet i København. I året 1805 døde en advokat Bondacca i Rom; han efterlod sig en møntsamling på henved 11000 stykker, deriblandt mange sjældenheder. Købet af denne samling ledede Zoega ligeledes med megen klogskab; arvingerne vilde have 2500 scudi for den, men gik dog ned til 2000; ved kongelig resolution bestemtes det, at man efter de oplysninger Zoega indsendte vilde give 1800. Men denne trak sagen i langdrag, medens han stadig fortsatte sine undersøgelser af de enkelte stykker, indtil arvingerne gik ned til 1500 scudi. Også denne samling ordnede og beskrev han med den største omhyggelighed, før den sendtes hjem. Senere

fortsatte han indkøbet af enkelte stykker, indtil han igen i året 1808 kom på spor efter en ypperlig samling, som tilhørte Riccy og var at få til købs. Han optog atter fortegnelser, men tidsforholdene i hjemmet tillod ikke at anvende det fornødne på dette indkøb.

Ved Zoegas nidkære virksomhed blev samlingen af antike mønter i København en af de betydeligste i Evropa; da Ramus flere år efter udgav sin store katalog, forsømte han ikke at mindes sin lærers fortjenester, både i henseende til samlingens tilvejebringelse og dens rette frugtbargørelse for videnskaben.

Den theologiske kandidat Andreas Kristian Gierløw fik i året 1802 et rejsestipendium for at lægge sig efter levende sprog og pædagogik. Han kom til Rom i Oktober 1803 og var der til ud på foråret, hvorpå han gik til Neapel. I den følgende vinter kom han igen til Rom på hjemvejen. Han udgav «Breve over Italien og Sicilien» i to bind, vistnok uden større selvstændigt værd, men dog vidnende om en levende sans for oldtidens historie og den klassiske jordbund. Han følte sig stærkt knyttet til Zoega og skrev et mindeord over ham i «Lærde efterretninger» for 1809, som Welcker siger, bygget på meddelelser af den afdødes slægtninge. For os har dog især forfatterens personlige vidnesbyrd om sit samliv med Zoega betydning; det stadfæster hvad så mange andre efterretninger måtte bringe os til at antage, at han var meget forskellig i sin optræden, eftersom han var sammen med forskellige mennesker. «En vis frygtsom tilbageholdenhed, siger Gierløw, følgen af et sygeligt legem og måske af livets sørgelige erfaringer, hindrede muligen nogle fra at fatte et rent billed af mandens sande værd. Men var først hin tilbageholdenhed overvunden, befandt han sig i en liden kreds af mennesker, som han agtede og troede at kunne og ville forstå ham og som han ønskede at meddele sig til,

da vil sikkerlig enhver som har nydt denne hans nøjere fortroligere omgang, med inderlig vemod mindes, hvor underholdende og lærerig den var, med hvor fordomsfrit og ophøjet et blik han skuede ud over fortiden og betragtede nutidens tildragelser, hvor ganske han var besjælet af alderdommens ånd og hvor rigtig han bedømte vor tidsalder. — — Sit fædreland elskede Zoega med varme; dets sprog talte han gerne og med lethed og hver værdig landsmand fandt i ham en ven».

Ingen af Zoegas videnskabelige venner kan dog enten i henseende til egen dygtighed eller i betydning for ham sættes ved siden af Fredrik Münter. Deres vidtløftige brevvexling, ført på dansk, strækker sig gennem 20 år og er en hovedkilde for Zoegas historie; ingen anden stod ham så nær i umiddelbar forståelse og rakte ham så ofte en hjælpsom hånd ved hans omskiftelige kår; efter sin fætters død havde han ingen så pålidelig og udholdende talsmand i hjemmet som Münter, der netop samtidig (1788) kom i en selvstændig og ansét stilling som professor i theologien.

Forholdet mellem de to venner i videnskabelig henseende bør dog nærmest drøftes i en fremstilling af Münter, der vistnok vilde være et ikke utaknemmeligt emne. Det lå i sagens natur at Zoega som den ældre, den rigere begavede og den som sad midt i en overflod af kilder med deres studier som sin livsopgave, kun i ringe grad kunde påvirkes af den yngre ven, hvorimod det omvendte vistnok i rigt mål fandt sted. Münters fordybelse i sine ægyptiske og græske oldsager er for bekendt til her særlig at skulle fremhæves; om nogen herhjemme kunde skønne på Zoegas arbejder i den henseende var det tilvisse ham. Men han var dog langt mere end dennes discipel i snævrere forstand. I konstarkæologien nævnes han som grundlægger af den kristelige arkæologis studium i Norden og

Tyskland: «han har først eftervist monumentforklaringens interesse og filologiske methode for hele den protestantiske theologi», siger Stark.

Og så har han fortjenesten af at have givet det første stød til udviklingen af en særlig nordisk oldkyndighed. Han udgav i året 1806 en afhandling om «Lejre i begyndelsen af det 19. århundrede», hvori han viste, hvorledes vore oldtidsminder efterhånden går til grunde ved den mangel på opmærksomhed, som offenligheden viser dem. Han indsendte denne afhandling til kancelliet (15. Maj) med forslag om at foretage de fornødne skridt til at hidføre en anden tilstand, og da han året efter endnu mere indtrængende gentog sit andragende, førte det til udnævnelsen af en kommission (22. Maj 1807), hvis instrux optog Münters forslag i alle dets enkeltheder. Den første opgave skulde være den at samle og bevare alt hvad man kunde overkomme af oldsager — endog aktstykker — fra tiden indtil reformationen. Dernæst skulde alle kyndige mænd i Danmark og Norge opfordres til at indberette hvad der endnu på de forskellige steder var i behold; disse indberetninger skulde samles og bearbejdes af kommissionen, som derpå skulde gøre nærmere forslag til kancelliet om at fredlyse hvad der ikke kunde indsendes. Endvidere skulde det tages under overvejelse, hvorledes der bedst kunde oprettes et national-museum og hvorledes dette derpå bedst «kunde anvendes til offenlig nytte», en sag som alt Rasmus Nyerup havde bragt frem i den offenlige diskussion. Kommissionens formand blev overhofmarskalk Hauch, sekretær blev Nyerup, de andre medlemmer var kancelli-deputeret Monrad, kaptejn Abrahamson og professorerne Münter og Thorlacius; desuden tillodes det at optage korresponderende medlemmer.

Allerede før kommissionen endelig nedsattes skrev Münter til Zoega for at fortælle ham hvad der kunde

ventes (12. Maj). Kort efter udnævntes han samtidig med flere italienske lærde til korresponderende medlem af kommissionen. I meddelelserne herom (af 1. Juli) udtaltes det som kommissionens hensigt også udenfor de nordiske lande at efterspore vore forfædres færd, således særlig i de af Normannerne erobrede lande i Frankrig og Italien; grev Vargas i Pisa valgtes af hensyn til sit kendskab til Sardinien, hvor Vandalerne en tid havde havt ophold; Zoegas opmærksomhed henledes paa de kimbriske valpladse i Norditalien.

Med rette siges der i skrivelsen til Zoega: «Dersom De levede iblandt os, havde De været født medlem af denne kommission». Hans opmærksomhed havde i virkeligheden været henvendt på dette punkt; allerede fødestedet og barndomshjemmet med dets fortællinger om de dèr fundne guldhorn måtte give ham en rent personlig interesse for disse spørgsmål, og de tegninger, som Baden skaffede ham af enkelte af de vigtigste monumenter, findes endnu bevarede i hans efterladte samlinger. Men det var umuligt at dette fattige studium kunde trives i Rom ved siden af den overvældende rigdom på antike oldsager, og hans geniale bemærkning om runerne, at de ikke er andet end fordærvet latinsk skrift, er vistnok det eneste vidnesbyrd om hvad han også på dette område under andre forhold kunde have ydet.

Fredrik Münter kan da også med sandhed siges at være hans discipel dèr, hvor han optræder og virker selvstændigt. Som vi yderligere vil få at se, hvor talen bliver om Zoegas stilling til konsten, var han ingenlunde blind for det nationale og de nulevende folkefærds historie i middelalderen, han fremhævede endog særlig dennes betydning for konsten og vilde sikkert have været rede til det samme for videnskabens vedkommende. Når han for sit eget vedkommende stansede ved den egenlige oldtid,

var det kun en tilfældig begrænsning; fra først af stod den kun for ham som en del af det hele, som en begyndelse, der måtte fortsættes. I denne henseende kom Münter til at udfylde hans virksomhed, ikke blot ved at lægge sin indflydelse og sine kundskaber i vægtskålen for udviklingen af en nordisk oldkyndighed, der snart i disse lande fuldstændig overfløjede den antike, men også som den første videnskabelige kirkehistoriker i Danmark og Norge.

Her var atter et område, på hvilket man kunde have draget megen nytte af Zoega. Som det vil mindes valgtes han under republiken ind i det nationale institut i klasse med Visconti og Gaetano Marini. Med denne sidste sluttede han snart et fortroligt venskab, hvilket fortsattes efterat han var bleven pavelig arkivar. Den 15. Marts 1800 skriver Zoega til Münter i anledning af en påtænkt afhandling for det skandinaviske selskabs tidsskrift, at Marini er villig til i forening med ham at eftersøge danske aktstykker i Vatikanets arkiv, dersom regeringen måtte være villig til at bekoste et sådant foretagende. Münter havde alt under sit ophold i Rom (1786—87) kopieret en del, senere (1798) havde han igen omgåedes med den plan at gøre nok en rejse for at indsamle yderligere materiale til sin kirkehistorie; man skulde da synes at Zoegas tilbud måtte være modtagen med taknemlighed; men der forlyder intet videre om sagen. Vistnok vilde han, dersom dette var bleven sat i værk, have fordybet sig i arkivstudier efter samme målestok som den hvorefter han tog alt andet, som han havde for, og det er da uberegneligt hvad resultatet kunde være blevet til en tid, da disse skatte vistnok i mange måder var endnu rigere end i vore dage.

I Zoegas studier, såvel som i hans personlige udvikling, er videnskab og konst uadskillelige. Hans blik for det tekniske i konsten udvikledes tidlig, medens han i højeste grad fængsledes af skønhedsidealerne, især i den græske plastik. Allerede i Göttingen forberedte han sig til det egenlige konststudium, og af hans optegnelser fra de forskellige rejser ses det, at han overalt har benyttet lejligheden til at udvide sine kundskaber i den retning. Hvor vidt han i den henseende drev det, fremgår noksom af hvad der forhen er meddelt om hans ægyptiske og græske værker, i hvilke netop blikket for stilen og de stilistiske enkeltheder fremhæves som epokegørende. Hans indflydelse på kobberstikkets nøjagtighed og skønhed peger i samme retning.

Ikke mindre fængsledes han af arkitekturen og maleriet. Vi har alt set, hvorledes hans beskrivelse af Venedigs arkitektur endnu kan vække opmærksomhed, og af mange steder i fru Bruns romerske optegnelser fremgår det, at han med stor interesse havde studeret de mangfoldige stilarter, som fandtes repræsenterede i verdensstaden. Som hans yndlingsbygning nævnes gentagne gange kirken St. Agnese fuor le mure, fra kejser Theodosius's tid, «Hirts mønster på en ren-orthodox basilica», smykket med prægtige antike søjler, halv nedsænket i jorden.

Hvad maleriet angår, da tilstod han i sine senere år, siger Welcker, at det ikke mere interesserede ham så meget som forhen; han havde mere og mere hengivet sig til plastiken. Men i ungdommen var det en af hovedgenstandene for hans studier. Allerede i København havde han, som det synes, stiftet bekendskab med den største danske maler i forrige århundrede, Nikolaj Abildgård, der i året 1776 var kommen hjem fra sin udenlandsrejse og et fireårigt ophold i Rom og kort efter var bleven professor ved akademiet. Zoegas bekendskab hidrørte vistnok

fra opholdet i København i vinteren 1781—82, da Abildgård alt var fuldt optagen af sine berømte malerier til Kristiansborg.

I Rom sluttede Zoega på samme måde venskab med den tyske maler Friedrich Müller, der tillige var kobberstikker og digter. Han havde først efterlignet den nederlandske skole, men var i Rom bleven en ivrig discipel af Michel Angelo. Zoega lærte meget af ham ved deres vandringer i de romerske gallerier. At det samme var tilfældet med mere end én romersk konstner må ansés for en selvfølge; hans hustru var datter af en sådan, og hans omgang med konstnere omtales bestandig som en selvfølgelig sag. Welcker fortæller, at han ofte sagde, at folk fra landene hinsides Alperne (Oltramontani) ikke var til at udholde, når de vilde tale om konstsager. Han selv var så indlevet i den slags ting, at han savnede alle forudsætninger hos sine rejsende landsmænd.

Som vi alt har set undlod Abildgård ikke at drage nytte af Zoegas konststudier; han opfordredes til at indsende månedlige beretninger fra Rom til akademiet og optoges som dets fraværende medlem. Disse indberetninger begyndte samtidig, i Februar måned 1790, en stor del af dem tryktes flere år efter i «Minerva» (1798—99) uden opgivelse af forfatter, resten synes at være gået tabt, ligesom de samtidige antikvariske indberetninger til kronprinsen. Af korrespondancen med Münter ses det, at prinserne gensidig udvexlede de modtagne skrivelser, hvad der i høj grad tilfredsstillede Zoega, og af Guldbergs brev til Bülow ses på samme måde at yderligere fremlån fandt sted. Alt under 31. Avgust 1790 skriver stiftamtmanden i Århus ved tilbagesendelsen til Bülow: «Læst har jeg med megen fornøjelse Zoegas efterretninger og deri fundet de tydeligste mærker af den alderdoms forskning, indsigt, skarpsindighed, lærdom, som jeg ærede i

ham for 9 år siden og som han siden for verden har retfærdiggjort ved vægtige beviser. Disse blade, han således skriver, vare vist værd at trykkes, og jeg tør sige de burde trykkes; thi af den art ere de». Zoega selv skriver et år senere til Münter (17. Avgust 91): «Til akademiet har jeg skrevet månedligen og håber man vil være fornøjet med min flid, ifald end indholdet, der angår en genstand, hvori jeg er meget lidet øvet, ej altid skulde finde bifald; dog synes Abildgård at være tilfreds dermed og jeg formoder at det er hans dom, som mest deciderer —».

Vi skal her ikke indlade os på enkelthederne i disse beretninger, som for en stor del vedkommer aldeles efemere konstprodukter, tildels også omhandler nye fund af antiker. Zoega omtaler efterhånden de fleste betydelige konstnere, som dengang fandtes i Rom: Trippel, Canova, Favre, Angelica Kaufmann, Cardelli o. s. v., han fremhæver deres fortjenester og kritiserer deres fejl, men søger dog især på en højst anskuelig måde at gøre læseren bekendt med hvad de har frembragt. Her vil det dog være af særlig interesse at fremhæve Zoegas udtalelser om konstnernes tilbøjelighed til at efterligne antikerne.

Allerede i sit brev af 2. Juni 1790 kommer han ind på dette emne; han skriver: «Overalt har vore konstnere intet begreb om de gamles guder og helte, det er så at sige umuligt at de kunne have det, og (det) var næsten at ønske at de ej vilde vælge sådanne sujets. Men man er nu engang ked af helgenmalerier og vore egne tiders sæder er ej favorable for konsten. Middelalderen kunde i visse måder være for os det som den mythiske periode var for Grækerne, da der endnu er så meget af de tiders tænkemåde tilovers i vores, og det altså er ulige lettere at forsætte sig i dem: og ethvert lands konstnere vilde da i deres national-historie finde interessante genstande».

Den 17. April 1793 kommer han i anledning af et værk om de antike vaser og den deri anbefalede efterligning af deres malerier nærmere ind på dette spørgsmål: «Overalt synes mig at man i vore tider på en alt for almindelig og ubestemt måde rekommanderer imitation af Grækerne i henseende til konsten, uden at undersøge hvad Grækerne efter de forskellige omstændigheder egenligen have gjort, af hvad årsag de have behandlet tingene på den dem egne måde, i hvad forhold vores forfatning står til deres, og i hvor vidt vores måde at tænke og frembringe tingene kan og bør overensstemme med deres». Han giver herefter en udsigt over konstens oprindelse, fra en abstrakt begyndelse til dens blomstring hos Ægypterne og Grækerne, der gav den højhed og skønhed (se foran s. 135). Den moderne konst derimod vil give øjeblikket med fuld naturtroskab og den yderste nøjagtighed: «Med denne tanke, som nu éngang er rodfæstet hos os og hvis gode følger har været, at vore konstnere stræber efter en grad af sandhed og en illuderende overensstemmelse med naturen, hvorom de gamle i deres historiske malerier ej synes at have havt noget begreb, indsér jeg ikke, at efterligningen af dem i henseende til kompositionen kan forenes med det øvrige, ligesom jeg overhoved tror at man aldrig bør gore noget i konsten, fordi de gamle have gjort det, men søge at opnå det hvad vor egen eftertanke viser os som mest bifaldsværdigt. Det er unegteligt, at vi have havt meget gavn af de gamle, at vore konstneres figurer ere blevne skonnere, simplere og ædlere ved at studere de antike modeller; men jeg mener at vi ved en ubestemt og uoverlagt efterabelse af dem kan tabe mere end vi har vundet, og at det vilde være meget nyttigere at anvise efterligningen sine grænser end uophørlig opmuntre til at efterligne antikerne». På samme måde omtaler han naturstudiet i landskabsmaleriet i anledning af et

stykke af Denis (golfen ved Salerno ved solnedgang, før et uvejr; 9. Febr. 93): «Hver omstændighed er nøje kopieret efter naturen, der i det hele ses fremstillet i al sin sandhed og ledsaget af sin mægtige impression. Dette stykke er just det modsatte af More's behagelige monotoniske malerier, som smigre ved (første) øjekast og umiddelbart derpå kede: jo nøjere man undersøger det, jo mere man går i detailler, jo mere indsér man dets fortjenester. Jeg formener at en landskabsmaler må holde sig umiddelbar til naturen, som den er; thi skaber han den selv, i hvor skøn han end gør den, så vil dog dens indtryk være lige så transitorisk som bevægelsen af hans pensel».

Det vil heraf ses at Zoega ikke var bleven stående på halvvejen med sine konststudier, han nøjedes ikke med at tilegne sig antiken, beundre dens skønhed og granske dens stil, men han så ud over samtidens ihærdige kamp for fuldstændig at tilegne sig dens ideer og teknik, til en tid som vilde gå sine egne veje, optage sine egne emner og derved i endnu dybere forstand give et udtryk for sine ideer og sit eget liv. Det vidner tilvisse om en høj historisk sans at kunne gribe denne fremtidstanke og fastholde den netop i Rom, hvor al energi samlede sig i antikernes efterligning. Der er heri noget som svarer til Münters videnskabelige udvikling og til hele den danske oldkyndighed, som den efter Zoegas tid fremtrådte i nøje forhold til den samtidig genfødte literatur. Men Zoega skulde ikke selv se det forjættede land, hvis tilværelse han troede på og forudsagde. Før menneskeånden kunde trænge igennem til en ny selvstændig konst, svarende til oldtidens plastik og middelalderens helgenmaleri, måtte fortidens genfødelse drives op til den højeste fuldkommenhed og gribes med den mest energiske genialitet. Det var et historisk udviklingstrin, som ikke kunde springes over, og ligesom Zoega selv repræsenterede det i viden-

skaben, skulde han blive den mands lærer og vejleder, som blev antikernes ypperste efterligner i den moderne tid.

Det vil af det her fremførte alt kunne skønnes, at Zoega ikke følte sig synderlig tiltalt af Angelica Kaufmanns idealske malerier, der i så høj grad henrev Tyskerne, eller af Flaxmanns tegninger i vasestilen, som ligeledes vakte samtidens højeste beundring. Mest tiltaltes han i plastiken af Trippel fra Schweiz, som havde været Wiedewelts elev og holdt sig nærmere til naturen end Canova, der var rigere på fantasi, men først efter Trippels død (1793) siges at være «uden rival». Iøvrigt holdt han meget på Canova, fulgte hans udvikling med den største interesse og blev senere hans personlige ven. Om hans monument over Clemens XIII siger han (18. April 1792) at det er det skønnéste gravmæle i Rom og at konstneren overgår alle andre i smag og elegance: «i stilens simpelhed, tegningens nøjagtighed og marmorets behandling nærmer han sig oldtiden». En anden gang skriver han: «I andre kendere må nu dømme om Canova hvad I vil, så har hans sidste værk glædet mig overmåde». Welcker tilføjer at det var hans mening, han burde været maler, ikke billedhugger; som sådan vedblev han stadig at hælde noget til Berninis «geniale forkerthed». Om de to mænds uforanderlige venskab, som Thorvaldsens stigende berømmelse ikke forstyrrede, men i hvilket han optoges, vidner et brev til baron Schubart af 16. Oktober 1806, da denne højsindede og varmtfølende mand havde bekostet Zoegas og børnenes villegiatura i Ariccia og Albano, for om muligt at hjælpe på deres helbred. Zoega fortæller her at hans hustru, som dengang lå for døden, kun havde givet sit samtykke til deres bortrejse mod at få en tante i huset hos sig og at se sin mand hver uge. Disse stadige vandringer påførte Zoega en dysenteri, som fuldstændig udtømte hans kræfter, og han

var således ude af stand til at færdes med sine børn. Men dem tog Canova sig af med faderlig omhu, han betragtede dem som en del af sin familie og gjorde køreture med dem til Nemi og andre landsbyer. Han blev der dog kun en fjorten dages tid, «kaldt tilbage til Rom ved sin trang til virksomhed og sin utålmodighed efter at fortsætte de arbejder, der sikrer ham sit århundredes beundring, til samme tid som hans hjertes godhed og hans elskværdige omgang erhverver ham alle deres kærlighed som lærer ham nærmere at kende».

En ny åbenbarelse på konstens himmel, som af mange grunde særlig måtte tildrage sig Zoegas opmærksomhed, var Asmus Jakob Carstens, der i September 1792 ankom til Rom i følge med Cabott fra København, Zoegas gamle omgangsven fra sit forrige ophold dernede i årene 1785—91.

Carstens var som bekendt Zoegas særlige landsmand, født udenfor byen Slesvig og uddannet til konstner under et 6—7årigt ophold i København; de var tilmed jævnaldrende. Men iøvrigt var de såre forskellige naturer. Carstens var voxet op under særdeles ugunstige forhold, hans opdragelse var forsømt og hans af naturen trodsige og lidet fintfølende karakter synes ikke at have modtaget nogen synderlig forædling af konsten. Den uopdragenhed, som han i sit 27. år viste ved akademiet i København, kostede ham mange års bitre erfaringer og spildte en stor del af hans fremtid; han indhentede aldrig hvad han dengang havde forsømt i rent teknisk henseende, og først i Rom kunde han som 38 årig mand fortsætte, hvor han havde sluppet, dengang han vragede Abildgård og Wiedewelt som lærere; 6 år efter slukkedes hans strålende bane i døden.

Ligesom i København kom han snart på kant med sine konstfæller i Rom. Han var sendt derned med understøttelse fra Berlin, men han kunde ikke underkaste

sig det tilsyn, som Rehberg på statens vegne førte med de tyske stipendiater, han polemiserede mod deres rutine i det ydre og trak sig tilbage fra dem. Først to år efter kom Fernow til Rom, hvor han helt gik op i Carstens, levede daglig sammen med ham og gjorde det sin opgave at bane vej for hans anerkendelse. Carstens tænkte ikke mere på at forlade Rom, det var efter hans mening det eneste sted hvor livet havde noget værd, og Berliner akademiet fik kun ringe tak for sin understøttelse.

Slående sandt sammenfatter Fernow sin ros over Carstens i de ord: «Tanke og komposition var udtryk for hans indre rigdom, hans opfindelsers udførelse var et billed på hans ydre fattigdom og små forhold». Men når han ikke des mindre satte ham højt over alle samtidige og mange andre tiders konstnere, viser det kun at han var mere filosof end konstelsker; thi fattigdom i udførelsen er tilvisse uforeneligt med konstens ædleste natur.

Det store fortrin hos Carstens var som bekendt hans eminente evne til at komponere, hans blik for formerne og rummets anvendelse. Zoega skriver året efter hans ankomst (5. Oktober 1793) om ham til akademiet uden at ænse den episode, som havde fremkaldt bruddet med Abildgård: «En anden Dansk ved navn Carstens, pensioneret af det Berlinske akademi, udmærker sig som duelig tegner og komponerer med megen ild, men han hænger alt for meget ved Michel Angelos manér og falder derved noget i karrikatur. Han har dels udført, dels begyndt adskillige kolorerte tegninger, som han til foråret agter at udstille samlede for publikum, så jeg indtil den tid opsætter at give en detailleret beretning om dem». Desværre er denne beretning ikke bevaret, først efter konstnerens død genfindes der atter udtalelser om ham fra Zoegas side. Den 7. Juli 1798 meddeler han akademiet dette sorgebudskab, idet han tilføjer: «han hører

upåtvivlelig iblandt de mænd, som have gjort vort fædreland og akademiet i København, hvor han havde lagt første grund til sin konst, ære». Han omtaler dernæst manglerne i hans kolorit og tegning, men fremhæver at hans stykker søgtes begærligt. Fernow overdriver hans ros, «men ved bedre helbred og et længere liv kunde han have gjort epoke i konsten og tilbagekaldet det mandige og betydningsrige i maleriet, der i vore tider, idetmindste i Rom, er gået af moden, medens man for største del ikkun stræber efter en vis gracie, som smigrer øjet og lader sjælen tom». Han nævner derpå alle hans arbejder og opgiver hvor de findes.

Carstens havde testamenteret sine efterladenskaber til Fernow, hos hvem en stor del tegninger i lang tid henlå. Zoega fik imidlertid som dansk agent en meddelelse fra det udenrigske departement om at den afdødes søskende, en broder og søster, havde henvendt sig til det for at komme i besiddelse af arven efter ham. Broderen gjorde gældende at han havde holdt ham ved akademiet i København og også af den grund med rette kunde gøre påstand på at blive hans arving; men han tilføjer at «en vis Fernow i Rom, som er en Tysker og holder filosofiske forelæsninger efter Kant'ske grundsætninger», skal have taget hans efterladenskaber til sig og må kunne give oplysninger. Departementet oversendte som sagt dette andragende til Zoega med anmodning om at tage sagen i sin hånd (17. November 1798).

Fra dette synspunkt var der imidlertid intet herved at gøre, Fernow var lovlig arving; men konstskattene kunde erhverves for staten. Zoega rettede en indtrængende anmodning om at gøre noget i den retning til professor Münter (15. Marts 1800) og få dage efter til hans søster, Frederikke Brun. Denne sidste udtalelse er bevaret hos Welcker og fortjener her at meddeles.

»Til Deres broder har jeg skrevet for få dage siden», hedder det. »Jeg talte blandt andet til ham om de Carstens'ske tegninger, som Fernow ejer, og jeg gentager det til Dem, at man ikke i København vil kunne gøre fordring på konstpatronage, så længe man ikke har gjort noget for at sikre nationen disse værdifulde efterladenskaber af et afgjort konstgeni, som var en Dansk. En skikkelig mand, om hvem den onde verden siger, at han stadig har søgt at forfølge alle fortjente mænd, vil måske sige til Dem, at det gør nationen større ære, når disse sager idag eller imorgen går til England og dèr gemmes og beundres på en eller anden squires herresæde! Jeg er ingen blind beundrer af Carstens, jeg finder meget at udsætte på hans tegninger, og jeg har i den henseende sagt både ham, da han endnu levede iblandt os, som også hans venner min mening med større frimodighed, end det ofte var ham eller dem kært at høre; men jeg vilde tale imod min overbevisning, hvis jeg sagde, at jeg her i Rom, så længe jeg har været her, har fundet nogen konstner der kunde komponere som Carstens, der i den grad var fortrolig med konstens øjemed og kom det sande så nær, som han. Vore bedste malere her, Camuccini og Benvenuto, der i konstens mekaniske del står så uendelig over ham, er sammenlignede med ham kun manierister i kompositionen».

I henhold til denne indtrængende opfordring fremsatte Frederikke Brun endnu samme år tanken om at gøre noget for at redde disse konstskatte, for offenligheden. I tredje bind af sine »Prosaische Schriften», der indeholdt dagbogsoptegnelser fra Rom 1795—96 og i hvilke der fandtes en ret udforlig omtale af Carstens, som Zoega dengang havde gjort hende opmærksom på, tilføjede hun nemlig nogle ord om den sag. »Skulde Danmark virkelig give fuldstændig afkald på sin Carstens, i døden som i

livet? Skal konstens sjældne blomster, som vor kolde himmel kan fremkalde, da alle hendø af mangel på kærlig pleje, og skal evigt barbari omtåge vore kyster?» — Forfatterinden forfølger denne tanke videre ved at gøre opmærksom på, at store konstskatte netop nu sælges for spotpris i Italien, og at det vilde være et heldigt øjeblik at samle idetmindste noget af denne rigdom: «hvorfor bruger vi ikke vor strandingsret for blot at redde det kostelige vraggods fra det sydlige Evropa ind på land?» Hun foreslår en nationalsubskription for at sætte en kyndig mand i Rom (Zoega) i stand til at gøre indkøb, efterhånden som lejlighed frembyder sig. Dette var tilvisse en lykkelig tanke, exemplet fra møntindkøbene viser, hvad man under de daværende tidsforhold, da de gamle romerske slægter solgte deres familiegallerier, ofte for en usel penge kunde have «reddet», netop fordi man havde en mand som Zoega dèr på stedet.

Som det af de anførte udtalelser vil fremgå, kalder både fru Brun og Zoëga Carstens for «dansk», og noget andet kunde man da ej heller på nogen måde vente. Han var født i den del af kongens lande, som lå udenfor det tyske rige, og havde søgt sin uddannelse ved det danske akademi, hvis fremragende lærere han uden tvivl skyldte grundlaget for sin konst. At han iøvrigt efter hele sin personlighed var uden egenligt nationalitetsmærke er en selvfølge; kun kan det med sandhed siges, at hans konst bærer afgjort præg af den fælles-germanske folkerace. Han hører derved efter sin fødsel og udvikling til de mænd, om hvilke flere folk kan strides, — hvis ikke de foretrækker at forliges om dem. Medens det vilde være meningsløst for Tyskerne at gøre krav på mænd som Zoega og Thorvaldsen, fordi hos dem det kosmopolitiske overalt hviler på et dansk grundlag og på hvert punkt

bærer præg af det hjemlige, så vil man vanskeligt kunne gøre dem en medejendomsret til Carstens stridig.

Hvad der i høj grad bidrager til at begrunde denne ret er konstnerens forhold til Fernow. Denne mand med sin ejendommelig tyske abstrakte filosofi gik helt op i beundring for Carstens, blev hans biograf og foranledigede at hans tegninger kom i tyske hænder. Han var selv en mærkelig mand, som i adskillige år spillede en fremragende rolle blandt Tyskerne i Rom og også stod i et meget venskabeligt forhold til Zoega. Det varede en stund, før hans gode hjerte og elskværdige personlighed kunde forsone denne med hans filosofiske doktriner. Den 21. November 1795 skriver Zoega til Münter: «Hr. Fernow holder forelæsninger for konstnere over æsthetiken efter Kants grundsætninger og har næsten det hele tyske landsmandskab som tilhørere. Jeg har og ladet mig indfalde at indfinde mig, men er allerede hjertelig ked af det, skønt vi endnu stå ved præliminarierne. Længe kan jeg ikke holde det ud at høre alle disse bekendte og simple ting travesterede i nye og møjsommelige konstord. Vi lader også «Allgemeine Litt. Zeitung», «Mercur» og «die Horen» komme. Men sig mig: går Tyskland i barndom, at man kan glæde sig over slige bagateller?» Frederikke Brun omgikkes dem begge under sit andet ophold i Rom og giver en skildring af den dybe modsætning imellem dem. Zoega «som Sokratisk Platoniker» morede sig over, at det aldrig kunde lykkes Fernow at omvende Bonstetten til sin filosofi, og endnu mere over at han blev bragt til fortvivlelse ved modsætningerne i Ida Bruns karakter, som han ikke kunde få til at gå op i en generalnævner. Han led af denne pinagtige trang til at forklare alt, bringe alle forhold i formler og henføre alt til kategorier, som så ofte er optrådt epidemisk i Tyskland. Zoega kunde slet ikke gå ind herpå, hverken i livet eller konsten.

Torkel Baden har ikke blot opbevaret det fortrinlige vers, som han anså for det ypperste i den nyere tyske literatur (s. 99), men bemærker også med hensyn til hans konstfortolkning, at han «blev fast i den mening, at man i de gamles konstværker ikke altid bør søge dybsindige tanker, men udlægge meget som et indfald af konstneren eller den som bestilte arbejdet». Dette var for Fernow ikke blot en hård tale, men en aldeles utålelig tanke; selv Welcker tror at burde undskylde denne mangel på sans for den systematiske filosofi; man henførte ham så til «Sokratikerne», for at han dog ikke helt selv skulde undvære sin kategori.

Hvad konstværkernes rette forståelse og bedømmelse angik, indrømmede imidlertid selv Fernow, at han skyldte Zoegas bemærkninger, når de i fællesskab gennemgik museerne, meget. Det samme var tilfældet med konstnerne. «På konsten i Rom, siger Welcker, har Zoega i al stilhed øvet en ikke ubetydelig indflydelse. Mange danske og andre konstnere spurgte ham gerne til råds og gav agt på hans korte og træffende vink».

Også den romerske forfatter F. A. Visconti hentyder i sine mindeord over Zoega til det samme, og Arsenne Thiébaut siger i sin karakteristik: «Zoegas smag var ikke exklusiv; han tænkte som alle andre store mænd, at oldkyndigheden efter sin natur må forbindes med studiet af de skønne videnskaber. Begge er de søstre og nødvendig forbundne med de skønne konsters theori; thi først derved får den udmærkede oldgranskers ideer denne levende anskuelighed, hans udtryk dette træffende, hans betragtninger denne fængslende helstøbthed, uden hvilke de skønneste tanker bliver livløse». Dette anvendes derpå på værket om basreliefferne.

Flere gange var det på tale at overdrage Zoega et formeligt tilsyn med akademiets stipendiater; tanken var

lånt fra den preussiske ordning, efter hvilken maleren Rehberg indtog en sådan stilling. Men akademiet i København var så tarvelig aflagt, at det ikke turde indlade sig derpå. Endnu i året 1806 omtaler Zoega dette med beklagelse; han vilde herved have fået en ret til at følge de unge mænds udvikling og tage sig af deres vejledning og han vilde selv have havt godt af den forøgede omgang med dem. «Gid snart andre Danske vilde komme efter, skriver han den 25. Januar 1800, jeg finder mig forynget, når jeg er iblandt mine landsmænd». «Flere gange, siger Welcker, så jeg ham oplivet i små muntre vennelag blandt unge konstnere, så han endog sang med».

Vore små forhold har da på konstens område sat så snævre grænser for Zoegas virksomhed i alle retninger, at mindet om hans ualmindelige begavelse og dygtighed som konstkender endog kunde fuldstændig uddø i løbet af en menneskealder. Da N. L. Høyen i året 1844 holdt foredrag over Thorvaldsen, kunde denne kender af landets konst, der iøvrigt satte megen pris på Zoega som oldgransker, uimodsagt udtale de ord: «Den berømte landsmand G. Z., til hvem han var nærmest anbefalet, kunde ikke vejlede ham; denne store lærde synes ej engang at have havt noget synderligt blik for konsten».

Der ligger ofte i dette ord «lærd» noget overordenlig distancerende, omtrent i lighed med «skikkelig» på et andet område. Skønt i og for sig rosende, bliver det i mangfoldige tilfælde afvæbnende og afvisende i livets almindelige forhold, ret som om lærdommen var en lammende magt og ikke meget mere kun et nødvendigt redskab for den som har brug for det. Med dette ord distanceres da også Zoega, hvor talen er om Thorvaldsen; man finder sig til nød i at indrømme andre konstnere

indflydelse på den geniale billedhugger; men Münters anbefaling af ham til Zoega står snarest i hans biografi som en af de sære tilskikkelser, der overgik ham i hans ungdom, og synes ikke at interessere hans biograf synderlig mere end f. ex. forholdet til Jørgen West.

For de samtidige stillede det sig anderledes. Ved hans død blev det i det «Italienske akademies skrifter» bemærket, at Thorvaldsen skyldte sin afdøde ven den åndsdannelse, han havde, og den højere retning i konsten som han var slået ind på, og den tyske læge Kohlrausch, der var så nøje kendt med begge disse mænd og deres hele omgangskreds, aflagde det samme vidnesbyrd. «Hans vandringer med sine venner, skriver han, udrettede det samme som de under Athens Propylæer havde til hensigt, og hundrede former i det levendegjorte marmor udtaler nu hans ædle dom. I syv lange år sagde han til det reneste og største konstgeni, som findes i Rom: «Således gjorde de gamle det ikke», eller: «dette ligner jo denne eller hin antik», når han engang om måneden kom i hans atelier; og altid ødelagde og gentog den store beskedne konstner sit arbejde, indtil Thorvaldsens Jason stod dèr og tilfredsstillede Zoegas klassiske kenderøje».

Samme dom omskrev og udvidede Frederikke Brun få år efter således: «Georg Zoega, som aner hans geni og at han er kaldet til det højeste, går ikke lemfældig tilværks med ham og eftergiver ham ingen af sine strænge antikvarisk-artistiske fordringer, hvilke endnu forhøjedes ved den ham egne fine skønhedssans. Sandelig, vor unge Fidias havde i ham en ubestikkelig dommer, der ikke bortgav et hårsbred, ikke en kjortelfold af oldtidens værdighed. «Dette vilde de gamle ikke have gjort således», lød ofte hans dom; eller: «således gik ingen ærbar kvinde klædt i oldtiden, langt mindre en gudinde!» da engang en Pallas af Thorvaldsen havde fået et foldekast i klæd-

ningen, lidt mindre sømmeligt. Og den unge undselige stolte konstner, i sin kamp med idealet, afhuggede hoveder, sønderbrød statuer, der allerede tidligere vilde have udmærket ham meget berømmeligt for den store hob».

Welcker gentager det samme. «Frem for alt, siger han efterat have omtalt Zoegas indflydelse på konstnerne, frem for alt har han på mange måder ved sin strænge dom vejledet Thorvaldsen i sin uddannelsestid. Med glæde fortæller denne udmærkede konstner, hvorledes Zoega bedømte og dadlede hans figurer, ofte med de ord: det vilde de gamle ikke have gjort således o. s. v. — Det punkt, hvor Thorvaldsen og andre endnu yngre billedhuggere fra de nordlige lande, især Rauchs stil afviger fra Canova, er intet andet end at de i højere grad anstrænger sig for at tænke deres fremstillinger ædrueligt, strængt og rent i den græske konsts ånd og helt at give afkald på efterligningerne af en tom og udartet billedstads. Utvivlsomt har Zoega med sit ved sammenhængende granskning af det væsenlig antike skærpede blik og den sans for det ægte og ublandede, der hadede alle uklare grænser, bidraget til overfor hint fristende skin at fremme denne antikens renhed, som i denne konst alene formår at føre til det fuldkomne».

Intet vil, efter hvad vi i det foregaaende har erfaret om Zoega, forekomme os naturligere end dette; ingen mand i Rom overgik ham i blik på konstens teknik og stilarternes renhed, ingen kom ham nær i fortrolighed med antiken, både dens ydre form og den ånd, den var fremgået af og gav et udtryk. Han var dertil en ualmindelig gennemdannet personlighed og forstod altså til samme tid at holde idealets fordringer højt i ære og at være skånsom overfor enhver ærlig bestræbelse efter at arbejde i sandhedens og skønhedens tjeneste. Jo større evne han så for sig, des strængere blev hans dom, des

højere hans fordringer og des mere uforbeholdne hans påmindelser; men, som Thièbaut siger: «hos ham var mennesket og videnskabsmanden gået sammen i ét, han var meget meddelsom, og hans elskværdighed og åndfuldhed gav hans samtale, hans holdning, hans træk, ja selv hans tavshed et præg af godhed og almen-velvilje, som gjorde ham elsket af alle dem der kom i berørelse med ham». — Når da Thorvaldsen i 12 år var hans stadige, ofte daglige omgangsven, mon da samtiden har overvurderet hans indflydelse på ham?

Det er ofte bleven fremhævet, at der i visse henseender var en slående lighed mellem Thorvaldsen og Øhlenschlæger. Denne lighed gør sig måske stærkest gældende i måden, hvorpå de modtog det kald som ventede dem i livet. Betegnende er det for dem, at de begge modtog det ikke gennem bøger, — (dertil var disse dem for abstrakte), — ej heller på første hånd af selve livet, — (dertil var de selv for lidt begavede som personligheder), — men ved andres tiltale og levende påvirkning. Hvad Henrik Steffens blev for Øhlenschlæger, det var Georg Zoega for Thorvaldsen. Den romantiske verdensanskuelse, som den har fået et så genialt udtryk i Øhlenschlægers digtning, kom til ham med hele sit væld af poesi gennem den unge naturfilosof, der med sin veltalenhed henrev alle. Thorvaldsen på sin side indrømmede, at først i Rom «tøede sneen fra hans øjne»; men det var ikke selve antikerne, som fra først af udstrålede den varme, der fremkaldte tøbruddet. Den store forskel er der mellem Øhlenschlægers og Thorvaldsens påvirkning, at medens Steffens virkede pludseligt og overvældende, gjorde Zoegas indflydelse sig først gældende lidt efter lidt, i årenes løb og under arbejdets gang; deri som i andet lignede han en stilfærdig og ligenøjet filosof, der går og kommer, «med den venlighed om læberne, der aldrig bliver

til smil». Der hengik sex «lange år», før Jason stod færdig, medens Øhlenschlæger skrev «Guldhornene» efter en søvnløs nat; men til gengæld var Thorvaldsens bane højere og mere ligelig skøn og stolt, da han først havde fået sit fulde vingefang.

Det kan muligvis i den historiske sandheds interesse have sin nytte engang at se lidt ædrueligt på Thorvaldsens ungdomshistorie. Da han den 8. Marts 1797 ankom til Rom var han et barn på 26 år. Hans åndelige personlighed som den træder os imøde i fortællingen om hans rejse til Middelhavet og hans ophold i Neapel, hans dagbog og hans breve til hjemmet, bærer præg af en påfaldende fattigdom, han synes ikke blot at mangle al dannelse, men ethvert begreb om dannelsens betydning. Hans forhold i Rom viser, at det ikke stod stort bedre til med hans moralske sans. Thiele har i sin biografi af misforstået iver for konstneren, eller fordi han ikke selv havde øje for denne side af hans karakter, i alt for høj grad tilsløret den for læseren. Vi skylder den historiske sandhed at indrømme, at Thorvaldsen var en dårlig søn imod sine forældre og en holdningsløs mand i sit forhold til de kvinder, han kom i berøring med.

Han var sine gamle forældres eneste søn og han forlod dem fattige og næsten hjælpeløse for i tre år at uddanne sig i sin konst i Italien. Skilsmissen var tilvisse nødvendig for hans uddannelses skyld; men ingen søn med følelse for sine forældres krav til ham vil uden den mest levende uvilje kunne erfare, at Thorvaldsen som en mand på 30 år lod sin moder lide nød og lod det ske, at hans fader mod sin vilje blev ført til Vartov. Hvert forhold i livet har sin ret og det ene ophæver ikke det andet. Thorvaldsen måtte hellere, om så skulde været, i nogle år have arbejdet på skibsgallioner eller hugget ligsten, end ladet dette komme over sig; så skrøbelig var hans be-

gavelse jo ikke, at et fornyet ophold i hjemmet til sine forældres trøst og hjælp vilde have kvalt den.

Man har sagt at Thorvaldsen kom til Rom som et uskyldigt barn, men også dette synes at være noget tvivlsomt. Da han forlod København, var han forlovet med en borgerlig pige, der ventede hans tilbagekomst efter den aftalte tid; hende glemte han. «Imidlertid, fortæller Frederikke Brun, begyndte de romerske kvinder at beundre den karakteristisk skønne og blomstrende nordiske drømmer og at påtage sig at trøste ham. Thorvaldsen negter ikke, at han har flittig studeret efter naturen». — Det værste var dog at hans kærlighed faldt på en gift kone, som han skilte fra sin mand. Det var Anna Maria Magnani, fru Zoegas forhenværende kammerpige, nu professor Uhdens hustru. Thiele har fremstillet sagen således, som om Thorvaldsen lærte hende at kende som ugift, trådte i kærlighedsforhold til hende og først senere fik en heldig medbejler i Uhden, hvem Anna Maria ægtede af beregning. At dette forholder sig ganske anderledes, ses af et forhen (s. 94) anført brev fra Zoega til Münter, hvori han beder denne fortælle Wad og Ramus, at deres fælles gode ven Wilhelm Uhden dagen tilforn (6. Marts 1795) har ægtet hans kones kammerpige, som de ligeledes kendte.

Forholdet mellem hende og Thorvaldsen gav snart anledning til de ubehageligste rivninger; Uhden der synes forhen at have slået sig til ro i Rom, flyttede til Florens, og forlod omsider sin hustru, eller blev snarere forladt af hende, hvorpå Thorvaldsen i 1803 hentede hende til sit hjem i Rom. Ægteskabet blev måske aldrig formelt ophævet, siden Thorvaldsen ikke senere ægtede hende og Uhden vedblev at bidrage til hendes underhold. Dette forhold ligger senere, som Thiele siger, som en sort tråd gennem Thorvaldsens liv.

Til denne mangel på moralsk holdning svarer det

dybe tungsind, som hvilede over Thorvaldsens ungdom. Han kendte det alt fra hjemmet, men i Rom kastede det stærkere lys også en stærkere skygge; han kunde ikke forstå at et voxent menneske kunde le, siges der. Efterretningerne fra hjemmet nedknugede ham; de forhold han i Rom indviklede sig i, måtte selvfølgelig gøre det endnu mere; men han var ikke mand for at rejse sig igen i livet, han gjorde som så mange andre genier før og efter ham har gjort: han rystede det af sig i konsten. Jason med det gyldne skind, denne vidunderlige type på sejrens glæde, er født af åringers tungsind og smerte.

Da Thorvaldsen kom til Rom, havde han foruden sin geniale kompositionsevne en fortrinlig færdighed i at modellere og han lærte meget hurtig at hugge i marmor; Tyge Rothes buste er bevis nok på hvor højt han alt dengang stod i konstens teknik. At han tillige havde blik for dens idealitet, kan vi bl. a. overbevise os om af det vidnesbyrd, Zoega kort efter gav ham i det bekendte brev til Münter, som Thiele alt har meddelt. Det er skrevet et halvt år efter hans ankomst til Rom og dateret Genzano, den 4. Oktober 1797.

»Vor landsmand Thorvaldsen, hedder det, som tilbringer her otte dage hos mig for at besøge dette nabolags mærkværdigheder, er en fortræffelig artist, af megen smag og følelse, men alt for uvidende i alt hvad udenfor konsten er. Incidenter sagt, er det meget ilde overlagt af akademiet, at de sende folk så ganske rå til Italien, hvor de siden må tabe en mangfoldighed af tid med at lære ting, uden hvilke de ej tilbørligen kunne nytte deres ophold her, og som de lettere og snarere kunde have lært, førend de begav sig på rejsen. Uden at kende et ord italiensk eller fransk, uden den ringeste kundskab om historie eller mythologi, hvorledes er det muligt at en konstner studerer her som han burde? Havde de kund-

skaber, kunde de måske undvære sproget; eller havde de sprogene, kunde de her finde bøger at instruere sig, men uden begge dele ere de tabte og vide ej hvor de skulle begynde. Især er en billedhugger, der dog ej kan holde sig til andet end antikerne, meget forlegen. Jeg forlanger ej at en konstner skal være lærd, jeg ønsker det ikke engang; men et slags dunkelt begreb må han dog i det mindste have om navnet og betydningen af de ting han ser; det øvrige kan ved omgang med lærde suppleres; men når man i enhver diskurs må begynde med a b c, keder man sig snart på begge sider».

Af et brev fra Zoega til Thorvaldsen, skrevet 3 uger senere, ses det, at denne alt forlængst var indført i hele Zoegas omgangskreds og særlig kom til Fernow og Carstens. Denne sidste var dog alt dengang meget svag, han døde den 25. Maj 1798. De efterladte tegninger blev foreløbig i Rom, Thovaldsen syslede jævnlig med dem og fuldførte senere adskillige af dem. Der kan ingen tvivl være om, at jo disse geniale udkast i høj grad bidrog til at udvikle Thorvaldsens egen lyst og evne til komposition, og Zoega har vistnok mange gange med dem for øje påvist for ham både det fremskridt, Carstens havde gjort ud over samtidens konst, og de væsenlige fejl og mangler, som var forbundne med hans manér. Det vil da også være såre vanskeligt i Thorvaldsens konst at eftervise noget af dette snart konvulsiviske, snart kras-realistiske, snart abstrakt-symbolske, der må betegnes som ejendommeligt for Carstens. At vor konstner skulde have tabt synderlig ved hans tidlige død kan neppe antages; Carstens befandt sig alt for vel ved Fernows filosofiske system, efter hvilket han selv kom til at stå så højt, til at han skulde have bidraget væsenlig til en udvikling af Thorvaldsen, der kom til at stræbe efter et helt andet mål.

Både Fernow og Goethe var da også enige i at udtale, at Carstens var død uden at efterlade sig disciple.

Hvad Thorvaldsen trængte til, det kunde Carstens ikke meddele: en stræng opfattelse af den antike stil og en tilsvarende åndelig dannelse, med blik for den græske livsopfattelse og udtryksmåde. Hvad derimod Carstens ejede, den uudtømmelige kompositionsevne og den idérige symbolik, den lader sig ikke meddele. Som ungt menneske var Thorvaldsen uden tvivl påvirket af de tegninger, han i København havde set af Carstens, men i Rom var denne kun én blandt de mange, hvis frembringelser var genstand for hans studium.

En hovedegenskab hos Zoega var hans udholdenhed og tålmodighed. Han forberedte sine egne arbejder gennem åringer, ubekymret om hvad der skulde komme ud af dem. Da Nils Schow dog gerne vilde have rede på, hvorhen alle disse forberedelser sigtede, svarede han: «Hvad jeg har i sinde at gøre, er jeg endnu meget langt fra at have endt; hvad jeg for øjeblikket gør, sker fordi min natur driver mig til virksomhed; om hvad jeg gør nogensinde kommer det offenlige til nytte, beror på meget tilfældige omstændigheder». Det er disse uendelige arbejder i grunden til en stor bygning, som bringer alle nysgærrige tilskuere til fortvivlelse. Men det var denne tålmodighed, denne slidsindethed, som han meddelte Thorvaldsen så meget af som var nødvendigt for at nå til en Jason.

Det gjaldt først om at skaffe ham tid og ro. Thorvaldsen boede i hans nærmeste nærhed, i Strada Babuina, som fra Piazza di Spagna fører nordpå til Piazza del Popolo, på hjørnet af det lille stræde op imod teatro d'Aliberti; her havde han lejet det atelier, som Flaxman forhen havde havt. Senere flyttede han til Via Felice ved Piazza Barberina; den ligger lidt sydligere, men konst-

neren måtte på sin gang til studiet passere Zoegas bolig. De to venner begyndte nu med at studere de samlinger af antiker, som efter freden i Tolentino skulde udleveres til Frankrig; Zoegas stilling i Rom gjorde det muligt at få alt det at se, som endnu ikke var indpakket. Derpå gennemgik de de private samlinger. Imidlertid begyndte Thorvaldsen at øve sig i at hugge i marmor, og da vanskelighederne herved havde vist sig at være mindre end han troede, kopierede han antiker, et Bakkushoved o. s. v. Zoega skaffede ham tilladelse til at stå i Palazzo Consulta på Monte Cavallo for at kopiere Polluxbilledet i halv naturlig størrelse. I København var man ikke tilfreds med denne «uvirksomhed» som det kaldtes, og alt den 6. Januar 1798 maatte Zoega, samtidig med at Thorvaldsen afgav sin halvårlige indberetning, indlægge et ord for ham. Han skriver til Münter: «Bourke siger mig, at De har talt med ham om en idé at give mig inspektion over de danske konstnere i Rom, hvilket skulde være mig meget kært, også for at gøre mine breve til akademiet mere interessante. Jeg har hidtil ej meldt noget specielt dem angående, for ej at tiltage mig en avtoritet, som mig ikke tilkom. For nærværende tid er her ikkun én fra akademiet, billedhuggeren Thorvaldsen, en ung mand af megen fortjeneste, der just i denne tid ængstiges ved et rygte, at man havde truet at fratage ham sin pension. Det er formodenlig en opfindelse af hans fjender for at krænke ham; thi det vilde være en sand skam for akademiet, ifald det var muligt at overtale det at ruinere en mand af hans anlæg og iver for konsten. Han skriver just idag til akademiet ifølge sin instrux, dog uden at lade mærke af hvad jeg her siger Dem. De vil ved lejlighed erkyndige sig, hvorledes det dermed kunde hænge sammen».

Aldrig kunde Thorvaldsen være kommen til Rom i

en heldigere tid, hvad Zoega angik. Han var netop færdig med sit store værk om obeliskerne og lagde sig igen efter basreliefferne; så kom republiken med det opsving som fulgte på, og hans forelæsninger i institutet over Mithras og Lykurg. Aldrig havde han selv siden sin første ungdom været så betagen af oldtiden og den antike konst som netop dengang. Også for Thorvaldsen måtte denne brogede tid i verdensstaden give mangfoldig anledning til iagttagelser og studier.

Så kom sejrens dag; i begyndelsen af 1803 fuldendtes Jason i overnaturlig størrelse og Zoega erklærede sig tilfreds; Canova studsede og fandt at den var dannet «i en ny og storladen stil», fremmede strømmede til og Thomas Hope bestilte den udført i marmor. Frederikke Brun, der alt forhen var bleven gjort opmærksom på ham og som hjalp ham til at få sin Jason afstøbt i gibs, gjorde et gilde for alle sine venner, deriblandt også Humboldt og hans familie, samt arveprinsen af Meklenburg, en broder til dronning Louise af Preussen. Konstneren skulde have en lavrbærkrans, men man var enig om, at han aldrig vilde modtage den godvillig, og det blev derfor bestemt, at Ida Brun, der som bekendt havde en særegen evne til at fortrylle alle ved sin dans og mimik og hvem Thorvaldsen aldrig kunde blive træt af at følge med øjnene, uforvarende skulde sætte den på hans hoved. Denne list lykkedes; barnet svævede forbi ham og lod i det samme kransen synke ned på hans smukke pande. Thorvaldsen blev forvirret og udbrød på dansk: «O, den tynger på min isse!» Selskabet skiltes først sent; men da de på Villa Malta ud på natten lå i den dybeste søvn, blev der banket på med temmelig voldsomhed. Det var Thorvaldsen, som i sengen var kommen i tanke om at han havde glemt sin krans og derfor strax var sprunget op for at hente den. Da fru Brun mange år efter i Køben-

havn mindede ham om denne lille begivenhed, udbrød han: «Ja, men det var også den smukkeste krans; intet har senere glædet mig så meget».

Samlivet med Thorvaldsen blev en rig kilde til glæde for Zoega og hele hans hus. Der er blandt konstnerens papirer opbevaret et brev fra Maria Zoega, skrevet til ham, da han gjorde den korte udflugt til Neapel i foråret 1804, vistnok det eneste opbevarede skriftlige mindesmærke fra denne kones hånd. Det viser hvor hjerteligt og smukt det forhold var, som fandt sted mellem dem, ligesom det giver os et bevis på hendes evne til at forme og skrive et endog meget sirligt brev til en ung ven af huset, der skulde udføre en lille kommission for hende.

Den 27. April 1805 skriver Zoega til Münter: «I dette øjeblik kommer Thorvaldsen til mig, og da jeg siger ham at jeg skriver til Dem, beder han at hilse venskabeligst. Han er nu ret kommen i tur, får én kommission efter den anden: ingen tvivler mere at jo han og Canova ere de første billedhuggere i Rom. Det smigrer mig noget at se stadfæstet, hvad jeg har sagt og skrevet i tider, da ingen ret vilde tro det». Han oplevede at se statuerne Psyke, Hebe og Amor, basrelieffet Akillevs og Briseis, foruden mange andre udkast og skitser med blyant og i ler, fremstå i hans atelier.

Det varmeste venskab vedligeholdtes mellem de to mænd til det sidste. En tredje optoges i det fra det øjeblik af, da konstneren havde tildraget sig offenlig opmærksomhed, nemlig baron Schubart på Montenero, Schimmelmanns svoger. Hos ham tilbragte som bekendt Thorvaldsen mange fornøjelige dage, ligesom Schubart i mange henseender opmuntrede Zoega og støttede ham i hjemmet. En livlig korrespondance mellem disse mænd, ført på fransk, kaster i mange henseender lys over de daværende

forhold, men indeholder kun få træk til en karakteristik af Zoega.

Også andre optoges i deres venskab. Af Danske malerne Hansen og Lund og frem for alt arkitekt Stanley, hvem Zoega spåede en lignende storhed i sit fag som Thorvaldsen i sit; han døde desværre efter en lang håbløs sygdom. Af tyske konstnere omgikkes de især maleren Koch, som Thorvaldsen boede sammen med, og billedhuggeren Rauch. Disse venner sad ved Zoegas sygeleje, da han blev overfalden af sin sidste feber; især Rauch, som han satte mest pris på af de fremmede, fordrev tiden for ham med allehånde skæmt. Men da lægen havde erklæret hans tilstand for håbløs, veg Thorvaldsen ikke mere fra hans side. Det åndfulde billed, som han tegnede af sin afdøde ven, var bestemt til at udføres i marmor og opstilles i Pantheon blandt landets store mænd. Det vil vel engang finde sin plads i hans fædreland, som skylder ham så meget og som han elskede så højt.

Så meget kan i alle tilfælde siges, at når engang det danske åndsliv, som det udviklede sig fra trin til trin, fra Evald til vore dage, tages op til en fordomsfri og alsidig drøftelse, da skal det nok sandes, at Sønderjyden Georg Zoega har været med til at lægge grunden og gøre udkast til den bygning, der rummer så mange af vore bedste minder.

ANMÆRKNINGER OG HENVISNINGER.

Hovedkilden til Zoegas biografi er:

F. G. Welcker: Zoegas Leben. Sammlung seiner Briefe und Beurtheilung seiner Werke. 1819. 1—2 Theil (XXIV. 470 + 457 sider).
[Alle brevene er her oversatte på tysk, men tiltrods for forfatterens udtalelser i fortalen p. XXIII i en ofte endog meget stærkt lempet form; de enkelte tyske, som har kunnet jævnføres, synes derimod at være ordret aftrykte].

Ved siden heraf må nævnes:

N. Schow: En beretning om afdøde prof. og ridder Georg Zoega's liv og fortjenester, især med hensyn til ældre literatur, arkæologi og afbildende konster. 1809. (Særtryk af videnskabernes selskabs skrifter. 68 sider 4.)

A. C. Gierlew: Om G. Z. i »Lærde Efterretninger«, 1809, s. 248—56.

Ny kgl. samling 2164e. 4: Uddrag af breve fra Zoega til Münter, til brug ved hans minde i det kgl. danske videnskabernes selskab i Kbhvn. 1809;

Zoegas efterladte papirer, fordelte i 15 pakker og kapsler;

Samling af breve til Zoega, embedspapirer o. s. v. (»Bøllings samling«); alle i det kongelige bibliotheks samling af håndskrifter.

Finans-kollegiets, kommerce-kollegiets o. a. arkiver (i Kongerigets arkiv). Brevsamlingen i Thorvaldsens museum.

I. Slægt og første ungdom.

S. 1 fl.

Ny kongl. samling 1977ep. 4. Daus samling af præstehistorier. Møgeltønder sogn: Avtobiografi af Vilhad Zoega. Heri efterretning om hustru og børn. Hustruens slægtskabsforhold til biskop Brorson er videre forfulgt i forskellige arkivalier. Af børnene nævnes: Jørgen[1]) (født 20. Dec. 1755), Ulrikka Avgusta (f. 16. Nov. 1757), Hans (f. 1761), og Karl Ludolf (f. 1763).

Slægten Zoegas[2]) oprindelse nævnes efter Vilhads opgivelse, der

---

[1]) Også farbroderen Georg kaldes i slægttavlen Jørgen.

[2]) Navnet skrives nu i reglen Zoëga for (i tysk) at undgå fejllæsning (oe = ø), men i Italien vendte oldgranskeren tilbage til den oprindelige skrivemåde, som her er fulgt.

findes i Bøllings samling, hos Welcker I 35 f.; i en mere uforvansket form findes den hos P. Rhode: Samlinger til Haderslev amts beskrivelse, s. 321, sml. 389.

Slægten **Fabricius**'s ældre led (deriblandt de to bekendte superintendenter) er omtalte på flere steder; her skal kun de foran omtalte personers indbyrdes forhold fremstilles:

Joh. Kr. Fabricius
(d. e. Hans Karstensen Smed)
Præst i Løjt ved Åbenrå.
1624—86.

- *Katrine Gyde.* ∾ Joh. Hojer. Pr. i Karlum (Tønder)
  - **Andreas Hojer.** 1690—1739.
- *Andreas.* Pr. i Brede. (Løgumklost.)
  - *Lorens.* Pr. i Medelby. (Tønder.)
    - *Andreas Gottlieb.* 1731—1804. (Skamlingstøtten).
- *Joh. Kristian.* Pr. i Hostrup (Tønder).
  - *Joh. Kristian.* Læge i Tønder (og Kbhvn.).
    - **Joh. Krist. Fabricius.** 1745—1808.
- *Vilhad.* Pr. i Løjt.
  - *Cæcilie.* ∾ Jørg. Zoega Pr. i Vilstrup (Haderslev).
    - *Vilhad Zoega.* Pr. i Møgeltønder.
      - **Georg Zoega.** 1755—1809.
    - *Katrine.* ∾ P. C. Zoega. Ravsted.
      - *Johan Zoega.* 1742—88. Etatsraad.
    - *Anna.* ∾ Jens Nissen. Haderslev.
      - *N. G. Nissen.* Etatsraad. ∾ C. Weber, Mozarts Enke.

Beviserne for denne slægttavles rigtighed findes på følgende steder:

Karsten Jensens og hustrus forfædre findes hos O. H. Moller, Die familie Amders, og kan suppleres og rettes af Flensborgs diplomatarium. Se endvidere Andreas Amders: Tundersche Unsterbliche Sterblichkeit (II). 1675.

Samme steds nævnes Katrine Gyde og hendes søn. Dette slægtskab kendes ligeledes af Andreas Hojers selvbiografi, trykt flere steder, bl. a. foran hans »König Friederich IV Leben«, p. IX.

Andreas Gottliebs forfædre: Allen, Det danske sprogs historie I 308 fl. 312 (239). Jensen: Kirchliche Statistik: Humtrup, Medelby, Brede.

Johan Kristians forfædre: Kieler Blätter 1819. I 88. E. E. Carsten's, Die Stadt Tondern, s. 214. Jensen: Kirchliche Statistik: Hostrup. Zoegas forhold til slægten: P. Rhode, Samlinger til Haderslev amts beskrivelse. s. 321.

Side

7. Welcker. I 118. 4. 5.

8. »Ursprünglich deutsch sind alle an die Familie geschriebenen (Briefe)«. Welcker. I. p. XXIV.

9. Dansk som Zoegas modersmål: Thièbaut, Notice sur G. Z. 26: Il ecrivoit — l'allemand comme sa propre langue. Nissen skriver til ham 30. Okt. 1796 fra Wien: »Nous sympathisons a l'égard de notre langue maternelle, qui peut trés-bien être regardée comme du chifre«. (Bøllings samling.)
Om Ahlemann: Provinzial-Berichte 1789, 85 fl.

10. Om Göttingen: R. Prutz, Der Göttinger Dichterbund; ss. 83. 91. 93 fl. 189. 193. 222. 234. 334. A. H. L. Heeren. Heynes Leben. Karl Gödeke, Elf Bücher deutscher Dichtung, I 724 fl. 775.

18. To romanser af Zoega findes hos Welcker I 65 fl. Den første hedder »Rinaldo und Elline« og minder om Bürgers Lenore, den anden »Othar, Sigfrieds Sohn«; begge efter bekendte kæmpeviser.

19. Heerens Heyne, s. 244.

23. Welcker I 39. 167. Nyerups forfatterlexikon: Fr. V. W.-J. var født 1724 og havde sidst været landdrost i Oldenburg, indtil afståelsen 1773: han levede senere på sin gård Ravnstrup på Sælland. † 1790. Udgav 1781: »Abhandlung über die ältere scandinavische Geschichte, von den Cimbern und den Gothen«.

II. To år i fædrelandet.

26. De kronologiske opgivelser er fra nu af for en stor del efter en på italiensk affattet journal blandt Zoegas efterladte papirer, pakken XIII.

Side
27. Skuepladsen 1777—78. Overskov III 91 fl.: 30. saison.
28. Konstudstilling Jan.—April 1778: F. J. Meier, Joh. Wiedewelt, s. 113 ff.
28. Den ældre Georg (Jorgen) Zoega: Høst, Struensee, I 218. II 52. 198. 200. 234. Welcker I 76. Rhode, Haderslev amt, 321. Zoegas stamtavle i Bøllings samling. Han udnævntes d. 8. Juni 74 ved kabinetsordre til postkasserer og kaldes da endnu memorial-expeditør.
29. Georg N. Nissen: Erslevs forfatterlexikon II 452.
Johan Zoega: Schleswig-Holst. Provinzialberichte 1789. 2, 150 ff. Stöver, Hist.-statist. Beyträge (1789). Frederikke Brun: Wahrheit aus Morgenträumen, 84 ff. Rentekammerets og finanskollegiets arkiver.
33. Esmarch. Fr. Brun, s. 153 ff. Han udnævntes 14. April 1783 til fuldmægtig i 2. slesvigske kontor i rentekammeret og havde dengang i flere år været volontær. I forestillingen til den kongl. resolution siges der, at han i mange år har »konditioneret« hos gehejmeråd Stemann, daværende finansminister. Strax efter udnævntes han iøvrigt ved kabinetsordre af 20. Juni s. år til toldforvalter i Holtenau ved Ejderkanalens munding. Den 12. Avg. 1801 blev han toldforvalter i Rensburg med overtilsyn over hele kanalen. Han døde 1820 og efterlod bl. a. sønnen Karl, der er bekendt af sit forhold til oprøret. Welcker I 94. Præsten Boie i Flensborg: Jensen, Kirchl. Stat. 872. Briefe von J. H. Voss, I 163. 211. 223. III 1. 189 ff.
34. Andre bekendte: Welcker I 144. 166. Wedel-Jarlsberg var avskultant i rentekammerets sekretariat. »Otto Stemann, dein Bruder Bär«, omtales i Esmarchs brev af 28. Dec. 1801 (Bøllings samling). — Det følgende hos Welcker.
35. Om universitetet: Welcker, 77. 78. 82. Om opholdet blandt Danske, s. 100. 117. Vilhad Zoegas examen omtales i hans selvbiografi.
36 f. Zoegas forelskelse i København, W. 131 ff. 84 ff.
38 f. A. G. Fabricius: foregående side og W. 107.
39. Pladsen hos Brøgger, W. s. 83. 89. Jakob B. udnævntes den 8. April 1778 til konsumptions-inspektør i Kerteminde fra 1. Januar 78. Han flyttede dertil midt i Oktober »for at gøre sig bekendt med stedet«. Se toldkammer-kollegiets konsumptionskontor, journal 1778, nr. 292 (Kongerigets arkiv).
43 ff. Brevene fra Kerteminde hos Welcker. 8. Dec. 1778, s. 154. — 25. Dec. s. 180. — Til Esmarch s. dag, s. 178. — 3. Jan. 79, s. 185. — 17. Jan. s. 196. — 5. Febr., s. 206. — 11. Marts, s. 217

III. København og Rom.

Side

48 f. Tidsbestemmelserne efter journalen (og tildels Welcker). Ligeledes en del enkeltheder fra opholdet i København og rejsen. A. C. v. Heinen og Hollufgård: Danske atlas III 472. VI 629 f. Han var født 1759, † 1814; blev 21. Okt. 1774 udnævnt til kammerjunker og stod som løjtnant i holstensk rytterregiment; 4. Sept. 81 kammerherre. Efterladte stifbørn: Wedel-Heinen. (Kroghs adelslexikon.)

49. Brev af 21. Maj. Welcker's. 225.

50. Brev af 16 Dec. 78: Welcker s. 171. — 13. Marts 79: s. 220. — 10. Juli: s. 226.

51. Brev af 6. Sept. 79: Welcker s. 232. — 25. Okt.: s. 235 ff.

52 f. Om Herder: W. s. 218. Om Lessing og Goethe, s. 231. 146.

53. Drama Francesca. Welcker, s. 240 f.

54. Om de lærde, 25. Okt.: s. 236.
N. J. Schow: »Beretning«, s. 5 f.

57. Brødrene Birch, Welcker, s. 249 ff.

58. Brev af 26. Marts 79: s. 251.

59. Dagbog: Viaggio da Ratisbona a Vienna in barca sul Danubio. $\alpha\psi\pi$ (1780) prima giornata etc. — Viaggio da Vienna a Venezia. — Soggiorno in Venezia. — Håndskrifter, kapsel XIII. Welcker 255 ff. C. B. Stark: Archäologie der Kunst I 246: »Seine architechtonische Charakteristik Venedigs zeichnet sich durch entschiedene Schärfe aus«.

61. Om Rom: Welcker, I 325. II 411.

62. Om Neapel: Welcker, I 336. 340 ff.

63 f. Turin, den 18. Juni 81: s. 348—56.

65. Opholdet i København efter dagbogen (Håndskrifter XIII 1 a). Om møntkabinettet haves en pakke akter ved Fonden ad usus publicos. (Kongerigets arkiv.)

66. Brev til Heyne, 11. Sept. 81: Welcker, s. 366 ff.

68. Kabinetsordren af 20. April 82 findes i original ved Fonden ad usus publicos, med hoslagte breve.

69. De ægyptiske mindesmærker: Genealogisk og biografisk arkiv, s. 441: Brev fra Z. til Abrah. Kall. Göttingen 5. Juni 82.

70. Guldbergs instrux: Welcker, s. 377 f.

71. Wien, d. 6. Okt. 82; s. 393 ff. 1. Dec.; s. 402.

72. Om Stefano Borgia: »Minerva« 1804. IV. 277 ff. (biografi af Fr. Münter) og 1805. Febr. (»Skildring« af N. Schow, efter en mindetale i videnskabernes selskab). Gierlew: Breve over Italien og Sicilien II 171 f.

Side

75. Maria Pietruccioli. A. C. Gierlew i Lærde Efterretninger 1809, s. 251. Welcker I 445. Brev til Birch, d. 5. April 1783, s. 404.
76. Brev af 24 Maj; — s. 410.
77. Ægteskab o. s. v. s. 449. 464. 411.
Til Esmarch, 20. Avg. 83; — s. 413.
78. Til faderen, d. 6. Avg. 85; — s. 460.
79. Til Joh. Zoega, d. 8. Dec. 84; — s. 445.
Zoega om sin hustru, Welcker I 444. 450. 455. II 348. 352.
80. Om beskrivelsen af de ægyptiske kejsermønter, Welcker II 18. I 417 f.
82. Paris d. 18. Juni 84; — I 434. Bernstorffs brev af 26. Juni blandt hans »modtagne breve fra Danske« (Bollings samling). Her findes tillige flere breve fra Esmarch (et af 4. Juli, dat. Flensborg, uden underskrift), hvoraf gangen i korrespondancen og forhandlingerne i København om Zoegas skæbne kan følges i enkelthederne.
84. Til Joh. Zoega, d. 8. Dec. 84; — I 445 ff. Til Esmarch, d. 10. Nov. — s. 442.
85. Resolutionen af 30. Dec. 84 meddeles d. 4. Jan. af Numsen til Schimmelmann til videre forestilling og expedition (Pakken: »Mynt og Medaille Cabinettet« ved Fondeu ad u. p.). Sagens videre gang blandt kongl. resolutioner ved Fonden, 1785, nr. 21. Zoegas forhold i Rom, Welcker I 451 (Brev til Esmarch, af 15. Jan. 85).

IV. Opholdet i Rom.

88. Til Joh. Zoega, den 5. Marts 85; — Welcker I 453. Til Vilh. Zoega, d. 6. Avg. 85; — s. 459.
89. Lignende udtalelser om Rom genfindes hos Goethe, W. Humboldt, Brøndsted o. m. a. Sml. Schillers udbrud i hymnen til glæden:

> Prächtiger als wir in unserm Norden,
> wohnt der Betler an der Engelspforten,
> denn er sieht das ewig einz'ge Rom!

89. Zoegas lejekontrakt på boligen i Strada Gregoriana findes blandt brevene, dat. 28. Jan. 85; han boede der til sin død; Welcker II 413.
Lokaliteterne i Rom efter Ernst Platner u. Ludwig Urlichs, Beschreibung Roms (1845) S. 439. 457. 459. 461.
90 f. Indtægter. De 150 dukater, som paven lovede ham d. 10. Jan. 1785 er de samme som de 300 scudi, som han omtaler i sin ansøgning til kongen af 30. Sept. 97: »Durch ein Werk über die

Side

Aegyptischen Münzen, welches ich hier drucken liesz, erhielt ich den Auftrag ein grösseres über die Obeliske und andere Aegyptische Alterthümer zu schreiben, mit einer jährlichen Pension von 300 Scudi und dem Versprechen nach Vollendung desselben eine einträgliche Bedienung zu erhalten». (Finanskoll. journal 1797 nr. 1979.) Gierlew siger, at han havde dem som tolk ved propagandaen (Lærde Efterretninger 1809, 252). Schow har det samme, men nævner fejlagtig 30 scudi månedlig. (Beretning, s. 17.)

Tilfældige indtægter; Welcker II 43. 194 (Brev af 6. Jan. 98): »Mit dem Kardinal bin ich nie in einem positiven Verhältniss gestanden, und weiss mir nicht das Gerücht zu erklären, dass ich sein Bibliothekar sei und dafür 100 Scudi habe». Værket om de ægyptiske mønter; sst. s. 47. Hjælp fra Danmark; s. 43.

91 f. Schlanbusch: brev til A. Birch, 28. Marts 86; Welcker, II 14.

92. Understøttelse af kronprinsen; Welcker II 44. At den alt tog sin begyndelse fra denne tid synes at fremgå af N. Nissens ansøgning (for børnene) af 30 Nov. 1819; thi her siges der: Det er nu 34 år siden at D. M. tilvendte faderen Deres allerhojeste nåde; dens uafbrudte forundelse indtil hans død 1809 har bevidnet Deres allerhøjeste tilfredshed med ham o. s. v. (Fin. deput. j. 1819, 906.) Schow, s. 17: »meget tidligen». Forhold til konstakademiet; Welcker II 43 f. F. J. Meier, Joh. Wiedewelt, s. 168 f. T. Baden, Arveprins Fredriks velgerninger imod konstakademiet, s. 28 f.

Om hans arv findes oplysninger i broderens breve (Bøllings samling). 20. Juni 1792 skriver han, at der ialt efter faderen fandtes 24—25000 rdl., af hvilke hver broder fik 3230 rdl., foruden deres mødrenearv på o. 600 rdl. Til Georg var der 780 rdl. foruden »de alt modtagne» 3010 rdl. Om der herved tænkes på tidligere modtagne summer, får stå hen; sandsynligst er det vistnok at han har fået en sådan arv udbetalt, og at det netop er den som findes efter hans død. Han har da aldrig betragtet sig selv som den virkelige ejer af disse penge, men har strax bestemt dem til at ligge hen indtil efter sin død.

94. Brev af 7. Marts 1795 i uddragene, Ny kongl. samling 2164 e. 4. s. 54.

96. Børnene, Welcker, II 44 f. Konens helbred: Blandt Thorvaldsens efterladte papirer findes en tilladelse for Zoega og hans hustru til at spise kød i fasten for helbredets skyld, 20. Febr. 96. Forhold til konen, Welcker, II 5. 92 (original i uddrag s. 66) 352. 347. Engelstoft til Nyerup, d. 21. Juli 1804, se s. 116. (Fernow) Sitten u. Kulturgemälde von Rom, s. 46 f. Til hendes

Side

utroskab hentyder Welcker II 45. 46. Hertil sigter atter Torkel Baden, når han polemiserer mod brevenes udgivelse, »af hvilke man ej lærer andet end forhadte hemmeligheder, som gud ske lov ingen Dansk har forrådt« (Nyeste skilderi 1825, nr. 33). Baden omtalte iøvrigt selv dette forhold som notorisk (efter meddelelse af hans dattersøn, fuldmægtig Burmann Becker).

Om hendes død, Welcker II 352. 347. Lignende udtalelser til Schubart s. 342 f. og til Fr. Münter, uddrag s. 316: — »jeg finder mig så ene og forladt som ingensinde tilforn«.

97. Brev af 20. Maj 1796 blandt uddragene, s. 77. Welcker II 384.

98. Brev af 18. Nov. 88; — W. II 36. 28. Marts 86: — sst. 15. Om Goethe o. s. v. Welcker II 407 f.

99. Torkel Baden i Nyeste skilderi af København 1825, nr. 33. Neues Archiv für Philologie und Pädagogik, Nov. 1833, nr. 55.

100. Abildgård til Zoega, 15. Dec. 1794 (original i Bollings samling). Brev til Münter af 11. Febr. 1795, i uddragene, s. 49.

101. Prins Emil: Brev til Münter af 4. Marts 1797, uddragene, s. 92. Welcker II 183. — 16. Sept. 97: sst. s. 98 (italiensk). W. 185.

102. Fr. Reventlow, brev til Zoega, dat. Emkendorf, 19. Avg. 97 (original). Zoegas ansøgning (på tysk) ved Fin. koll. journal 1797, nr. 1979. Forestilling og resolution i kollegiets resolutionsprotokol. Kommercekoll. resolutionsprotokol. Originalen til meddelelsen blandt Zoegas embedspapirer: »En consideration des services que Vous avés rendu aux gens de lettres Danois, qui ont fait quelque sejour à Rome il a plû Sa M.« etc.

104. Brev af 4. germile, anno 6 ($^{23}/_{3}$ 98) blandt uddragene, s. 123—38. Her meddeles en række efterretninger om republiken og instituttet; Z. »l'unico oltramontano in lista«. I et senere (fransk) brev, af 16. Floreal 6 ($^{4}/_{5}$ 98), føjes hertil nye oplysninger, sst. 149. (Fernow:) Sitten u. Kulturgemälde von Rom XXXVI ff.

105 f. Borgias pension: Fin. koll. kongl. resolutioner. Welcker II 201 f. 231. 213 ff.

106. Zoegas breve fra denne tid hos Welcker II 203. 208—13. 218—24.

107 ff. Kommerce-kollegiets konsulatkontor, pakken nr. 1572, læg: Rom 1800—1802. Alle indberetninger er danske; de italienske koncepter til dem findes tildels blandt hans papirer. Sml. kontorets kopibog og journal. Breve til Fr. Brun hos Welcker, II 232. 238.

110 f. Udnævnelsen til Kiel. Voss's del i dette anliggende omtales i et brev fra Esmarch til Zoega af 28. Dec. 1801 (original). Münters brev af 25. Nov. 1800 bl. originalerne. Welcker II 248 ff. Kommerce-koll. konsulatjournal 1801, 1001 (Pakken nr. 1572).

Side

Korrespondancen fra 1801—2 dels hos Welcker, dels i original i den Bøllingske samling. Esmarchs brev af 28. Dec. 1801 modbeviser Welckers formodning, at denne Zoegas ældste og intimeste ven skulde have afbrudt forbindelsen med ham, fordi Z. ikke strax havde meddelt ham efterretningen om sit ægteskab (I 449); det hedder nemlig her: »Das unangenehme Gefühl meines Unvermögens das für Dich thun zu können, was ich so gern wollte, gab die erste Veranlassung meines Stillschweigens. Du bist ganz ausser Schuld«. Tyske kancellis forestilling og den kongl. resol. af 14. April 1802 i resolutionsprotokollen 1802, extrakt nr. 12, 7. (Ansøgningen o. s. v. må findes blandt de til Preussen udleverede arkivalier). — D. 1. Dec. 1802 udnævntes vicekonsul L. Hoffmeister i Ancona til hans efterfølger som konsul.

111. Om hans søskende findes mange oplysninger i de efterladte breve. — Brev til Kordes (udg. af hertugdømmernes forfatterlexikon) af 2. Aug. 1802 omtales Staatsbürg. Mag. III 254. Tysk forelæsning bl. papirerne, kapsel XIII. Sml. Welcker II 433. Trykt i Welckers udg. af »G. Z. Abhandlungen«, s. 265—305.

112 f. Om opsættelsen hos Welcker II 267 ff. og i de originale breve. Blandt dem, der strax var betænkelige ved udnævnelsen, var Esmarch og Abildgård. Ansøgning af 23. Marts 1804 ved Fin. koll. j. nr. 1286. Sml. endvidere nr. 2205. 2653 og resolutionsprotokollen.

114. Schubart til Thorvaldsen, brevsamling i dennes museum. Zoega til Kbhvn. Welcker II 297.

115. W. v. Humboldt, Werke V (breve til F. A. Wolf), s. 252 (15. April 1803).

116. Udvalg af L. Engestofts skrifter, III 303.

117. Kontrakt mellem P. P. og G. Z. bl. papirerne.

118. Münter »til kongen«, d. 26. Avg. 1809; Fin. koll. j. nr. 2202. Zoega til Schubart, Welcker II 357.

119. Brev af 28. Dec. 1808; Uddrag s. 334. Welcker II 367.
Zoegas død. Kohlrausch gav samme dag som Z. døde en udførlig fremstilling af hans sygdom i brev til Schubart; denne sendte afskrift til Münter, indført i uddragene. Derefter Welcker II 414 ff.

121. Hvad her er meddelt om Zoegas efterladenskaber og børn er hentet af de officielle kilder. Et brev fra Fredrik S. Z. til hr. kapt. Zoega, dat. 25. Juni 1870, er af denne velvilligt meddelt forfatteren. Hr. kand. J. Bloch, assistent i Kongerigets arkiv, har af sin rige samling af breve og aktstykker til Schubarts og flere samtidiges historie, meddelt forf. en række oplysninger,

Side

(især af de Dankwarthske papirer på universitetsbibl.) som tilfulde godtgør, hvor uberettiget Thieles mistænkeliggørelse af Schubarts formynderskab er. Her er dog ikke stedet til at gå nærmere ind på dette forhold.

V. Zoega som oldgransker.

123 f. Welcker I 418. 463. II 18. Bogens titel er: »Numi Ægyptii imperatorii, prostantes in museo Borgiano Velitris, adjectis præterea quotquot reliqua hujus classis numismata ex variis museis atque libris colligere obtigit. Romæ 1787«.

125. Brev til faderen, 17. Maj 89; — W. II 46. — 25. Sml. 29. 75.

126. Heynes dom: Welcker II 61. — Tychsen u. Heeren, Bibliothek der alten Literatur u. Kunst, 6. Stück, 1789; s. 124 ff. 131. 7. Stük, s. 1—79: Über einige Symbole nnd Gottheiten der alten Ägyptier, aus dem Werk des Hr. Zoega »Numi« etc. — Denne ros over en landsmand tilegnede man sig i hertugdømmerne: Provinzialberichte, 1788. II 92. 1789. II 300.

128. Welcker om møntværket, II 25 ff. Stark, s. 247.

129. Brev af 9. Jan. 86; — Welcker II 5 ff. (at det er denne dag og St. Knud altså hertugen, ikke kongen, ses ved sammenligning med de nærmest følgende breve).
Omfattende studier, Welcker II 31—40: Grosse Vorarbeiten.

131 f. Schow, s. 20. 25.

133 f. Brev til Suhm: Danske samlinger, III 381. Sml. 18. Nov. 1791 til Baden i Nyeste skilderi 1822, nr. 33 (italiensk).

135. Brev af 17. April 93, i Minerva 1799. I 257 f. (Afskrift af originalen findes Ny kongl. samling 2164 d. 4.

136 f. Welcker, I 418. II 6. 42. 47.

137 f. Orfevs; brev til Münter af 12. Marts, i uddrag s. 1. Welcker II 95. 189. 78.

139 ff. Brevene til Münter, her efter uddragene, s. 7. 13. 31. 44. (1. Nov. 94, ikke som Welcker har: 1. Dec.) 56. 65. 87. W. II 80—96.

142. Brev af 15. Jan. 99 (26. Nivose 7) i uddrag, s. 140. Welcker, II 218. 100. Schow s. 47. Medarbejdernes navne W. II 436.
Brev af 22. Avg. 1800 om årstallet o. s. v. — W. II 243. 245. Bogens titel: »De origine et usu obeliscorum ad Pium VI pont. max. auctore Georgio Zoega Dano. Romæ 1797«. XL + 655. fol. = Testimonium fr. Ph. A. Becchetti: — — »Nova deinceps injecta illis spes fuit quando Cl. G. Z. ex Dania Romam advena, totus in eo fuit, ut aliquam tot peregrina monumenta interpretandi viam sibi aperiret« etc. — Pius VII udtalte sig

Side

med stor sympathi om Zoega (Elisa v. d. Recke: Tagebuch IV 109: Auch über den scharfsinnigen und kentnissreichen Zoega äusserte er sich mit Hochachtung uud Liebe —).

143 f. Schow, s. 47. Gött. gelehrte Anzeigen 1802, s. 906 ff. Joh. Müller, Werke VII. 138. 373.

144. Om runerne: Welcker II 148. Sml. T. Baden i Nyeste skilderi.

145. Welcker, Über das Werk von den Obelisken, II 101—82. Stark, anf. skr. s. 247 f.

147. Koptiske studier: Stark, anf. skr. 247. Værket derom s. 248. Nissens brev, original i Bøllings samling.
Til Münter, 28. Juni 94, i uddrag s. 37.
Brev til Thièbaut, 2. Dec. 1802, Welcker, II 302.

148. Til Engelbreth, 19. Avg. 1797. W. II 300.
Til Münter, 15. Jan. 99, sst 221, uddrag s. 143; 25. Juli 1801 i uddrag, s. 221: »Kardinal B. lader en svite af c. 40 koptiske skriftprøver stikke i kobber, som jeg har udsøgt af hans membraner til at formere et slags palæographia coptica efter mit Dem bekendte system, i hvis detail jeg dog har forandret adskilligt siden jeg meddelte Dem det. Han agter at lade min katalog over sine koptiske manuskripter trykke, hvortil jeg har givet mit minde, på vilkår, at jeg ikke andet dertil bidrager end de simple materialer«.

148 f. Det koptiske værks fremgang, Welcker II 274. 290. 295. 300—13. (»Koptisches Werk«) 421 f. W. Humboldt, Werke V 252. Stark, anf. skr. 248.
Titel: »Catalogns codicum copticorum manu scriptorum qui in museo Borgiano Veletris adservantur auctore G. Z. Dano equite aurato ordinis Dannebrogici. (Opus posthumum). Romæ 1810«. 663. fol.

150. Håndskrifter til Roms topografi, bl. de efterladte papirer, kapsel V. Sml. Welcker II 427.
W. Humboldt, Werke V 259. Welcker II 290. 295 f. 297.

151 f. Brev til Münter 15. Jan. 1805, i uddrag, s. 292. 15. Marts 1806, Welcker II 335, uddrag s. 310. 16. Maj 1806 til Schubart, — W. 341. 17. Jan. 1807, sst. 343.

152 f. Tagebuch einer Reise durch einen Theil Deutschlands und durch Italien. Von E. v. d. Recke. Herausgegeben von Hofrath Böttiger. I—IV. 1815—17. Fortale til I p. IX. Böttigers fortale p. XXVI og XXVIII. — Römisches Leben, von Fr. Brun, geb. Münter. I—II. 1833. Fortalen.

154. Numi Aegyptici p. 321.

155. Heiberg, Prosaiske skrifter IX 163; sml 161. 251 f.

156. Welcker, Zeitschrift für Geschichte und Auslegung der alten

Side

Kunst I (1818) s. 303—474. Endvidere hos C. A. Böttiger, Amalthea II (1822) s. 217. (»Diese Probe zeigt wie meisterhaft Z. alte Monumente beschrieb, man könnte sie nach der Beschreibung zeichnen«).

Tyche og Nemesis: Welcker, Georg Zoegas Abhandlungen (1817) s. 32—75. Sml. p. IV.

157. »Bemerkungen über ein Denkmal im Pioclementinischen Museum«. (Abhandlungen, s. 76—88.) Brev fra Münter, 2. Marts 1798, i uddrag s. 179 (italiensk). Sml. W. II 197. 204. 432. Vid. selsk. skr. 1800. I 293—300.

158 f. Abhandlungen s. 89—210 (Mithras), s. 211—64 (Gott der Orphiker), s. 1—31 (Lykurgos). Originalerne blandt de efterladte papirer: Kap. VI: Thyche e Nemesis (»Juli 1794«). Memoria etc. Sul dio etc. Kap. VII: Licurgo etc. (med påtegning: 1790. Derefter sætter W. den i spidsen for afhandlingerne; men af brev til Fr. Brun, 16. Okt. 99 ses, at den er skreven den foregående sommer, W. II 226). Om Lykurgos, se W. II 226. 237. 432. Om Mithras, Welcker II 197. 209. 221. 432 f. Vid. s. skr. 1805—6, s. 113—232. Sml. Fr. Brun, Römisches Leben II 112: An der hintern Wand des Casino betrachteten wir mit unserm Zoega das mithraische Basrelief. Der tiefe Forscher, so nüchtern und schüchtern-vorsichtig er in seinen für den Druck bestimmten Abhandlungen über Gegenstände dieser Art war, überliess sich oft vor uns, erwärmt von Naturgenuss und Freundschaft, der Begeisterung, welche diese hohen Allegorien, aus den Tiefen eines reinern Mythus, als der griechische war, geschöpft, in ihm hervorbrachten. Er erkannte im Mithras, welcher den Urtypus des Lebens, den Urstier opfert, den grossen Vermittler zwischen dem guten und bösen Principe, Ormuzd und Ariman. Das Gute siegt. Der Stier unterliegt in der Welt der Erscheinungen, aber sein Geist kehrt in Ormuzd's Lichtwelt zurück, und seine Hülle wird zum befruchtenden Keim des Lebendigen und Lebenerhaltenden«. (25. Marts 1803.) S. 129: »Noch war eine merkwürdige Mithrasgruppe hier zu sehen, über deren Deutung Zoega noch immer in Varianten sich vernehmen lässt. Heute (4. April) erschien ihm der begeisterte Stiertödter als Mittler zwischen dem leidenden Menschen und dem erzürnten Gotte, dem er den Stirn opfert, dessen Blut die quälenden Uebel besänftigt«. Sml. L. Preller, Römische Mythologie (1858), 756—64.

160. Brev af 16. Maj 1800, uddrag s. 194, W. II 242. — 435.

161. Li Bassirilievi antichi di Roma, incisi da Tomaso Piroli colle

Side

illustrazioni di G. Zoega publ. da P. Piranesi, Roma 1808. Den tyske udgave af Welcker, 1810. — Stark, anf. skr. s. 248 f. Göttingische gelehrte Anzeigen 1808, s. 286. 301. 310. 345. 484. 879. 911 (sammenligning med Winkelmann). 1809, 1748. 1753. (Critischen Scharfsinn, Geschmack, hat Z. oft in einem höhern Grade bewiesen als W.) 1811. 1842. 1926. 1965. Welcker, II 351. 359. 365. »Zeitgenossen«, Neue Reihe IV (1824) s. 107 ff. s. 146.

162. Brev af 21. Okt. 1807: Welcker II 360.

163. Hirts udtalelse hos W. II 391 f. — Enkelte af Zoegas basreliefbeskrivelser er senere udgivne i tysk oversættelse af Welcker (se det følgende).

VI. Zoega som vejleder i videnskab og konst.

165 f. Siebenkees: Stark, anf. skr. s. 47. 52. Welcker II 60. Heeren: Stark, 216 f. W. II 17. 60.

Uhden: Seume, Spaziergang, (Cabinets-Bibliothek 1830) I 112. III 93. Humboldt, Werke V 242. Grässe, Literärgeschichte des 18. u. 19. Jahrh. s. 1948. Han var født i Berlin 1763 og døde 1835. Baden i Nyeste Skilderi: Zoegas brev af 18. Nov. 91: »Uhden fa come io, combatte coll' idra, o sia descrive monumenti antichi. Broune fa meglio di tutti, non facendo nulla. Den 4. Nov. 94: (Uhden) lægger sig nu stærkt efter mineralogi. Hvad egenlig hans plan er, véd jeg ikke; men han er i den lykkelige forfatning at kunne studere, samle, kombinere, og således forberede sig til et stort foretagende uden at aflægge regning for sin tid og sine hensigter. På den måde kan man udrette noget i verden. — Han fik dog kun udgivet 3 bind: Über die thönern Todtenkisten der Etrusken (1827—29). Brev til Zoega af 9. Jan. 1808 i Thorvaldsens museum. Han skriver om Københavns bombardement: Credo bene che la sorte crudele della patria vi ha abbatúto, ma il grido della virtú de' vostri compatrioti eroi, d'ogni rango, smorza ben presto il pianto.

167 f. Hirt: Stark, s. 237. Welcker II 85. Herders Reise nach Italien. Briefwechsel mit seiner Gattin (1859) I 103. 97. 159. Om Herder skriver Zoega til sin fader, d. 18. Nov. 1788: »Seit zwei Monaten ist hier der berühmte Herder, den die Welt so sehr verschieden beurtheilt. Ich sehe ihn oft und finde seinen Umgang so angenehm als unterrichtend. Wenige kenne ich, die so mit mir harmoniren bei aller Verschiedenheit unsrer

Side

Meinungen und der beständigen Dispüte, die wir mit einander zu haben pflegen». Welcker II 48.

169. Fr. Brun, Prosaische Schriften IV 14 ff. (Navnene er her kun antydede ved bogstaver).

170. Smst. III 36. 300. 367. Om Psyke: s. 185 ff.

171. Humboldt: Stark, s. 274 fl. Werke V 252 f. 261 (året er her fejlagtig sat til 1803; Schillers død omtales). Frederikke Bruns optegnelser fra dette ophold er tildels trykte i Eidora, Taschenbuch auf das Jahr 1825, s. 305—27 (»An die Gräfin Adelaide Bombelles, geb. Brun, von Fr. Brun, geb. Münter), samlede i »Römisches Leben» I—II (1833), tilligemed optegnelser fra det tredje ophold.

172. Eidora 1825, s. 313. Römisches Leben I 182—86. Oversættelsen er ikke let; endel er her sprunget over, fordi det ikke lader sig gengive på rimeligt dansk.

173. Elisa v. d. Recke, Tagebuch IV 78: I Italien og især i Rom er i borgerlige huse forholdet mellem mand og kone helt anderledes end ellers andensteds. Manden tager sig af husvæsenet, endog køkkenet. Ja endog af børnenes pleje, medens konen læser eller sidder ledig ved vinduet eller snakker med sin naboerske. Det er påfaldende og rørende at se, hvorledes husfaderen bærer sit spæde barn på armen, hyllet i en lang blå kappe, og går frem og tilbage foran huset med det. Der er dog undtagelser og nogle koner forestår selv deres hus.

F. G. Welcker. Stark, anf. skr. s. 166. Georg Zoegas Abhandlungen. Herausgegeben und mit Zusätzen begleitet von F. G. Welcker. 1817.

175 f. Welcker, II 382. 383. — 402. 404. — 412.

177. Nils Schow: Forfatterlexika. At Zoega ikke havde overdrevne forestillinger om hans dygtighed ses af Engelstofts alt forhen citerede brev til Nyerup; her hedder det: »Han (Z.) forundrede sig forfærdelig over at justitsråd Schow havde taget sig for at hovmestrere os hjemme, da han ikke havde forstået latin i Rom».

178. Torkel Baden: Forfatterlexika. Dr. Burman Becker: Efterretninger om familien Baden (manuskript) s. 33—39. Welcker II 69. Baden skriver d. 2. Nov. 1793 om sønnens død og tilføjer: »hold nu på deres døtre, indtil jeg kommer og tager den ældste, når hun bliver mandbar». (Zoegas papirer, kapsel XIII).

179. K. Ramus: Welcker II 83. 314 ff. Schow s. 65 ff. Akter ved Fonden ad usus publicos. Brev til Schubart af 21. Avg. 1805; kongl. bibliothek. Ramus, Præfatio Catalog. nummorum vet. Gr. et R. p. XI.

Side

181. A. K. Gierlew: Forfatterlexika. Fond ad u. p., kongl. resol. af 17. Febr. 1802, med akter.

182. Fr. Münter: Erslevs forfatterlexikon. Neuer Necrolog der Deutschen 1830, s. 316—23. Stark, s. 217. Omgang med Zoega i Rom 1785—86; W. II 17. Fr. Münter, Sinnbilder und Kunstvorstellungen der alten Christen, 1825; fortale.

183. Akterne om nedsættelsen af en kommission »for at opbevare og anvende til offenligt brug de i Vore riger D. og N. værende oldsager«, findes i danske kancellis arkiv. Kommissionens kopibog opbevares i det antikvariske arkiv. Welcker II 356. Münters brev af 12. Maj 1807 i Bøllings samling.

185. Forhold til Marini; W. II 231. 237 f. (Brevet fortsætter: »han tilbyder at påtage sig en lige kommission fra Danmark, dersom man i Kbhvn. skulde finde for godt at overdrage ham den i forening med mig. De vil overlægge hvad der kan gøres«. — Uddragene). I Bøllings samling findes brev fra M. af 9. Okt. 98 om en påtænkt rejse for at undersøge Vatikanets arkiv.

186. Alt i brev af 5. Juni 1782, hvori han omtaler de to ægyptiske oldsager, som han fandt på Fyn, skriver han: »Det har fornøjet mig igen at antræffe i disse to stykker de forskellige manerer af stil, som jeg altid troede at bemærke i de originelle ægyptiske værker« o. s. v. (Genealogisk arkiv s. 443.) St. Agnese; Fr. Brun: Prosaische Schriften 3, 318 ff.

N. Abildgård: Den 21. Juli 1793 skriver Nissen fra Wien til Zoega: »Unsern lieben Landsleuten werden Sie mit der Nachricht erfreuen, dass der Prof. Abildgård, von dem ich mich sehr wohl erinnere aus Ihrem Munde gehört zu haben, dass er Ihnen gefiel, Sie auch besuchen wird. Er freut sich sehr auf die Zusammenkunft«. (Bollings samling). Det må antages at Nissen her har forvexlet lægen med maleren. — P. Weilbach, Dansk konstnerlexikon.

187. Maler Müller: Welcker II 407. 406.

Indberetninger til akademiet. En del originaler (afskrifter?) findes bevarede i Ny kongl. samling 2164 d (4), de to første årgange i konstakademiets arkiv, indbundne i ét bind (mappen 1790). En enkelt findes i Sorø, se Fortegnelse over S. ak. manuskriptsamling s. 51. Kong Kristian VIII sendte Welcker hvad der dengang var opbevaret blandt hans faders papirer (W. II 448). Guldbergs brev af 31. Avg. 90 i Hist. tidsskrift, 4. række I 291.

188. Zoega til Münter, d. 17. Avg. 1791 (efter uddragene): »Til akad. har jeg skrevet månedligen« o. s. v. Som exempel på Welckers vilkårlige behandling af de oversatte breve skal her anføres

Side

samme passus hos ham: — »wenn auch der Inhalt, welcher einen Gegenstand betrifft, worin ich wenig geübt bin, der dem Gelehrten gar keine und dem Kenner eben nicht die angenehmste Nahrung giebt, und in Dänischer Sprache, worin ich alle Uebung verloren habe, nicht stets Beyfall finden sollte«. Det fremhævede findes ikke i den danske text. Stykket om Abildgårds tilfredshed er aldeles frit gengivet: »Dass meine ersten Berichte gut aufgenommen worden sind, freut mich«.

2. Juni 1790: Minerva 1798, II 337; her efter håndskriftet i akademiets arkiv; Rahbek har slettet en del fremmedord.

189. 17. April 1793: Minerva 1799, I 257; her efter håndskriftet på det kgl. bibliothek.

190. 9. Febr. 93: Smst. s. 215.

191. Angelica: Smst. 1798, III 129. 1799 I 278.
Flaxman: 1799 I 264. 274. 278.
Trippel: 1798 II 317. III 3. 54. 157. 1799 I 274.
Canova: 1798 III 48. IV 130. Welcker II 406.
Zoegas brev af 16. Okt. 1806; kongl. bibliothek (fransk).

192. J. H. Cabott: Minerva 1798 II 333. 1799 I 275. II 2. Welcker II 17. 83. Ph. Weilbach, anf. skr. s. 94. Stucchi figurati, esistenti in un antico sepolcro fuori delle mura di Roma, publicati da G. E. Cabott, pittore Danese. Roma 1795. I fortalen siges den her beskrevne og afbildede grotte at være opdaget af Abildgård, men efter Zoegas brev til akademiet, af 31. Avg. 94, var det ham der fandt den (Minerva 1799 II s. 1 ff.). Rimeligvis har han af hensyn til det romerske publikum ikke villet være ved det.
Carstens: Fernows biografi, s. 113. 119. 126. 141.

193. Minerva 1799, I 274 (5. Okt. 1793). 1799 II 283 (7. Juli 98).

194. Skrivelse fra det udenrigske departement, i Bøllings samling.

195. Brev til Fr. Brun, 19. Marts 1800; — Welcker II 240. Ved: »ein ehrlicher Mann, von dem die böse Welt sagt« o. s. v. sigtes der vistnok til Abildgård. Der herskede dengang en misforståelse mellem dem, idet A. undlod at sende Z. sine penge fra akademiet. Den 22. Avg. 1800 skriver Z. til Münter: »Det er mig særdeles kært at min mistanke mod Abildgård har været ugrundet, jeg har allerede i mit hjerte bedet ham om forladelse. Ikke véd jeg hvorledes det går til, at alle jeg kender have et meget ufordelagtigt begreb om hans karakter«. (Uddrag s. 197.)
Fr. Brun, Pros. Schr. III 281. 286.

Side

197. Fernow: Welcker II 91. Uddrag s. 61. Fr. Brun, Römisches Leben I 178 ff.

198. Welcker II 406. 405. Schow, s. 30. F. A. Visconti, I ritratti di G. Z. Danese (i værket om basrelieffene). A. Thièbaut-de-Berneaud: Notice sur la vie et les ecrits de G. Z. 1809, p. 24 (kun et brudstykke af dette skrift findes på det kongl. bibl.). Brev til Münter, 6. Jan. 1798: »Bourke siger mig at De har talet med ham om en idé at give mig inspektion over de danske kunstnere i Rom, hvilket skulde være mig meget kært, også for at gøre mine breve til akademiet mere interessante. Jeg har hidtil ej meldt noget specielt dem angående, for ej at tiltage mig en avtoritet, som mig ikke tilkom«. (Uddrag s. 110.) 25. Jan. 1800 (sst. s. 182). 15. Marts 1806 (sst. s. 310).

199. Welcker II 413. Hoyen i Schouws Ugeskrift, 2. række V 37. I sit lille skrift om Thorvaldsen fra 1837 fortæller Thiele (s. 7), at han i begyndelsen viste Zoega sit arbejde for at høre hans mening: »Dog, da denne mand blev ham alt for stræng og vanskelig at tilfredsstille, anstillede han sig i lang tid som om han drev om uden at foretage sig noget; men hemmeligen arbejdede han på egen hånd, både om natten og om dagen, når ingen kunde bemærke det«. I den store biografi er dette misvisende sagn dog udeladt.

200. Atti dell' Accademia Italiana; citeret af Welcker II 405. Den meddelte bemærkning findes dog ikke på det angivne sted (Tom. I Parte II 269), hvor tværtimod en afhandling af Guattani: Sullo stato attuale delle belle arti in Italia, begynder. Side 282 omtales Thorvaldsen med megen ros, men uden at Zoega nævnes. De følgende bind findes ikke på vore bibliotheker.

Denne passus af Kohlrausch's brev til Schubart er aftrykt hos Schow, s. 62 f.

Frederikke Brun, Noget om den danske billedhugger A. Th. i »Athene« IV 1—31 (vistnok oversættelse efter »Morgenblat« 1812, nr. 192) s. 12.

201. Welcker II 405 f.

202. Thièbaut, Notice etc., p. 26: »Chez lui l'homme de bien et le savant n'etoient qu'une seule et même personne. Il etoit très-communicatif; et la candeur, l'excellence de son ame donnoit à sa conversation, à son maintien, à ses traits, à son silence même, une disposition de bonté et de bienveillance universelle, qui le faisait aimer de tous ceux qui le connurent«.

»Den venlighed o. s. v.« er Fr. Bruns ord om Thorvaldsens gudebilleder.

Side

204. Athene, anf. st. s. 11.
Thiele, Thorvaldsens ungdomshistorie, 112. 154. 192 f. Efter et brev til Thorvaldsen af 24. Avg. 1806 fandt opgørelsen mellem Uhden og Anna Maria sted sidst i April 1803. Den af Thiele (Ungdomshistorie s. 192 f.) omtalte »mysteriøse skrivelse«, dat. Albano di convento di S. Mª della Stella, li 12 Giugo 1803, indeholder ikke nogen »formel stævning« til Thorvaldsen, men en opfordring til et møde med hende for at træffe bestemmelse om fremtiden. Billettens kloster og de dertil svarende udtryk (frà Alberto, suor Maria, serva di Dio, brevskriveren »per il prete cellerario frà Luigi Formenti« o. l.) synes snarest at være en drøj skæmt.

205. Zoegas brev af 4. Okt. 97 hos Thiele II 16; Welckers korrumperede oversættelse (II 186) er gengiven I 104. Uddrag s. 108.

206. Brev af 24. Okt. 97 hos Thiele I 110.

207. Fernow, Carstens s. 244. Goethe, Winkelmann s. 325. Tyskernes senere tilbøjelighed til at gøre Thorvaldsen til en discipel af Carstens har sin grund i den tilsvarende at vinde ham for den tyske konst. (Se især Riegels's udgave af Fernows Carstens, s. 315 ff. s. 322: — »dasz Th. sich lediglich unter dem maszgebendsten Einflusse von C. zur Klassicität entwickelt hat« — s. 324: — »er (Th.) ward so einer der drei grossen Meister, in denen die deutsche Kunst ihre höchste Blüthe erreicht hat«.) Carstens's tegninger var ligesom Rafaels malerier, Angelos statuer og antikerne genstand for Thorvaldsens ivrige studium, hverken mere eller mindre. Samme indtryk har en fransk beundrer af Thorvaldsen (M. S. Jaquemont) modtaget, han siger: »J'ai entendu citer aussi un autre Danois, le peintre Carstens, comme un guide ou un inspirateur de Thorvaldsen. C'est faire beaucoup d'honneur à Carstens, qui était un habile dessinateur, mais un esprit éclectique et indécis, aussi épris de Michel-Ange et des Florentins que des Grecs, et, dans ses imitations de l'antique, presque toujours froid, guindé et vulgaire«. (Revue des deux mondes, 1879, 1. Sept. p. 160.)
Schow, s. 25 f.
Thorvaldsens boliger, Thiele I 108. 164.

208. På Monte Cavallo, sst. s. 137.
Brev til Münter, 6. Jan. 1798, blandt uddragene s. 110. Hr. kapt. Zoega har meddelt forfatteren, at han for en 12 år siden i det kongl. bibliothek har læst breve fra G. Z. til kronprinsen o. a., »som beviste, hvorledes G. Z. skridt for skridt har kæmpet for at få Thorvaldsen frem«. Sådanne breve har ikke

Side

været at finde på det nævnte sted, der må vel altså foreligge en fejltagelse.

209. Fr. Brun, Römisches Leben II 101 f.

210. Brev af 27. April 1805, Thiele II 15. Uddrag s. 331. Engelstoft skriver d. 12. Avg. 1804 til Nyerup om sit besøg på Montenero: »Her traf jeg på Thorvaldsen, som modtog mig meget venligt. — Han forekom mig lidt tilbøjelig til melankoli, men selv dette gør ham interessant. Han længes efter sit fædreland og ikke er det nogen ære for det, ifald han dèr skulde mangle opmuntring. Han ser ellers så simpel ud som en Regensianer i sin morgennegligé«. (Original i universitetsbibl. Engelstofts skrifter III 312.)

211. Zoegas buste, Welcker II 418. Schubart til Thorvaldsen, d. 27. Juli 1809: »At opsætte vor udødelige Zoegas buste i Pantheon er en fortræffelig tanke og den plan vil vi mundlig overlægge. Har De hans buste?« (Museet). Tegningen findes i kobberstik i værket om basreliefferne og i Welckers bog.

